

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, Cesta na Červený most 6, 814 06 Bratislava

BRATISLAVA – PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA

Zásady ochrany pre vybrané sektory
pamiatkovej rezervácie

Textová časť

Vypracovali:

Ing. arch. Viera Dvořáková, Ing. arch. Peter Andráš

Spolupráca: Ing. Natália Foltinovičová, PhD., Mgr. Filip Jaššo, PhD., Mgr. Tomáš Kowalski, Mgr. Anna Tuhárska,
2008-2010

Konzultácie: Ing. arch. Ivan Staník, Mgr. Mária Bartová

Záverečné úpravy: PhDr. Peter Jurkovič, Ing. arch. Mackovič, KPÚ Bratislava,
2012

Aktualizácia jún/2022

Obsah

1. ZÁKLADNÉ IDENTIFIKAČNÉ ÚDAJE.....	4
2. ODÔVODNENIE OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	5
A. DÔVOD SPRACOVANIA ZÁSAD OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	5
B. STRUČNÝ HISTORICKÝ A STAVEBNÝ VÝVOJ ÚZEMIA.....	6
C. ZÁSADNÉ URBANISTICKÉ VÝVOJOVÉ ETAPY	9
D. URBANISTICKÁ ŠTRUKTÚRA PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	15
<i>Mapa – vnútorné členenie územia PR</i>	<i>15</i>
E. CHARAKTERISTIKA ÚZEMIA Z HĽADISKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT.....	16
E.1. Krajinný (vonkajší) obraz územia	16
E.2. Vnútorný obraz územia	18
E.3. Historický pôdorys	18
E.3.1. Komunikačný systém	17
E.3.2. Parcelácia, rozsah jej zachovania	19
E.4. Zachovaná objektová skladba.....	20
E.5. Spôsob zástavby, hmotová skladba, urbanistická kompozícia	21
E.6. Systém opevnenia, jeho vývojové etapy.....	22
E.7. Hodnoty archeologického dedičstva	24
E.8. Historická zeleň	25
Historická zeleň - vyhodnotenie súčasného stavu územia z hľadiska zachovaných hodnôt.	
.....	31
E.9. Strešná krajina	32
E.10. Hodnotné prvky uličného interiéru.....	35
E.11. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy - tradície, spätosť s udalosťami a osobnosťami	36
F. FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA.....	36
G. NEHNUTEĽNOSTI (OBJEKTY) NA ÚZEMÍ PR	41
G.1. Kategorizácia nehnuteľností v pamiatkovom území	41
G.1.1. <i>Kategória A - NKP</i>	<i>41</i>
G.1.2. <i>Kategória B - Nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP.</i>	<i>39</i>
G.1.3. <i>Kategória C - Nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou.....</i>	<i>43</i>
G.1.4. <i>Kategória D - Nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia.</i>	<i>45</i>
G.1.5. <i>Kategória E - Nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia.....</i>	<i>51</i>
I. SPOLUPRÁCA NA REGENERÁCIU PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	52
J. PREHĽAD V SÚČASNOSTI PLATNÝCH AKO AJ ROZPRACOVANÝCH ÚPD	52
K. VYHODNOTENIE PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA A ODÔVODNENIE JEHO OCHRANY.	52
3. POŽIADAVKY	54
I. ZÁKLADNÉ POŽIADAVKY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	54
II. POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	
REŠPEKTUJÚCE HODNOTY ÚZEMIA A PAMIAŤOVÉ NACHÁDZAJÚCICH SA NA TOMTO ÚZEMÍ	60
III. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A	
PARCELÁCIE.....	61
IV. POŽIADAVKY NA VÝŠKOVÉ A HMOTOVO PRIESTOROVÉ USPORIADANIE OBJEKTOV	
V PAMIATKOVOM ÚZEMÍ.....	57
IV.1. Požiadavky na zachovanie tradičnej objektivej skladby	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškového zónovania	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.3. Zásady zachovania a ochrany strešnej krajiny pre kategórie objektov A,B,C	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.4. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu systému mestského opevnenia	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.4.1. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu ucelených častí opevnenia, viditeľných nad úrovňou terénu.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.4.2. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu ucelených častí opevnenia, viditeľných pod úrovňou terénu.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.5. Požiadavky diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov v pamiatkovom území.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.

IV.5.1. Základné požiadavky na zachovanie a údržbu kultúrnych pamiatok (NKP)	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.5.2. Požiadavky na zachovanie a údržbu nehnuteľností v pamiatkovom území ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.6. Požiadavky pre novostavby, dostavby, nadstavby v pamiatkovom území ..	Chyba! Záložka nie je definovaná.
IV.6.1. Rezervné plochy	70
IV.7. Dočasné objekty a zariadenia v pamiatkovom území.....	72
V. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKEJ ZELENE, ZÁHRAD, PARKOV, VEREJNEJ ZELENE, STROMORADÍ	72
VI. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE PRVKOV ULIČNÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU	74
VI.1. Uličné interiéry.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
VI.2. Uličné partery	Chyba! Záložka nie je definovaná.
VI.3. Povrchy komunikácií, verejných priestranstiev a dvorov	Chyba! Záložka nie je definovaná.
VI.4. Osvetlenie verejných priestorov, iluminácia objektov ..	Chyba! Záložka nie je definovaná.
VI.5. Požiadavky na zachovanie pôvodných stavebných materiálov	Chyba! Záložka nie je definovaná.
VI.6. Požiadavky na riešenie infraštruktúry a technických zariadení	Chyba! Záložka nie je definovaná.
VI.7. Požiadavky pre umiestnenie reklamy	Chyba! Záložka nie je definovaná.
VII. POŽIADAVKY NA OCHRANU SILUETY A PANORÁMY ÚZEMIA A NA ZACHOVANIE CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV A PRIEHĽADOV	76
VIII. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE A PREZENTÁCIU PRÍPADNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK A NA ICH ZAČLENENIE DO ORGANIZMU SÍDLA ALEBO ÚZEMIA	80
PRÍLOHY	82
<i>Textové</i> :	82
<i>Grafické</i> :	82
<i>Fotografické</i> :.....	82

1. ZÁKLADNÉ IDENTIFIKAČNÉ ÚDAJE

- 1.1. **Názov pamiatkového územia:** Pamiatková rezervácia Bratislava
- 1.2. **Názov obce:** Hlavné mesto SR Bratislava, mestská časť Bratislava – Staré Mesto
- 1.3. **Orgán, ktorý územie vyhlásil:**

Povereníctvo kultúry – na základe uznesenia Zboru povereníkov zo dňa 5.10.1954 zriadilo a vymedzilo na území mesta Bratislavy Štátnu mestskú pamiatkovú rezerváciu Bratislava. (úradné oznámenie: Úradný vestník, čiastka 132/1954, vyd. dňa 1. 11. 1954, str. 1269-1270).

Vláda Slovenskej republiky - nariadením vlády Slovenskej republiky č. 596/2001 Z. z. o pamiatkových rezerváciách Bardejov, Bratislava, Kežmarok, Levoča, Prešov, Spišská Kapitula a Spišská Sobota (Zbierka zákonov, čiastka 231, uverejnená 30.12.2001) bola s účinnosťou od 1. januára 2002 vymedzená hranica pamiatkovej rezervácie Bratislava (§ 2) s ustanovením cieľa tohto vymedzenia a predmetu ochrany (§ 8).

Pamiatková rezervácia Bratislava je zapísaná v Ústrednom zozname pamiatkového fondu – registri pamiatkových rezervácií pod číslom 9.

1.4. ¹Vymedzenie hraníc pamiatkového územia :

Hranica pamiatkovej rezervácie Bratislava, katastrálne územie Bratislava-Staré Mesto, vychádza zo styčného bodu parciel č.462 a 23097 (Staromestská ulica) a č.21425 (Rybné námestie) a smeruje na juh rozhraním parciel č.23097 a č.21425 do ich styčného bodu s parc.č. 21371/1, odtiaľ vedie západným smerom pod rozhraním parciel č. 23097 a 21371/1 do severozápadného rohu parcely č.21371, v pokračovaní toho istého smeru pretína parc.č. 23097 do juhovýchodného rohu parc.č. 535. Odtiaľ západným smerom sleduje líniu severnej strany parc.č. 22370/1 (Nábr. arm.gen.L. Svobodu) až po jej styk s parc.č. 22344/2 a 21466/2, potom pokračuje po juhozápadnej strane parcely č.21466 a do jej styčného bodu s parcelami č.22344/2 a č.1004. Tam sa obracia východným smerom a vedie po rozhraní parciel č.21466/2 a č.1 004, ďalej rozhraním parciel č.104 a č.1000 do ich spoločného styku s parc.č. 21475, kde mení smer na severovýchod a pokračuje rozhraním parcely č.21475 a č.1000 po Žižkovu ulicu, ktorú pretína po severozápadnom okraji parc.č. 21462, pokračuje na severovýchod po severozápadnej strane parc.č. 1022 a č.1019, ďalej po severnej strane parc.č. 119 do styku s parc.č. 1064, ktorej líniu sleduje do styčného bodu s parc.č. 1065/4 a 1076/3. Odtiaľ vedie hranica na juh a následne na východ po severnej strane parc.č. 1064 cez styčný bod s parc.č. 1082 a č.1080, pokračuje severnou a severovýchodnou stranou parc.č. 1082 do styku s parc.č. 21445, po ktorej obvodě smeruje na sever, na juhovýchod a tam sa pripája na severovýchodnú stranu parc.č. 1137, č.1134 a v styku s parc.č. 21502 (Mudroňova ulica) a s parc.č. 21451 (Zámocká ulica) sa stáča na južnú stranu parc.č. 21451 k Viedenskej bráne Hradu. Odtiaľ smeruje na severovýchod a obťáča hradný kopec po styčných stranách parc.č. 876, č.800, č.830, č.835 a č.850 s parc.č. 21451 (Zámocká ulica), pokračuje južným okrajom parc.č. 21439 (Kapucínska ulica) až na jej styk s parc.č. 21440 (Župné námestie) a plynulo pokračuje ďalej, sledujúc líniu zástavby po rozhraní s parc.č. 21549 (Hurbanovo námestie) a ďalej po jej južnej strane juhovýchodným smerom po parc.č. 21335 (Nám. SNP), odtiaľ vedie po jej južnej strane k východnej strane parc.č. 82, potom rovnou líniou cez predpolie Starej tržnice na bod PBPP č.14973 a západnou stranou parc.č. 21335 do bodu PBPP č.14948, kde sa lomí a mení smer na juhozápad po severozápadnej strane parc.č. 21387 (Gorkého ulica) na jej styk s parc.č. 21377 (Hviezdoslavovo nám.), odtiaľ po južnej hrane parc.č. 21389 (Rybárska brána) cez bod PBPP č.15373 v nezmenenom smere po severozápadnej strane parc.č. 21377 do styku s južným nárožím parc.č. 499 a odtiaľ juhozápadnými stranami parciel č.499 a č.498 do východiskového bodu hranice.

¹Vymedzenie hranice územia PR Bratislave je identické z popisom hranice pamiatkového územia tak ako bolo uverejnené v Zbierke zákonov č.596/2001, strana 6085 a vychádza z príslušných mapových podkladov (viď nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 596/2001 Z. z.). **Prípadné zmeny parcelácie, resp. parcelných čísel a pod. v aktuálnej katastrálnej mape v období po vyhlásení PR nemajú vplyv na daný priebeh hranice PR.**

2. ODÔVODNENIE OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

A. DÔVOD SPRACOVANIA ZÁSAD OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie Bratislava boli vypracované Krajským pamiatkovým úradom Bratislava v odbornej spolupráci s Pamiatkovým úradom SR na základe výskumu, spracovaného Krajským pamiatkovým úradom Bratislava v odbornej spolupráci s Mestským ústavom ochrany pamiatok Bratislava, v roku 2004. Výskum uskutočnil kolektív v autorskom zložení:

- KPÚ Bratislava : Ing. arch. Denisa Korinková – hlavný riešiteľ, Mgr. Marián Havlík, PhDr. Peter Baxa, PhDr. Viktor Ferus, Ing. Veronika Vagenknechtová
- MÚOP Bratislava : Ing. arch. Alexander Németh – hlavný riešiteľ, PhDr. Ivo Štassel, Mgr. Peter Horanský, PhDr. Branislav Lesák.

Vzhľadom k tomu, že nadväznú Zásady pamiatkovej ochrany napriek viacnásobnej oprave a predložení do Odborno-metodickej komisie PÚ SR boli spracované nedostatočne, s mnohými rozpornými tvrdeniami, v záujme urýchleného dopracovania materiálu bez prípadných dezinterpretácií v zmysle zákona NR SR 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) na základe predchádzajúceho vyššie zmieneného doplneného a upraveného výskumu predkladané zásady vypracoval Pamiatkový úrad SR na základe konzultácií s Krajským pamiatkovým úradom Bratislava.

Spracovatelia:

Ing. arch. Viera Dvořáková, Ing. arch. Peter Andráš, Ing. arch. Peter Andráš,

Spolupráca: Ing. Natália Režná – Foltinovičová, PhD., Mgr. Tomáš Kowalski, Mgr. Anna Tuhárska (PÚ SR).

Konzultácie za KPÚ : Mgr. Mária Bartová, Mgr. Eva Falbová, PhDr. Viktor Ferus, Ing. arch. Ivan Staník, Mgr. Miroslava Micháľová, (KPÚ Bratislava).

Tento odborný metodický materiál je podkladom pre vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia v zmysle § 29 ods. 2 a § 32 pamiatkového zákona. Potreba vypracovania tohto odborno-metodickeho materiálu vyplývala tak z požiadaviek všeobecne záväzných právnych predpisov, ako aj z každodennej praxe pamiatkovej ochrany v pamiatkovej rezervácii, kde je potrebné pre chránené územie stanoviť jasné hlavné princípy pamiatkovej ochrany tak, aby pamiatkový fond bol nielen chránený, ale aj správne využívaný a prezentovaný v súlade so svojimi hodnotami.

Hoci v Bratislave bola zriadená pamiatková rezervácia v roku 1954, komplexný odborno-metodickeý materiál, ktorým sú zásady pamiatkovej ochrany, pre ňu nebol doposiaľ spracovaný tak, aby mohol slúžiť ako súčasť územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia a podklad na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie Hlavným mestom Slovenskej republiky Bratislava ako príslušným orgánom územného plánovania podľa zákona č.50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku.

V hodnotení pamiatkových hodnôt aj pri stanovení požiadaviek je územie v princípe členené na tri hlavné celky, rozdelené na sektory A(vnútorne mesto), B(hrad) a C (Podhradie). K nim podľa potrieb pristupujeme samostatne, pričom podotýkame, že **pre časť Podhradie (sektor C) boli spracované samostatné analýzy a zásady** v rokoch 2002-2005, ktoré boli jedným z podkladov pre spracovanie v súčasnosti platnej ÚPD a **preto sa tejto časti budeme venovať len okrajovo**. To znamená, že zásady boli stanovené v danom čase a pri danom stupni definovania podmienok pre novú zástavbu územia, v ktorom boli úplne zlikvidované historické štruktúry architektonické a urbanistické. Avšak **v prípade, že zo strany samosprávy a obstarávateľa územno-plánovacej dokumentácie bude platná ÚPD prehodnocovaná a aktualizovaná, je potrebné uplatniť ďalšie kritéria pre novú zástavbu Podhradia, ktoré budú rámcovo definovať nielen urbanistickú štruktúru a maximálne výškové nivelety striech, ale aj hmotovo-priestorovú štruktúru zástavby a architektúr tak, aby jej mierka a členenie zodpovedalo prirodzenému vývoju zástavby hradného vrchu vrcholiaceho v dominantnej architektúre hradného paláca Bratislavského hradu.**

Pri spracovávaní tohto materiálu boli využité takmer kompletne state z výskumu, ktoré spracoval PhDr. Ivo Štassel a časti statí Mgr. Petra Horanského, PhDr. Viktora Ferusa, PhDr. Petra Baxu a Ing. Veroniky Vagenknechtovej s ich láskavým súhlasom.

B. STRUČNÝ HISTORICKÝ A STAVEBNÝ VÝVOJ ÚZEMIA

Súčasná tvár Bratislavy je výslednicou dlhodobého historického procesu, počiatky ktorého siahajú až do praveku. Podstatnú úlohu pri vzniku prvého a následných sídlisk človeka na území neskoršej Bratislavy zohrali priaznivé ekologické faktory a geografická poloha.

Riečisko Dunaja a okolitá terénna konfigurácia s jednotlivými morfológickými prvkami terénu určili podobu miestnych komunikácií. Významnú úlohu pri vzniku cestnej siete a dôležitej križovatky tu zohral dobre priechodný brod cez Dunaj pod hradným kopcom (Vodná veža) a priesmyk cez Karpaty v mieste dnešnej Pražskej ulice (cesta na Moravu). To určilo základný severojužný ťah. Druhý diaľkový ťah smeroval od dunajského brodu severovýchodnou trasou smerom na Považie. Tretím dôležitým ťahom na území dnešného mesta bola samotná rieka Dunaj. Dva komunikačné ťahy sa stali vďaka geografickej polohe Bratislavy súčasťou transkontinentálnych ciest európskeho významu – severojužný súčasťou Jantárovej cesty spájajúcej sever a juh Európy a povodie Dunaja ako spojnice strednej Európy s Európou juhovýchodnou. Hradný kopec ako geomorfologická dominanta a jeho juhovýchodný svah si za týchto okolností vynútili osídlenie človekom.

Prvá, aspoň čiastočne známa sídelná štruktúra na území historického jadra patrí záveru mladšej doby kamennej – eneolitu (3.tis. p.n.l.). Ľud s keramikou boľerázskeho typu osídlil vrchol hradného kopca a jeho juhovýchodnú časť v oblasti Prepoštskej a Ventúrskej ulice. K pravdepodobne opevnenému sídlu na hradnom vrchu vznikla dôležitá mestská komunikácia – od dunajského brodu oblúkovo sa točiaci asi po trase dnešnej Kapitulskej a Zámockej ulice hore na hradné návršie. V tom čase už fungovali oba transkontinentálne ťahy.

Prvýkrát zasiahol človek podstatnejším spôsobom do prírody na území mesta až v dobe keltskej civilizácie v 1. stor. p.n.l. V tom čase vzniklo osídlenie, ktorému z hľadiska intenzity života a územného rozsahu sa vyrovnala až doba vrcholného stredoveku a počiatkov novoveku. Kelti tu vytvorili hospodárske a politické centrum celej stredodunajskej oblasti – jedno z najväčších oppíd v Európe – osídliac plochu v rozsahu cca 60 ha. Na území dnešného mesta vytvorili dve sídliskové aglomerácie: prvá bola na hradnom kopci s jeho východnými a severnými svahmi a tiahla sa ďalej až po Poštovú ulicu a nám. SNP, pričom z juhu bola vymedzená Hviezdoslavovým námestím a južným svahom hradného kopca. Druhá aglomerácia sa nachádzala v oblasti nám. Slobody a Štefanovičovej ulice. Na hradnom kopci sú realizované úpravy plošiny, dochádza k vybudovaniu valového opevnenia (bolo na mieste dnes stojaceho stredovekého opevnenia hradu). Politické centrum laténsko-keltskeho osídlenia sa nachádzalo na hradnom kopci a na terasách jeho svahov. Zvyšná plocha patrila k hospodársko-remeselnému zázemiu oppida.

Komunikačná sieť vychádzala z historických daností a kopírovala už existujúce komunikácie. Bola rozšírená o spojnicu oboch komunikácií (Hodžovo nám.- nám. 1. mája – nám. Slobody) s pravdepodobným napojením na severnú cestu pozdĺž svahov Karpát (Račianska ul.- Rača) smerom na Považie.

Fragmenty materiálnej kultúry i torzá objektov zahĺbených do terénu svedčia o výskyte osídlenia na návrší hradného kopca a v blízkosti severojužnej komunikácie v miestach medzi Panskou ulicou a Suchým mýtom aj v období medzi 7. až 5. stor. p.n.l.

Vývoj osídlenia na území pamiatkovej rezervácie sa vyvíjal v závislosti od osídlenia hradného kopca, ktorý hral v danom priesečníku ťahov dominantnú úlohu. V 9. storočí umocnila význam hradného kopca výstavba opevneného slovanského hradiska s kostolom, cintorínom a svetskými stavbami. Hradisko sa stalo jedným z hospodárskych a politicko-správnych centier Veľkomoravskej ríše. Hospodárske zázemie hradiska tvorili početné malé skupiny usadlostí – osady. Jedna z nich je predpokladaná v oblasti Kapitulskej ulice.

Po zániku Veľkomoravskej ríše v 10. storočí bolo hradisko začlenené do systému župnej správy vznikajúceho Uhorského štátu. Usídlil sa tu bratislavský župan a kapitula. V podhradí vyrástla služobnícka osada zabezpečujúca časť potrieb obyvateľov hradu. Bola jedným zo zárodkov stredovekého mesta, ktoré bolo právne konštituované v priebehu 13. storočia a ktorého privilégia boli len potvrdené v roku 1291. Osídlenie v 10.- 11. storočí sa koncentrovalo v oblasti Kapitulskej ulice, kde predpokladáme existenciu osady s radovou zástavbou sústredenou pozdĺž cesty na hrad. Osídlenie územia východne od nej malo rozptýlený charakter. K tejto osade patrili cintorín na Staromestskej ulici v okolí Vtácej veže.

V 11.- 12. storočí došlo k posunu východnej hranice podhradskej osady a to až po čiaru Rybná brána – Hlavné nám.- františkánsky kostol – kostol Najsvätejšej Trojice. Na juhu nepresiahla zrejme nikdy severný okraj Hviezdoslavovho námestia. V tomto období došlo k pohlteniu tržnej osady a vlastné trhovisko sa dostalo do intravilánu.

V 1. polovici 13. storočia dostala takmer definitívnu podobu zástavba Kapitulskej ulice. Vybudoval sa kostol sv. Salvatora s cintorínom a karnerom. Väčšina pozemkov v okolí ulice sa dostala do rúk cirkvi. Je pravdepodobné, že v úseku medzi Kapitulskou a Ventúrskou ulicou bolo vybudované opevnenie chrániace centrum starej podhradskej osady.

Rok 1291 je vo všeobecnosti považovaný za dátum potvrdenia starších mestských výsad Bratislavy, teda dátum, ku ktorému sa dovršuje historický vývoj podhradskej obce na mesto. Z hľadiska problematiky historicko-urbanistického vývoja stredovekého mesta je treba zdôrazniť obdobie od 2. polovice 13. storočia do konca 14. storočia, kedy boli vytvorené hospodársko-ekonomické a politické predpoklady pre vznik a rozvoj ranonestredovekého a vrcholnestredovekého mesta. Uvedené obdobie je určujúcou a rozhodujúcou fázou pre celé ďalšie dejiny stredovekého mesta a to v plnej miere pre utváranie jeho urbanistickej štruktúry, rovnako aj pre vznik a vývoj mnohotvárnej meštianskej architektúry a staviteľstva.

Výskumy poukazujú na vzrastajúci význam bratislavského „suburbia“ už od 1. tretiny 13. storočia, na jeho postupný a diferencovaný vývoj, ktorý vyústil do vytvorenia samostatného privilegovaného mesta na konci 13. storočia. Z hľadiska vývoja urbanizmu mesta v období 2. polovice 13. storočia až konca 14. storočia je viditeľný posun k plánovanému a regulovanému zastavaniu vnútorného mesta, k zahusťovaniu zástavby hlavných uličných sietí a celých blokov. Staršia výstavba solitérov – vežových domov, opevnených objektov a samostatných domov (v okolí Hlavného nám., Michalskej, Kapitulskej, Laurinskej a Panskej ulice) sa pri tom vo väčšine prípadov aj rešpektuje, prípadne sa na ňu nadväzuje. Súčasne došlo ku zmenšovaniu parciel a k vytvoreniu radovej zástavby ulíc.

Už od polovice 13. storočia je hlavným objektom na parcele skoro vždy pevný murovaný dom, samostatná jednotka v dvorovej zástavbe. Smerom dovnútra parcely sa nachádzali ďalšie hospodárske a výrobné objekty. Do konca 14. storočia má mesto vystavané všetky hlavné sakrálne objekty, ktorých poloha sa nemení, vrátane kostolov mendikantských reholí. Honosne bol prestavaný a rozšírený farský kostol sv. Martina na mieste románskej baziliky sv. Spasiteľa. Od prelomu 13. a 14. storočia je najvýznamnejším stavebným počínom výstavba mestského opevnenia so systémom hradieb a priekop, trvajúca hlboko do 15. storočia. Tým sa osamostatnilo mesto od hradu a časti podhradia a umožnil sa vznik jednotlivých predmestí. Už od začiatku 14. storočia vznikali takto okolo hlavných diaľkových ťahov rozsiahle predmestia výrobného-hospodárskeho charakteru, s vlastnými kostolmi a uličnou zástavbou. Samostatným celkom naďalej ostala mimo mesta situovaná významná mýtna stanica pri dunajskom brode – Vodná veža, okolo ktorej sa vytvorilo predmestie Vydrica.

Vrcholné obdobie v dejinách mesta stredovekého mesta tvorilo celé 15. storočie, obdobie neskej gotiky, prechádzajúce do prvých desaťročí 16. storočia. Mesto vo svojom urbanistickom vývoji nadviazalo na starší stav, rozšírilo sa v predmestiach a opevnilo ich prstencom drevo-zemných palisád. Došlo k mimoriadnemu rozmachu mestskej architektúry, súkromnej aj správnej. Postavené, resp. prestavané zo starších objektov boli najvýznamnejšie mestské budovy – radnica, Academia Istropolitana, patricijské domy a kráľovské rezidencie; prestavovali sa kostoly s kláštormi a mestské opevnenie bolo rozšírené o parkánový múr s barbakanmi. Z typologického hľadiska boli použité všetky typy stredovekých dispozícií – priechodné a sieňové u meštianskych domov a tiež dispozíčné prototypy palácových stavieb. Mesto dôsledne využívalo každú voľnú plochu vnútorného mesta a zástavba sa zahusťovala v uličných čiarach dovnútra blokov. Väčšie nezastavané plochy možno predpokladať len v okolí Kapitulskej ulice a v okolí kláštorov. Centrom života mesta bolo Hlavné námestie s radnicou a okolie s arcibiskupským dvorcom. V tomto období došlo aj k zásadnému prestavaniu hradu s podhradím; práve tak nastal rozvoj všetkých predmestí.

V období okolo polovice 16. storočia predstavovala Bratislava hospodársky, politicky a kultúrne vyspelý celok mesta s hradom a predmestiami, ktorý bol urbanisticko-architektonicky dobudovaný a presne vymedzený. Tento stav potom natrvalo zostal rozhodujúcim činiteľom pre celé ďalšie dejiny vývoja mesta a všetky nasledujúce obdobia z neho vychádzali a budovali na ňom.

Pre posúdenie urbanisticko-historického vývoja mesta v období od 16. do 18. storočia má prvoradý význam, okrem iných prameňov, najstarší zachovaný plán mesta – Marquartova mapa z roku 1765. Je mimoriadne hodnotná v tom, že zachytáva v podstate ešte stredoveký stav starého mesta s opevnením a pomerne presne aj urbanistickú situáciu vývoja bratislavských predmestí s osídlením a so stredovekým členením cestných ťahov. Vývoj, ktorým prešla Bratislava od konca stredoveku, možno z hľadiska urbanisticko-historického charakterizovať ako zakonzervovanie a rešpektovanie predchádzajúceho vývoja, ku ktorému sa dospelo už pred polovicou 16. storočia. V 17. storočí trpelo mesto a hlavne jeho predmestia násilnými vojenskými udalosťami, ktoré pozastavili expanziu stavebného rozvoja, keďže všetky sily bolo nutné sústrediť na nápravu hmotných škôd spôsobených nepriateľmi. Mestský organizmus bol v tomto nepokojnom období uzavretý v rámci prstenca druhej obrannej línie (palisády), ktorá vznikla ešte v 15. storočí. Vo vnútornom meste nedošlo k zásadným zmenám – všetky uličné čiar a mestské priestory vychádzali ešte zo stredovekého delenia. Ku zmenám

však došlo vo vnútroblokovvej parcelácii, čo bolo spôsobené najmä zlučovaním parciel pre výstavbu kráľovských a šľachtických barokových palácov a kláštorňých komplexov, vrátane ich záhradných úprav.

Trochu iná bola situácia v 18. storočí pri predmestskom osídlení, ktoré sa v mierových časoch rozšírilo aj za hranice druhej obrannej línie, s vytvorením nových poľnohospodárskych, vinohradníckych a výrobných plôch. Vnútri druhej obrannej línie došlo k zahusťovaniu zástavby pozdĺž cestných ťahov, ako aj dovnútra blokov. Väčšie zmeny v parcelácii si na predmestiach vyžiadala iba výstavba kláštorňých, špitálnych a lazaretských komplexov, ktoré vo veľkej miere nadviazali na tradície stredovekých špitálov, zrútených pri vojnových opatreniach nasledujúcich po moháčskej porážke (1526). Mesto s predmestiami zaberalo koncom 18. storočia takú plochu, že s ňou s malými zmenami vystačilo až do poslednej tretiny 19. storočia.

Zásadné zmeny v historickom urbanizme mesta nastali po veľkej tereziánskej regulácii od r. 1774. Bola zrušená podstatná časť stredovekého opevnenia vnútorného mesta, čím sa toto stredoveké jadro prepojilo s predmestiami. Na zasypaných priekopách pred bývalým pásom opevnenia mesta sa stavali nové obytné domy. Bola vytýčená nová hranica vnútorného mesta v línii: Hlboká – Šancová – Račianske mýto – Trnavské mýto – Miletičova. Táto línia sa stala správnou a colnou hranicou, ale stratila už akýkoľvek vojenský význam. Ku starým predmestiam pribudol nový severovýchodný oblúk, kde na veľkých plochách vyrástli nové letné paláce a záhrady šľachty.

Obdobie 1. polovice 19. storočia nezanechalo v celkovom obraze mesta a jeho pôdorysom rozvrhu väčšie stopy. Väčšinou to boli len malé zmeny a doplnky v rámci staršej regulácie. Jediným väčším zásahom bolo zrušenie druhého obranného prstenca (palisády), ktoré sa začalo od roku 1805. Na jeho mieste vznikli dôležité komunikačné tangenty, ktoré vytvorili základ budúceho vnútorného dopravného okruhu mesta. Línia tohto prstenca ostala čitateľná v systéme nadväzujúcich ulíc a námestí, ktoré boli následne obojstranne zastavané. Obdobie 2. polovice 19. storočia je už poznamenané vzrastom významu Bratislavy po maďarsko-rakúskom vyrovnaní v roku 1867. Z hľadiska urbanistického získalo mesto nové priestory zasypaním novozámockého ramena Dunaja (prístavná štvrť a južná časť Nívu) a pozornosť sa obrátila k nezastavaným svahom Karpát nad mestom (vilová štvrť medzi Hausbergom a Kalváriou). Spevnené a architektonizované bolo ľavé dunajské nábrevie a bol založený Horský park; obe tieto diela sú spojené s menom mešťanostu Justiho.

V stredovekom jadre mesta došlo k zahusťovaniu zástavby v rámci parciel, k nadstavbám starších domov, resp. k novostavbám domov na mieste asanovaných starších stavieb. Významným urbanizačným faktorom sa stalo železničné prepojenie mesta najprv kónskou železnicou pred polovicou 19. stor. a nakoniec aj výstavba železničnej stanice v roku 1871, ku ktorej potom rýchlo vyrástla nielen zástavba mestskej promenády na prelome 19. a 20. stor. (Štefánikova ul.), ale pričlenili sa k nej i ďalšie štvrte a robotnícka kolónia.

Menšie zmeny v rámci stredovekého jadra nastali začiatkom 20. storočia v jeho okrajových polohách (Gorkého ul., Hurbanovo nám., nám. SNP), keď v rámci modernizácie okružných námestí a ulíc prišlo k asanácii pôvodnej zástavby a k výstavbe nových polyfunkčných blokov i k vytvoreniu nového prepojenia Primaciálneho námestia s námestím SNP. Tieto zásahy, realizované pri vstupoch do jadra, zasiahli do pôvodnej štruktúry a výrazne ovplyvnili jej vnímanie z okrajových polôh. Vytvorili pomerne výrazný zlom v charaktere susediacich objektov, čím sa zmenil výraz slohovo kompaktnej a charakteristickej štruktúry.

Obraz mesta sa výrazne menil v priebehu celého 20. storočia. Stavebný rozvoj z počiatkových rokov tohto storočia, znamenajúci zmeny v architektonickej podobe a plošnom zábere dostal nový impulz po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie a vyhlásením samostatnej Československej republiky.

K významným zásahom do pôvodnej urbanistickej štruktúry prišlo už počas 2. svetovej vojny, kde požiarom na začiatku storočia narušená štruktúra zástavby Židovskej ulice bola v svojom pokračovaní na Zámockej ulici narušená zásahmi bômb. Najväčšie demolácie historickej zástavby v 2. polovici storočia boli dôsledkom výstavby Nového mosta. Celoplošnou asanáciou v 60. rokoch bola najviac zasiahnutá oblasť historických predmestí - Zuckermantlu, Vydrice, Schlossbergu, Michalského a schöndorfského predmestia, ale aj Zámockej ulice. Tieto zmeny predstavujú zásadne negatívny dopad na pôvodne kompaktný architektonicko-urbanistický komplex.

Ako hlavné mesto Slovenska (zákon SNR č. 43/1968 Zb.) novovznikutej Slovenskej socialistickej republiky v rámci federatívnej čsl. republiky (1969) sa Bratislava dostala na významné miesto v hierarchii medzi ostatnými mestami na Slovensku. Paradoxne sa výsledkom tohto postavenia stala likvidácia starších predmestí a ich nahradenie stavbami bytových domov v bezvýraznom architektonickom tvare. Konjunktúra socialistickej bytovej výstavby, spoločenských budov a priemyselných komplexov nenachádzala paralelu v rovnakej starostlivosti o pamiatkový fond mesta. Až zmena spoločnosti po roku 1989, respektíve 1993, kedy vznikla suverénna a samostatná Slovenská republika, a najmä prechod nehnuteľností z anonymných rúk štátu do rúk konkrétnych vlastníkov

predstavuje vďaka väčšiemu záujmu samosprávnych orgánov mesta a privátneho sektora kvalitatívny posun. Výsledkom je stavebná aktivita determinujúca pozitívnu zmenu estetického rázu historického mesta na jednej strane, na druhej strane neustála snaha o lepšie využitie potenciálu nehnuteľností v chránenom prostredí, čím dochádza k tlaku na väčšiu zastavanosť a obostavanosť parciel a ale aj na využívanie predtým voľných podkroví, s čím sa spájajú zmeny a navyšovanie strešných rovín. Najväčšou stavebnou aktivitou sa stala popri stavbe objemného objektu parlamentu s rozsiahlym zázemím, ktorý sa uplatnil aj v siluete mesta pri pohľadoch od Dunaja a nová výstavba na Zámockej ulici, ktorá uplatňovala niektoré historizujúce prvky na nových hmotách ako odkaz na zaniknuté objekty.

Z relatívne malého provinčného mesta vzdialeného iba zopár kilometrov od svetoznámej Viedne sa v priebehu niekoľkých rokov stalo hlavné mesto krajiny, s potenciálom ďalšieho rozvoja, ktorého súčasťou v každej kultúrnej spoločnosti musí byť aj adekvátne starostlivosť o kultúrne dedičstvo a historický stavebný fond mesta.

C. ZÁSADNÉ URBANISTICKÉ VÝVOJOVÉ ETAPY

Základným impulzom pre rozvoj neskoršieho mesta v danom priestore bol komplex geomorfologických daností krajiny. Oblasť sa nachádza v závere strategického územia Devínskej brány (prielomu Dunaja cez Karpaty). Karpatské podložie Devínskej brány umožnilo existenciu pevného brodu cez Dunaj. Jestvovanie brodu bolo zhodnotené možnosťou jeho kontroly z vyvýšenej hradnej plošiny. Ďalšími faktormi pre rozvinutie osídlenia boli prirodzené obranné možnosti širšieho priestoru. Z juhu priestor chránila ťažko priechodná dunajská delta, na severovýchode močiare, šúry, na severe a západe samotné Karpaty. Osobitne priaznivý útočiskový priestor vytvárala plošina na hradnom kopci vo výške 80 metrov nad Dunajom.

Brod pod hradným bralom v priebehu času naviazal viaceré funkcie. Najdôležitejšou z nich bola funkcia komunikačná, lebo pri brode sa pretínali suchozemské cesty (Moravská a Považská) s dunajskou vodnou trasou. V nadväznosti na komunikačnú sa rozvinula strategicko-vojenská (neskoršia Vodná veža), ktorá mala za cieľ kontrolu brodu a tým aj osídlenie prirodzeného dominantného bodu – hradného kopca. Na tieto prírodné, obchodné a politické akcenty sa neskôr naviazala funkcia sídelná, vďaka ktorej sa rozvinul na tomto mieste obchod a remeslá.

Predhistorická etapa

Prvé známe stopy po systematickom osídlení hradného kopca a nižšie položeného územia sa objavujú už v 3. tisícročí p.n.l., z ktorého obdobia pochádzajú nálezy typickej keramiky boľerázskej kultúry. Tieto nálezy sú sústredené na hradnom kopci a v okolí Prepoštskej a Ventúrskej ulice, čiže už v určitom smere predznamenávajú neskorší rozsah osídlenia od kopca smerom na východ s jeho charakteristickou typologickou štruktúrou (hradisko – sídlisko, resp. hrad – podhradie). Predpokladá sa, že v tomto čase už fungovali obe diaľkové cesty vytvárajúce na ľavom brehu Dunaja charakteristickú vidlicu (neskôr Ventúrska – Panská), ale nevie sa nič isté o ich podrobnom trasovaní v uvedenom časovom období.

Staroveká etapa

Ďalšie systematické osídlenie je na skúmanom území doložené až okolo 1. storočia p.n.l. a viaže sa na dobu laténsku. Keltské osídlenie Bratislavy nebolo ešte pred niekoľkými desaťročiami považované za dôležité, ale výskumy medzičasom ukázali, že sa jednalo o dva veľké sídliskové útvary, zaberajúce plochu pravdepodobne porovnateľnú s neskorším stredovekým mestom aj s predmestiami. Význam tohto hradiska v stredoeurópskom priestore je daný nielen jeho veľkosťou, ale aj faktom, že sa tu našli zvyšky keltskej mincovne s charakteristickými biatecami; muselo teda ísť o oppidum väčšieho významu. Mincovňa bola situovaná pri južnejšom z dvoch hlavných cestných ťahov (na Panskej ulici) a dá sa teda takmer s istotou predpokladať, že diaľková cestná vidlica bola v úseku: ul. Vydrice – Ventúrska – Panská už ustálená. Samotná keltská zástavba nepredstavovala samozrejme typ zovretého blokového urbanizmu, ako ho poznáme zo stredoveku; išlo skôr o rozvoľnenú štruktúru samostatných výrobo-hospodárskych jednotiek, ktoré sa združovali do štvrtí s príbuzným charakterom výroby (hrnčiari, kovolejáři a pod). Na hradnom kopci bolo osídlenie opevnené drevozemnými valmi. Opevnenie v podobe priekop je doložené v polohe Rudnayovo nám. 3 (teda v blízkosti dnešného domu sv. Martina) a tiež na úrovni terénneho zlomu medzi Kapitúlskou a Ventúrskou ulicou. V prípade ideálneho umiestnenia opevnení na úpätiach hradného vrchu po hranice vymedzené depresnými časťami terénu (západný smer – priebeh ulice Palisády, severný smer – Svoradova ulica, východný smer – terénny zlom medzi Kapitúlskou a Ventúrskou) mohol mať rozlohu cca 20 ha. Rozmery predpokladanej rozlohy

vnútorného opevneného areálu (akropoly) sa zaraďuje ku skupine oppíd s menšou rozlohou. /podľa: Pieta, Zachar – Neskorolaténske oppidum v historickom jadre; In: Štefanovičová – Najstaršie dejiny Bratislavy, Elán 1993/. Hradisko bolo správnym centrom okolitého osídlenia a zároveň tu boli situované obydlia vyššej vrstvy keltskej spoločnosti.

V rímskom období, keď sa stal Dunaj súčasťou opevnenej severnej hranice impéria, bola pravdepodobne aj na hradnom kopci vybudovaná strážna stanica. Mala súvis s ďalšími takými to ľavobrežnými stanicami (Stupava, Devín) a tiež s pravobrežnými pevnosťami v systéme podunajského opevnenia (Gerulata – Rusovce; Carnuntum v Rakúsku). O tom, že rímska zástavba v tomto období sa neobmedzovala len na hradný vrch, svedčia viaceré nálezy rímskych tehál v stredovekom jadre mesta, z ktorých najznámejší nález je na Laurinskej 5. Tu sa dokonca našiel zvyšok starej rímskej cesty, čím sa potvrdzuje trasovanie južnej vetvy diaľkových ciest v smere Panská – Laurinská. V oblasti Podhradia sa nachádza dôležitý nález na Vodnej veži, ktorej spodná časť (zachovaná pod terénom) pochádza asi tiež z rímskeho obdobia. Tento nález iba podčiarkuje význam dunajského brodu, ktorý bol chránený samostatnou kamennou stavbou. Základná urbanistická zostava: hradisko (hradný kopec) – sídlisko na vidlici diaľkových ciest (Ventúrska, Panská) je obohatená o tretí prvok opevneného brodu (Vodná veža), čím sa aj po stavebnej stránke fixuje východiskový bod spojnice medzi brodom a cestnou vidlicou (ul. Vydrica).

V časná stredoveká etapa

V období slovanského osídlenia (8.a 9.st.) bol hradný kopec využívaný ako opevnené hradisko a východným smerom od kopca sa rozprestierala neopevnená osada. Opevnená časť hradného kopca (hradisko) bola, v tomto období, oproti predpokladanej rozlohe (opevneného) laténskeho oppida menšia. Akropola bola opevnená drevozemným valom približne v rozsahu dnešného hradného opevnenia. Na akropole sa najneskôr od 1/2 9 storočia nachádzalo správne aj cirkevné centrum širšieho územia (pravdepodobne župy). Nachádzal sa tu murovaný kniežací palác a kostol - trojlodová bazilika.

Slovanské opevnenie akropoly bolo v danom historickom období počiatkom urbanistického štruktúrovania územia. Jeho historický význam je dôležitý, pretože, v zmysle kontinuálneho vývoja zástavby (osídlenia) bratislavského územia, predstavuje základnú bunku súčasnej urbanistickej štruktúry. Pôvodné drevozemné opevnenie, ako viditeľná súčasť obrazu územia, zaniklo počas žigmundovskej prestavby hradu v 15. storočí. V zmysle urbanistickej stopy je však zachované v súčasnej línii opevnenia hradného areálu. Postupným vývojom zástavby, smerom na východ od akropoly (smer vývoja osídlenia vyplýval z krajinnomorfologických podmienok), sa neskôr formovali nové ťažiská štruktúry v podobe trhov, kostolov, kláštorov a pod., až nakoniec, v 13 storočí, proces vývoja podhradia vyvrcholil vznikom samostatného opevneného mesta.

Napriek príchodu maďarského etnika v 10.stor. ostala zachovaná aj kontinuita slovanského obyvateľstva – táto je doložená početnými archeologickými nálezmi.

Stredoveká etapa

Od 11. storočia začal stúpať význam bratislavského hradiska ako hraničného oporného bodu v tesnom kontakte s nemeckou ríšou. Hradisko sa začalo sústavne posilňovať po stránke vojenskej a časom sa k tejto funkcii pridružila aj funkcia územno-správna a cirkevno-správna. Hradisko bolo postupne prebudované na hrad so stálou vojenskou posádkou, ktorý sa stal sídlom župana. Hrad chránil nielen brod cez Dunaj, ale aj vstup do Podunajskej nížiny od západu. S vývojom cirkevnej správy sa stal hrad neskôr sídlom cirkevnej správy v podobe kapituly na čele s prepoštom. V priebehu 10. až 13. storočia vznikli na hradnom kopci okrem opevnení viaceré stavby svetského charakteru (veže, palác, obytné budovy a i.), ako aj cirkevného charakteru (kostol, budova kapituly). Celá táto zástavba s výnimkou línie vonkajšieho opevnenia hradu sa nezachovala, nakoľko bola pri neskorogotických úpravách odstránená a ostali po nej iba stopy pod terénom.

Oblasť podhradia východne od hradného kopca bola kontinuálne osídlená najmenej od 8. storočia. Nedosahovala svojou rozlohou veľkosť osídlenia z keltského obdobia, ale rástla pomaly v závislosti od nárastu významu bratislavského hradu. Najstarším jadrom podhradia bola Mikulášska osada (okolo kostolíka sv. Mikuláša a Židovskej ulice). Ďalšou osadou bola Vydrica, ktorá vznikla pri ceste od dunajského brodu (neskôr ulica Vydrica). K tomuto najstaršiemu jadrú sa začiatkom 13. storočia primkol z východu oblúk cirkevnej zástavby (dnešná Kapitulská), ktorá bola vytláčaná z hradu (1204 kapitula a po r.1221 aj kostol). Do polovice 13. storočia teda táto podhradská osada (listinne doložená ako SuburbiumcastrisPosoniensis) zaberala oblasť Mikulášskej, Vydricej, Židovskej a Kapitulskej ulice a sú doložené dôkazy o tom, že bola aj opevnená (v úseku medzi Kapitulskou a Ventúrskou ulicou). Osada mala vlastné trhovisko, ktoré bolo pravdepodobne na rázcestí Ventúrskej a Panskej ulice.

Východne od podhradí boli najneskôr začiatkom 13. storočia, teda pred vznikom stredovekého mesta, sformované tri samostatné osady .Osada Széplak v oblasti dnešného Kollárovo námestia, osada sv. Michala (v predpolí neskoršej Michalskej brány) a osada sv. Vavrince (v predpolí neskoršej Laurinskej brány). Všetky tri osady mali vybudované kostoly. Kostoly v osade sv. Michala a najmä v osade sv. Vavrince boli významné stavby.

Od polovice 13. storočia prichádzajú do podhradí noví nemeckí hostia a usídľujú sa vnútri cestnej vidlice danej ulicami: Ventúrska - Michalská a Panská -Laurinská. Títo hostia už prichádzajú od kráľa vybavení privilégiami slobodných občanov s právom voľby vlastného richtára a stavajú si svoje kamenné domy na doteraz nezastavanom území okolo dnešného Hlavného a Františkánskeho námestia a pozdĺž hlavných cestných ťahov (Michalská, Laurinská). Vytyčujú si vlastné trhové námestie (Hlavné nám.) a vlastnú uličnú sieť (Sedlárska, Radničná, Zámočnícka, Uršulínska a Nedbalova). Zárodok budúceho mesta ešte nie je v polovici 13. storočia opevnený, preto si majetní nemeckí obchodníci stavajú okolo trhoviska opevnené vežové domy vo forme dvorcovej zástavby.

V 10. až 13. storočí sa zmenila veľkosť podhradí z jednoulicovej osady na urbanisticky zložitejšiu zástavbu, ktorá bola funkčne aj priestorovo členená na hradnú poddanskú časť, cirkevnú časť, nezávislú obchodnícko-remeselnícku časť a chudobu. Práve privilegovaná obchodnícko-remeselnícka vrstva sa stala základom obyvateľstva nového kráľovského mesta, ktoré sa postupne a ťažko konštituovalo vo vojnových udalostiach 2. polovice 13. storočia. S hradom ostalo spojené podhradie v rozsahu býv. mikulášskej a vydrickej osady (vrátane Vodnej veže) – toto územie ostalo z vojenského aj praktického hľadiska pod kontrolou župana.

Po obdržaní mestských privilégii v 2. polovici 13. storočia (potvrdené r. 1291) sa začalo nové slobodné kráľovské mesto opevňovať. Prevzalo základnú štruktúru ulíc okolo Hlavného námestia a uzavrelo ju do prstenca kamenných hradieb. Mestská štruktúra bola oddelená od podhradskej v oblasti medzi Kapitúlskou a Židovskou ulicou, čím sa dostala cirkevná enkláva na územie mesta. Počet hlavných cestných ťahov sa odrazil na počte hlavných mestských brán: od dunajského brodu sa vchádzalo do mesta Vydrickou bránou; v smere Moravy bola umiestnená Michalská brána a na Trnavu sa vychádzalo Laurinskou bránou. (Poznámka: pred hradbami bola zrejme spočiatku zástavba z predošlých osád, vrátane kostolov, kostol sv. Vavrince bol napr. na dotyk s hradobnou priekopou, kostoly boli zbúrané až v 16. storočí).

Hneď v začiatkoch vzniku mesta sa uskutočnila rozsiahla reparcelácia, ktorá mala za úlohu vytvoriť z menšieho počtu väčších parciel dvorcového typu dostatočný počet menších parciel. Limitujúcim faktorom tu bol hradbový prstenec, ktorý neumožňoval zväčšovanie plošného rozsahu mesta. Takto vzniknutá parcelácia sa udržala v princípe až do súčasnosti, aj keď bola v neskorších obdobiach upravovaná zlučovaním úzkych pozemkov do väčších celkov. Z toho istého dôvodu (zväčšenie počtu parciel) mohla byť dodatočne v 14. storočí mestom vytýčená úzka ulička, dnešná Zelená, čím sa definitívne ustálila doteraz zachovaná uličná sieť stredovekého jadra.

Dôležitým činiteľom urbanistického formovaniaestskej štruktúry boli aj línie karpatských potokov (takto boli sformované dnešné ulice Klariská, Sedlárska, Ventúrska, Rybná brána).

V priebehu 14. storočia sa vykryštalizoval aj tvar predmestí, ktorý sa konštituoval z pôvodne samostatných osád. Michalské, schöndorfské a vavrincecké predmestské časti sa zliali v 14. storočí do jednotného pásu, ktorý obaľoval stred mesta zo severu a západu. V rámci predmestí sa samozrejme nejednalo o súvislú uličnú zástavbu, ale viac o rozvolnenú zástavbu s väčším množstvom prelúk a záhrad. Zástavba predmestí sa sústreďovala okolo výpadových ciest, ktoré sa radiálnym spôsobom rozbiehali od hlavných brána stredovekého jadra: Kozia ul. (smer vinohrady); Suché mýto (smer Záhorie); Obchodná (smer Rača); Špitálska (smer Trnava) a Dunajská (smer Žitný ostrov). Tieto radiály vytvorili základ výpadových ciest mesta a slúžia svojmu účelu nepretržite až do súčasnosti. V 1. polovici 15. storočia bola pod hrozbou husitských vojen vytvorená 2. obranná línia, ktorá uzavrela predmestia palisádovým valom s priekopou. V styku výpadových ciest s palisádami došlo k vytvoreniu nových mestských brán (Kozia – Suché mýto – Schöndorfská – Špitálska – Dunajská). Pred najfrekventovanejšími bránami vznikli voľné priestranstvá (Nám.Slobody – Nám.1.mája – Kollárovo nám.), ktoré sa stali zárodkami budúcich námestí. Línia palisád zase predznamenovala trasu vnútromestského dopravného okruhu slúžiaceho svojím účelom až doteraz.

Novoveká etapa

Formálny zlom vo vývoji mesta nastal od roku 1536, kedy bola Bratislava vyhlásená dočasne za hlavné mesto Uhorska. Príčinou boli vojnové udalosti v juhovýchodnej časti kráľovstva, ktoré padlo do rúk Osmanskej ríše. Vojnové udalosti, resp. príprava na vojnu zasiahli aj do stavebného vývoja mesta, nakoľko v dôsledku obavy pred Turkami boli realizované demolácie v predhradobnom priestore, ktorým padli za obeť tri kostoly (mikulášsky, vavrincecký a michalský), dva špitály a mnohé obytné domy. Týmto

demoláciami len bola potvrdená rozloha a funkcia prázdnych priestranstiev pred stredovekými hradbami, z ktorých sa neskôr konštituovali trhové námestia.

Stredoveké jadro mesta zovreté prstencom hradieb nemalo inú možnosť, ako zahusťovať zastavanosť parciel a smerovať zástavbu do výšky. Tento proces sa začal v 2. polovici 16. storočia po skončení vojnových akcií, kedy boli gotické domy (prevažne pôdorysného tvaru písmena L) dostavované do šírky, či nadstavované v uličnom trakte. Postupne v 17. storočí tak došlo k vytvoreniu súvislých uličných radov fasád, kde priemerná výška dosahovala dve nadzemné podlažia. Výnimku v tejto štruktúre predstavovala Kapitulska ulica, ktorá si ako cirkevná enkláva zachovala oveľa uvoľnenejší charakter zástavby s prelukami medzi jednotlivými objektmi. V 17. storočí sa zástavba na parcelách posúvala do ich hĺbky a nezriedka dosiahla až na koniec parciel, kde boli umiestnené hospodárske prístavky. Novým prvkom vo vnútromestskom urbanizme sa stali po polovici 17. storočia šľachtické paláce a radikálnymi prestavbami zväčšené kláštorné budovy, ktoré svojou výškou (3 nadzemné podlažia) a rozlohou zaberajúcou niekoľko stredovekých parciel vytvárali zárodok novej, veľkorysejšej štruktúry, ktorá však starú nikdy nepotlačila. Uličná sieť a rozdrobenosť na úzke parcely ostávajú nemenným znakom sídla počas celého novoveku, ale dochádza k väčšej diferenciacii zástavby podľa majetkových možností investora.

Sťahovanie centrálnych úradov a šľachtických rodín do Bratislavy a s tým súvisiaca stavebná činnosť prebieha hlavne počas prvých troch štvrtín 18. storočia. V tomto období sa dosiahla takmer úplná zastavanosť parciel čo do plochy, takže rezervy boli už len vo výškovom gradovaní zástavby. Nové možnosti pre výstavbu sa otvorili po roku 1775, kedy boli zrušené hradby okolo stredovekého jadra a ich postupnou demoláciou sa vytvoril priestor po obvode jadra na vybudovanie nových prospektov, otvárajúcich sa do námestí obalujúcich stred mesta (Hviezdoslavovo, Župné, Hurbanovo, SNP). Stavebný rozmach sa ukončil v 80-tych rokoch 18. storočia, keď boli centrálné úrady odsťahované preč z mesta v súvislosti so štrukturálnymi zmenami v štátnej správe v dôsledku jozefínskych reforiem.

Územie Podhradia sa urbanisticky začalo formovať s výnimkou Vydrice až v 17. storočí, kedy sa v okolí základných ťahov (Žižkova, Mikulášska, Židovská) začala zahusťovať obytná zástavba. Ulica Vydrice bola najstaršia – mala stredoveký pôvod – najmladšou osou tejto zástavby bola Zámocká ulica so vznikom okolo roku 1640. Z dôvodu stiesnených priestorových pomerov pod hradným kopcom sa urbanistická štruktúra nerozvinula do šírky, ale rozložila sa okolo kopca v podobe prstenca. Najväčší priestor bol na území Vydrice, kde vznikla najrozvinutejšia uličná sieť zo všetkých podhradských oblastí. Urbanistická štruktúra zo 17. storočia sa v 18. storočí už v zásade nemenila, iba bola zahusťovaná do hĺbky parciel podobne ako v stredovekom jadre. Keďže však na Podhradí neboli také silné požiadavky na vyťaženosť zástavby parciel, výšková úroveň bola nižšia než v jadre – zriedkavosťou neboli ani jednopodlažné domy. V období tereziánskeho rozmachu mesta sa zástavba mestského typu rozvinula hlavne na Vydrici a Beblavého ulici. Na konci Zuckermantla (pri tuneli) a v chudobnej štvrti pri Viedenskej bráne hradu (Bubenkova) si zástavba ponechala počas celého vývoja iba vidiecky charakter.

19. storočie spočiatku neprinieslo do urbanistickej štruktúry jadra a Podhradia žiadne zmeny, nakoľko obdobie 1. polovice storočia bolo poznamenané hospodárskou aj kultúrnou stagnáciou mesta. Až v 2. polovici storočia sa s rozmachom priemyselnej výroby pohýna aj stavebná činnosť. Významnú zmenu obrazu územia priniesla regulácia ľavého dunajského nábrežia naplánovaná a postupne realizovaná od 2. polovice 19. storočia. V dôsledku hospodárskych zmien dochádza v strede mesta k ďalším spoločenským posunom, ktoré boli naštartované už v rámci jozefínskych reforiem. Vtedy odišli z mesta šľachtici a vrstva vyšších štátnych úradníkov, čím sa znížil dopyt po stavebných pozemkoch, výstavbe nových sídel a prestavbe starých domov. V 2. polovici 19. storočia opúšťa stred mesta už aj vrstva vyšších podnikateľov a obchodníkov a stavia si vily nad Palisádami a v okolí Štefánikovej ulice. Jadro mesta sa otvára pre nižšie postavené vrstvy obyvateľstva, čo vytvára tlak na výstavbu činžových domov, resp. na prestavbu starších palácov na nájomné domy. V tomto poslednom veľkom stavebnom rozmachu mesta vznikajú nové administratívne a obytné domy v priemere so 4 nadzemnými podlažiami, ktoré svojou veľkosťou predbehli aj barokové šľachtické paláce. V tomto období sa štruktúra jadra viac-menej uzatvára aj výškovo tak, ako ju poznáme dnes. V Podhradí nedochádza v 19. storočí k výrazným výškovým zmenám zástavby, čo je spôsobené inou sociálnou skladbou obyvateľstva a menším ekonomickým tlakom na stavebnú činnosť. Táto zotrvačnosť existujúcej štruktúry bude pokračovať v Podhradí aj v ďalšom vývoji hlboko do 20. storočia, čo bude viesť (Poznámka: asanácia podhradia bola plánovaná minimálne od 40-tych rokov 20. stor.) k označeniu celej podhradskej zástavby ako nehodnotnej, následne určenej na asanáciu.

20. storočie so svojou politickou a kultúrnou nestabilitou (1918 – 1939 – 1945 – 1948) prinieslo do vysoko vyvinutej stavebnej a urbanistickej štruktúry stredovekého jadra a Podhradia proces pauperizácie. Tento sa prejavil zhoršovaním sociálnych pomerov v danej lokalite, čo viedlo k zanedbávaniu obnovy a údržby centra a k jeho chátraniu. Na jednej strane síce viedla táto prax ku

zakonzervovaniu celej spomínanej štruktúry, no na druhej strane sa to odzrkadilo na zlom technickom stave historickej zástavby ako celku, čo bol argument v rukách zástancov demolácie historických štruktúr. Preto bolo možné v 60. rokoch uskutočniť rozsiahle búracie práce na severnej, západnej a južnej strane hradného kopca napriek tomu, že toto územie už bolo pod ochranou pamiatkového zákona. Týmto nekultúrnym počinom došlo k rozseknutiu pôvodnej historickej štruktúry mesta na dve nerovnovážne časti, predelené výpadovou komunikáciou a dodnes trpiace neprepojenosťou a stratou vzájomných historických aj logických súvislostí.

Významným počinom pamiatkovej ochrany bola záchrana hradu – ústrednej dominanty mesta - v 50-tych rokoch 20. stor. (a to aj napriek rozporuplnostiam samotnej obnovy). Je pravdepodobné, že bez tohto zásahu by hradný palác, vzhľadom na závažné deštrukčné procesy v 40-tych rokoch 20. storočia, zanikol spolu s podhradím.

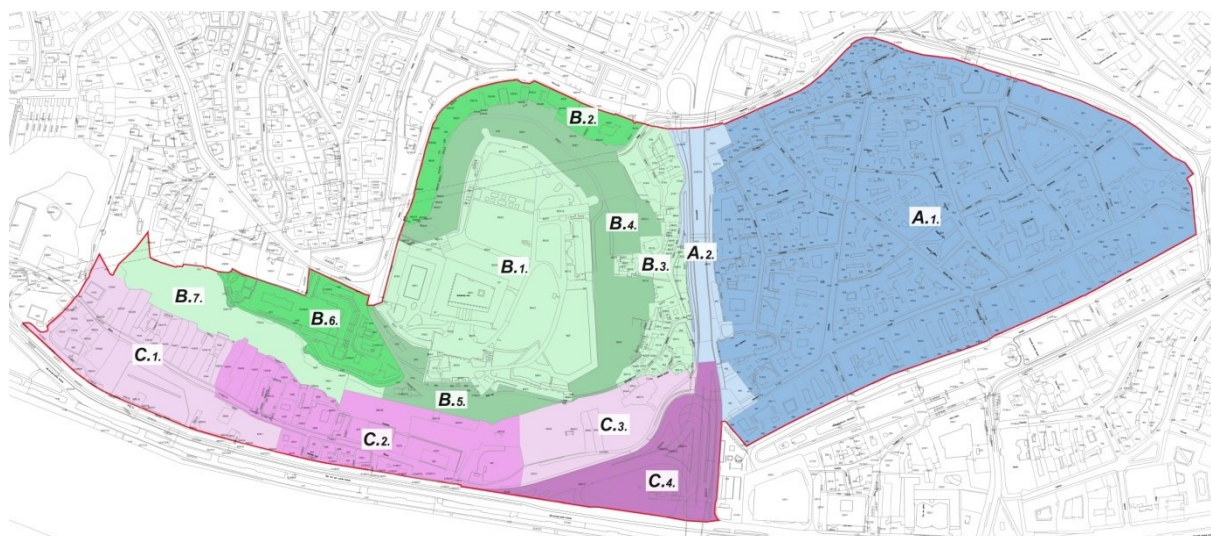
V poslednej tretine 20. storočia naštartoval proces cieľavedomej ochrany historickej zástavby. V centre sa podarilo zachrániť pred väčšími demoláciami celú urbanistickú štruktúru stredovekého jadra mesta. O Podhradí bolo v 90. rokoch rozhodnuté, že sa bude reštituovať celá oblasť Zámockej ulice, Mikulášskej ulice a Vydrice na princípe návratu k pôvodnej urbanistickej situácii, aj keď to už neprinesie úplne vzniknutie charakteru zástavby z polovice 20. storočia (Nový most, parlament, nábrežná komunikácia).

Na záver je ešte potrebné spomenúť veľmi dôležitý vzťah, ktorý neustále ovplyvňoval a dodnes ovplyvňuje vývoj urbanistickej štruktúry daného územia a to vzťah Dunaj – mesto. Staré dunajské ramená pôvodne siahali hlboko do dnešného vnútrozemia mesta. Niektoré ulice sú vyformované podľa tvarov starých nábreží, resp. ako hranice inundácie rieky (Vydrica, sčasti Hviezdoslavovo námestie, sčasti Panská a Laurinská, Medená, Špitálska). Samotné mesto sa viackrát rozrastalo na úkor Dunaja – jednak zasypávaním ramien, jednak rozširovaním nábrežia. Asi prvé známe rozšírenie nábrežia (v oblasti dnešnej Panskej a Laurinskej ulice) je z obdobia pred vybudovaním opevnenia v 13. storočí. Dunaj ako prirodzená bariéra chránil mesto z juhu (južné hradby boli budované neskôr ako severné a severovýchodné). Od najstarších čias boli pokusy o premošovanie Dunaja pevnými mostami. Vodná veža (podľa: Baxa, Ferus) ukrýva v sebe zvyšky stredovekého kamenného predmostia dreveného mosta cez Dunaj. Ani jeden zo stredovekých pevných (drevených) mostov cez Dunaj však, dlho nevydržal nápor rieky. Až výstavba súčasného Starého mosta v 2.pol. 19. storočia znamenala prelom a mestu priniesla významnú zmenu. Poloha mosta a následné trasovanie komunikácií (vrátane železnice) významne ovplyvnila vývoj územia na oboch stranách Dunaja.

D. URBANISTICKÁ ŠTRUKTÚRA PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Urbanistickú štruktúru pamiatkového územia reprezentujú tri charakteristické časti ktoré ďalej v texte nazývame sektory.

Mapa – vnútorné členenie územia PR

Sektor A - Vnútoré mesto

Jeho komunikačné osi tvoria dve vidlicovite sa rozbiehajúce komunikácie – Panská + Laurinská a Ventúrska + Michalská ul. - neskôr prepojené Sedlárskou ulicou, na ktorej sa sformoval priestor hlavného námestia. Štruktúru od 13 – 14 stor. obopínal prstenec hradieb so systémom báš a mestských brán. Po zániku ich funkcie na čiastočne zasypaných priekopách v podstate v celom rozsahu ich dĺžky vznikla nová zástavba. V tomto materiáli budeme toto územie členiť nasledovne:

Sektor A.1. - „Staré mesto“

Kompaktne zachovaný historický urbanistický celok, približne v rozsahu stredovekého opevneného mesta.

Sektor A.2. – „Západné hradby“

Oblasť západných hradieb a príslušnej časti bývalej priekopy mestského opevnenia. Územie narušené novodobým dopravným koridorom.

Sektor B - Areál hradu a príľahlá zástavba

Sektor B.1. – „Hradný areál“

Hradný areál v tomto materiáli chápeme ako samostatnú NhNKP, ktorej ochrana je riešená osobitne, v rámci príslušných znení zákona.

Sektor B.2. – „Zámocká“

Novodobý pokus o náznakovú repliku historickej urbanistickej štruktúry s rozporuplným výsledkom z hľadiska kvality architektúry, neprirodzeného výrazu, neautentického detailu, pokus o repliku. Tento materiál danú štruktúru hodnotí ako „rešpektujúcu pamiatkové hodnoty územia“, avšak bez vytvorenia či prinávratenia historickej atmosféry pamiatkového územia. Z hľadiska dlhodobej perspektívy sa nevyklučuje aj možné odlišné hodnotenie (štruktúra „nerešpektujúca pamiatkové hodnoty PR“) s následnou požiadavkou na úpravu objektov.

Sektor B.3. – „Východné podhradie“

Čiastočne zachovaná pôvodná renesančno-baroková štruktúra východného podhradia (Židovská, Mikulášska, Beblavého, Zámocké schody) doplnená novodobými objektmi v princípe rešpektujúcimi historickú pôdorysnú schému aj mierku pôvodných objektov. V dotyku s parkovou časťou hradného svahu sa nachádzajú menšie urbanisticky nedoriešené, resp. narušené oblasti priestoru.

Sektor B.4., B.5. – „Hradný kopec“

Parkovo sadovnícka úprava hradného vrchu (bezprostredne pod samotným hradným areálom) s prvkami drobnej architektúry. Komplexné riešenie od architekta F. Milučkého (80-te roky 20. stor.).

Sektor B.6. – „Parlament“

Oblasť Námestia A. Dubčeka s objektom Parlamentu.

Sektor B.7. – „Biocentrum Hradný vrch“

Centrálna časť predmetného areálu zelene hradný vrch so zachovaným tradičným prírodným prostredím. Z hľadiska pamiatkovej ochrany je oblasť dôležitá najmä ako tradičná súčasť panorámy hradného kopca mimo historickej zástavby Podhradia – krajinný pendant historickej architektúry hradného areálu a Podhradia.

Sektor C – Podhradie

V súčasnosti predstavuje torzo pôvodnej historickej zástavby, situovanej pod hradným bralom, rozloženej pozdĺž komunikácie Nábřežia arm. gen. L. Svobodu popri toku Dunaja. Na západnej časti pôvodnej zástavby vznikli v 70-tych rokoch solitéry výškových obytných objektov, bez nadväznosti na pôvodnú štruktúru. V súčasnosti je priestor Podhradia urbanisticky riešený v rámci schváleného ÚPN zóny.

Sektor C.1. – „Zuckermandel - západ“

Západná časť bývalého južného podhradia – oblasti Zuckermandel. Historická štruktúra bola veľkoplôšne asanovaná. V západnej časti postavené tri novodobé bodové bytové domy. V súčasnosti ide o neudržiavaný priestor bez urbanistickej koncepcie.

Sektor C.2. – „Zuckermandel - kúrie“

Centrálna časť bývalého južného podhradia. Historická štruktúra je zachovaná v oblasti kúrií – ostatná bola veľkoplošne asanovaná. Vo východnej časti je prezentovaná ruina areálu vodnej veže – objektu, ktorý je jedným z najstarších zachovaných dokladov architektúry mesta.

Sektor C.3. – „Vydrica“

Severná časť územia veľkoplošne asanovanej historickej štruktúry Vydrice. Na území sa nachádzajú torzovité časti ruín niekoľkých objektov a sústava pivníc vytesaných do hradnej skaly. V súčasnosti ide o neudržiavaný priestor bez urbanistickej koncepcie.

Sektor C.4. – „Predmostie“

Mimoúrovňová križovatka, severné predmostie Nového mosta. Priestore pod komunikáciami sa nachádza nástupište autobusov MHD.

E. CHARAKTERISTIKA ÚZEMIA Z HĽADISKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT

E.1. Krajinný (vonkajší) obraz územia

Vonkajší obraz územia a jeho siluetu podmienila terénna konfigurácia prostredia rezervácie. Malebná poloha prirodzenej dominanty širokého okolia - bratislavského hradu situovaného na brale týčiacom sa nad významným prírodným fenoménom širokého koryta Dunaja - a k nemu temer primknutá historická zástavba stredovekého historického jadra i zvyšky historickej zástavby v podhradí pod hradným kopcom, ktoré svojimi drobnými rozmermi znásobujú mohutnosť hradu, patria k charakteristickým po stáročia rešpektovaným hodnotným znakom krajinného obrazu mesta. Silueta na pozadí pohoria Malých Karpát lemovaná vinohradmi, ktorou bola Bratislava povestná ako jedno z najkrajšie situovaných miest v Uhorsku sa do súčasnosti nezachovala v plnom rozsahu. O to dôležitejšie je starostlivé zváženie plánovaných nových aktivít, ktoré by mohli zasiahnuť do diaľkových pohľadov a siluety pamiatkovej rezervácie negatívne či už v prvom, alebo v druhom pláne, alebo nevhodným veľkoobjemovým riešením by zásadne zasiahli do pôsobivej mohutnosti hradného areálu.

Situovanie hradného paláca na vyvýšenine v rovinatom teréne, lemované miernymi svahmi Malých Karpát umožňuje už z diaľky niekoľkých desiatok kilometrov pozorovať túto historickú krajinnú dominantu pri príjazde do mesta od východu (po D1), ako aj z juhozápadu, najmä z príjazdovej komunikácie z Rakúska. Tieto hodnoty vyznievajú napriek tomu, že niektoré nekonceptné urbanistické zásahy sa prejavili negatívnym dopadom na vnímanie celého územia. Celkové vyznenie krajinného obrazu, vytváraného po stáročia do jeho súčasnej charakteristickej jedinečnej podoby s vývojom, dokumentovaným v tejto oblasti početnými rytinami, kresbami a fotografiami si najmä pri pohľadoch z náprotivnej strany Dunaja pre svoju neopakovateľnosť zaslúži ochranu. Akékoľvek plánované novodobé zásahy je potrebné posudzovať aj z tohto hľadiska. Charakteristický pohľad na staré mesto s dominantou hradu z petržalského nábrežia a z jednotlivých mostov je stále potrebné chrániť napriek tomu, že do pôvodnej zomknutosti zástavby mesta a hradu zasiahla výstavba Nového mosta vybudovaním dopravného systému, ktorý kompaktnú štruktúru historickej zástavby násilne rozdelil a vyvolal asanáciu podstatnej časti Podhradia na konci 60-tych rokov 20. storočia. Hoci postupné navyšovanie hmôt historického jadra a s ním súvisiace zmeny vo výškovom zónovaní sú zaznamenané už v priebehu 19. storočia, súčasný prudký nárast výšok a meniaci sa druhý plán, teda výstavba na kopcoch severne za pamiatkovou rezerváciou si vyžaduje veľmi dôsledné zváženie ďalších zásahov do priestorového a najmä do výškového usporiadania o to viac, že sa v súčasnosti tento obraz už stal logom nielen pre mesto, ale pre celú krajinu (je jedným z troch motívov slovenskej strany euromince). K negatívnym zásahom do krajinného obrazu pamiatkovej rezervácie patrí predovšetkým asanácia JZ časti územia Podhradia, realizácia prevýšenej zástavby na Zámockej ulici, novostavba budovy NR SR a stavba Nového mostu s nadväzujúcim dopravným systémom. Do obrazu nábrežia sa negatívne zapísala prístavba SNG (premostenie) najmä svojím nerastrovaným hmotovým stvárnením.

V dôsledku terénnej a urbanistickej situácie, kde sa k historickému jadrú pričleňujú predmestia s objemovo väčšou a vyššou zástavbou a zatieňujú tak pôvodnú zástavbu pamiatkovej rezervácie v možných priehľadoch a pohľadoch, sú diaľkové pohľady na východnú časť PR značne obmedzené. Týkajú sa v podstate len priehľadov na historické dominanty veží kostolov, radnice a Michalskej veže z niektorých ulíc a priestranstiev.

Pre pohľady z juhozápadu je charakteristické bezprostredné okolie hradného areálu, vytvárané zazeleneným podložím hradného brala v bezprostrednom dotyku s ním a v druhom pláne drobnejšou zástavbou vilových štvrtí nad hradom tiež s množstvom zelene. Táto kulisa je pre bratislavský hrad charakteristická a podčiarkuje jeho monumentálne vyznenie a situovanie.

Asanácie v Podhradí a stavebný objem budovy parlamentu v tesnej blízkosti hradu ovplyvňujú aj diaľkové pohľady na historické jadro mesta od Dunaja a z Petržalky. Viacpodlažná zástavba nábrežia neumožňuje vnímať východnú časť PR s výnimkou výškových dominánt. Aj z vyššie položených komunikácií na Novom a Starom moste, resp. Prístavnom a moste Lafranconi je vlastná zástavba najmä pôvodne opevneného mesta skôr tušená ako priamo vnímaná. Pozoruhodný pohľad na celé územie sa otvára z reštaurácie Bystrica z piliera Nového mostu. Kým hmota hradu je stále vnímateľná i z pomerne veľkých vzdialeností, historická zástavba mesta je najlepšie vnímateľná len z jeho bezprostrednej blízkosti (napr. z terás hradného areálu alebo výškových budov východne od PR). Pomerne nenarušené pohľady je možné vnímať zo Slavína alebo svahov okolo Mudroňovej, pričom zástavba je vnímaná prevažne v štruktúre striech s výškovými dominantami veží.

Významnou súčasťou pôsobenia vonkajšieho obrazu mesta sú strešné roviny. V súčasnej strešnej krajine prevládajú strešné konštrukcie z nedávnych období, keďže pre časté požiare boli staršie konštrukcie zničené. Najstaršie bratislavské zachované krovy s ležatou stolicou pochádzajú až z konca 17. storočia (Segnerova kúria, Jezuitský kostol, Kostolná 1). Väčšina historických krovov so stojatou stolicou pochádza z 18.-19. storočia. Novodobé trendy zobytnovania podkroví a prestrešovania nádvorí objektov ak sú realizované v neprimeraných polohách často vnášajú do strešných rovín cudzorodé veľkoobjemové prvky, ktoré negatívne ovplyvňujú vnímanie vonkajšieho obrazu územia najmä z vyhladkových pozícií terás bratislavského hradu.

Pre vnímanie vonkajšieho obrazu pamiatkovej rezervácie sú najdôležitejšie pohľady z:

- Petržalskej strany Dunaja
- príjazdových komunikácií z Rakúska na hrad
- trasy diaľnice od Trnavy na hrad
- zo Slavína a z okolitých ulíc (najmä z ulice Stará Vinárska)
- mostov, najmä z Prístavného mosta.

Pre vnímanie význačných dominánt mimo PR v rámci priehľadov zvnútra územia rezervácie sú najdôležitejšie:

- priehľad na Slavín zo Staromestskej ulice

Vyznačenie pohľadov vid' výkres zásad, resp. výkres širších vzťahov

E.2. Vnútorň obraz územia

Vo vnútornom meste (sektor A) sú zachované hodnoty urbanisticko-historické, najmä základná cestná a uličná sieť, ako aj zástavba jednotlivých urbanistických blokov. Podstatnú časť stavebného fondu zachovaného na tomto území tvoria objekty s výnimočnými pamiatkovými hodnotami (z nich je väčšina zapísaná do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu)

Umelecko-historické hodnoty objektov sú zachované v podobe autentických hmotovo-priestorových a architektonicko-historických riešení s hodnotnými originálnymi výtvarnými prvkami, či už v polohe plastickej alebo plošnej výzdoby v polohe solitéru alebo ako neoddeliteľnej súčasť objektu. Množstvo nálezov zaznamenaných počas realizácie výskumov pamiatok vytvára obraz o pamiatkových hodnotách, nielen v polohe reštaurovaných resp. rekonštruovaných podôb originálu, ale aj neprezentovaných no zachovaných hodnôt týchto nálezov.

Vnútorň obraz mesta je podmienený najmä spôsobom zástavby a jej výškovým zónovaním, situovaním dominánt a terénnou konfiguráciou V dôsledku značných výškových rozdielov terénu v rezervácii, väčšiemu počtu dominánt a rôznemu charakteru zástavby je v prípade PR Bratislava vnútorň obraz mesta veľmi rôznorodý, často ho umocňujú krivoľaké uličky a prejazdy, ktoré nečakane rýchlo otvárajú pred pozorovateľom nový priestor a pohľad na štruktúru. Práve tieto momenty predstavujú neopakovateľné čaro a príťažlivosť tejto pamiatkovej rezervácie. Pri konkrétnom vymenovaní sa sústreďíme len na najvýznamnejšie priehľady na dominanty, ktoré sú pre mesto charakteristické a ktoré je nevyhnutné zachovať v záujme rešpektovania pamiatkových hodnôt. Celé vnútorň mesto je mimoriadne dobre vnímateľné z terás bratislavského hradu.

Medzi najhodnotnejšie vnútorň priehľady v rámci územia pamiatkovej rezervácie zaradujeme priehľady na nasledovné historické dominanty, ktoré je potrebné rešpektovať a chrániť:

- **Michalská veža** – predovšetkým pohľady z Baštovej ul., Kapucínskej ul., z mostu nad hradobnou priekopou na Michalskej ul., od Univerzitetnej knižnice na Michalskej ul. a z Ventúrskej ul.
- **Bratislavský hrad** – predovšetkým z Farskej ul., Kapucínskej ul., Prepoštskej ul., Židovskej ulice
- **Dóm sv. Martina** – predovšetkým ako záver Kapitulskej ul. s kaplnkou sv. Jána Almužníka a hmotou presbytéria, z Rudnayovho námestia, z Rybného námestia, z Beblavého ul., zo Staromestskej ul., zo Zámockých schodov, zo Židovskej ul.
- **Veža Starej radnice** – z Primaciálneho námestia, z Klobučnickej ul., z Hlavného námestia.
- **Veža kostola Klarisiek** – z Farskej ul., z Kapitulskej ul., z Klariskej ul.,
- **Kostol sv. Mikuláša** – z Panskej, východného svahu hradného kopca
- **Primaciálny palác** – z Klobučnickej ul., z Primaciálneho námestia.

Vyznačenie pohľadov vid' výkres zásad

E.3. Historický pôdorys

Nosnou časťou historického pôdorysu je komunikačný systém, ku ktorému prilieha a podriaďuje sa mu parcelácia. Obe tieto zložky spoluvytvárajú historický pôdorys sídla.

E.3.1. Komunikačný systém

Územie pamiatkovej rezervácie tvorí z hľadiska vývoja historického pôdorysu niekoľko pôvodne pomerne nezávislých celkov. Prvým urbanistickým celkom a zrejme najstarším urbanizovaným územím v oblasti je akropola hradu. Na akropole už v najstarších historických obdobiach vznikali sídliská, ktoré spravidla obklopoval prstenec (resp. viacero prstencov) opevnenia. Prvé opevnenia akropoly hradu mali organický tvar (cca elipsa). Tento tvar vychádzal z konkrétnych geomorfologických daností pôvodného terénu hradného kopca. Medzi najstaršie (archeologickým výskumom) potvrdené línie opevnení akropoly hradu patrí terénny zlom medzi Kapitulskou a Ventúrskou ulicou (opevnenie neskorolaténského oppida) a línia veľkomoravského opevnenia približne v priebehu terajšieho opevnenia hradného areálu. Jeden zo základných bodov, ktorý určil priebeh línií najstarších komunikácií na území PR, bola poloha brodového miesta cez systém Dunajských ramien pod hradným kopcom. Polohu tohto miesta v stredoveku zafixovala výstavba opevnenej mýtnej stanice (vodnej veže). Je možné, že v týchto miestach bol pôvodne vybudovaný aj jeden z najstarších (drevených) mostov cez Dunaj /Baxa, Ferus^{2/}. V tejto východiskovej polohe je počiatok najstaršej komunikačnej siete na ľavom brehu Dunaja na území Bratislavy. Komunikácia smerovala na východ – približne v polohe neskoršej ulice Vydrice - a pod dómskym návrším sa rozvetvovala v líniách Ventúrska – Michalská – Suché Mýto (súčasť obchodnej cesty na Moravu) a Panská – Laurinská – Špitálska (súčasť obchodnej cesty smerom na Trnavu). Pod dómskym návrším sa vydeľovala ešte ďalšia komunikácia, ktorá v tvare (ľavotočivej) špirály /Fiala/ smerovala na Hrad. Všetky tieto komunikácie sa dodnes zachovali (v niektorých prípadoch len čiastočne) v obraze pôdorysu PR. Na spomínaných hlavných obchodných ťahoch sa neskôr vybudovali hlavné brány stredovekého opevnenia mesta (Vydrická, Laurinská a Michalská).

Ohniskom, ktoré spočiatku dominantne formovalo tvar urbanistických línií územia (komunikačnej siete, opevnení a pod.), bolo hradisko na akropole. Preto bol pre prvotný systém urbanizačnej siete charakteristický uzavretý organický tvar (cca kruh resp. elipsa) s centrom, ktoré sa v reálnom území nachádzalo práve v najvyššom bode vrcholovej plošiny, kde sa spravidla nachádzala palácová stavba. Urbanizované územie spočiatku predstavovalo hrad (centrum) a jeho podhradie. Stopy tohto usporiadania sú zrejmé aj v dnešnom pôdoryse PR, aj keď neskôr sa vývoj uberal iným smerom. Tvar - vzťahujúci sa k centru na hrade - sa zachoval v napr. v línií Kapitulskej a Zámockej ulice ako pôvodnej prístupovej cesty na hradnú plošinu.

Vzhľadom na komplikovaný tvar parcelácie a komunikácií starého mesta je však možné, že sa na území (napr. v období rímskom, resp. veľkomoravskom) nachádzali aj iné urbanizačné ohniská. (Napr. v miestach dnešného primaciálneho paláca hovorí A. Fiala o možnosti existencie „rímskej pevnôstky“. Z jej prítomnosti okrem iného odvodzuje vznik dnešnej Radničnej ulice, resp. línie Františkánskeho námestia).

²Baxa,P.; Ferus,V. - Bratislava mešťana Wocha, Pallas - pre MÚ Bratislava, 1991

Na území (v rozsahu dnešnej PR a jej blízkeho okolia) sa okrem hradu a jeho podhradí rozvíjali od počiatkov stredoveku aj ďalšie sídelné jednotky – osada sv. Michala na severovýchode a osada sv. Vavrinca na východe. Stopy tohto usporiadania priestoru je takisto možné cítiť v zachovanej pôdorysnej schéme dodnes. Územia týchto osád boli sčasti pohltené neskorším opevneným mestom. Zvyšné časti osád sa potom rozvíjali ako predmestia stredovekého mesta.

Centrálnym priestorom ranostredovekého podhradí s funkciou trhoviska bolo územie pod dómskym návrším (dnes cca Rudnayovo námestie /Baxa, Ferus/). Keďže v tom období išlo o bezprostredný nábrežný priestor Dunaja (resp. jedného z jeho ramien), išlo vlastne o križovatku spomínaných suchozemských obchodných ciest a významnej komunikačnej tepny, ktorú predstavovala samotná rieka. Neskôr sa funkcia trhoviska posunula do oblasti dnešnej križovatky Ventúrska – Panská a po vzniku samostatného opevneného mesta sa centrom stáva Hlavné námestie.

Na centrum podhradným kostolom nadväzovala Kapitulska ulica, ktorá bola pravdepodobne najvýstavnejšou ulicou „románskeho Podhradí“. Nachádzali sa tu, okrem kostola, prepošstvo a kráľovská kúria.

Vybudovaním západných mestských hradieb došlo k narušeniu pôvodných komunikačných vzťahov v území – týka sa to najmä prístupovej cesty od brodu na hrad. Tiež sa zmenili urbanistické vzťahy v tom zmysle, že napr. centrálny priestor podhradskej zástavby okolo hlavného mestského kostola (kostol Sv. Spasiteľa, neskôr Dóm Sv. Martina) sa dostal na perifériu novovytvoreného mesta.

Okrem časti pôvodného Podhradí (napr. oblasť Kapitulskej ulice a Dómu), nový opevnený útvar absorboval aj časť územia pôvodných osád Sv. Vavrinca a zrejme aj Sv. Michala. Vytvorením opevneného mesta vzniklo principiálne rozdelenie priestoru dnešnej PR v takej podobe aká je vnímaná aj dnes, t.j. Hrad – Podhradie – Mesto (s tým, že zástavba Podhradí bola do veľkej miery v 2. pol. 20. stor. asanovaná).

Oddelením hradu a mesta postavením západného múru mestských hradieb a vysekaním hradobnej priekopy do skalného podlažia východného svahu hradného kopca boli preťaté viaceré pôvodné urbanistické väzby medzi územia. Pôvodná zástavba v oblasti budovaných hradieb, resp. priekopy bola asanovaná. Zvyšok pôvodného podhradí v okolí kostola Sv. Mikuláša (osada Sv. Mikuláša) ostal izolovaný od ostatnej zástavby a jeho vývoj dlhé obdobie stagnoval. Na druhej strane vo vnútri opevneného územia vznikli principiálne nové možnosti vývoja – hodnota nehnuteľností vo vnútri a mimo hradieb sa výrazne diferencuje. Čo sa však týka vnútornej schémy historického pôdorysu opevneného mesta – tá bola, do značnej miery, daná dávno pred vznikom opevnenia. Systém hlavných ulíc (Ventúrska-Michalská a Panská – Laurinská) prepájajúcich hlavné mestské brány odrážal línie starých obchodných ciest. Smer Panská–Laurinská približne kopíroval líniu vtedajšieho nábrežia ramena Dunaja, resp. čiaru jeho inundácie. Viaceré ulice boli formované podľa línií karpatských potokov smerujúcich do Dunaja (Klariská – Sedlárska – Rybná brána, Ventúrska /Baxa, Ferus/).

Medzi dôležité urbanistické priestory, ktoré vznikli až v súvislosti so vznikom stredovekého (opevneného) mesta patrí Hlavné a neskôr aj Primaciálne námestie a ďalej uličky lemujúce vnútornú stranu opevnenia (Na vršku, Baštová, Zámočnícka, Františkánska, Nedbalova). Pravdepodobne ako dodatočná spojnica Hlavného námestia a Ventúrskej vznikla úzka Zelená ulica. Budovanie predbrání - barbakanov v 17. stor. zanechalo stopu v súčasnom závere Michalskej a Laurinskej ulice v podobe charakteristického zakrivenia uličnej línie.

Prepojenie uličnej siete bývalého opevneného mesta na okolie („predmestia“) mimo pôvodných stanovišť mestských brán (zjednotenie „nezávislých“ urbanistických celkov) je výsledkom Hillebrandtovho regulačného plánu mesta v 18. stor. v období po zrušení funkcie hradieb (predĺženie Uršulínskej na nám. SNP, schody Klariská, Strakova, priechod pri Dóme). Regulačný plán zároveň priestor bývalej hradobnej priekopy na západnej, severnej a severovýchodnej časti určil na novú zástavbu. V južnej časti bola priekopa len zasypaná a na jej mieste vznikla dnešná Gorkého ulica, resp. Hviezdoslavovo námestie. Zároveň boli zrušené cintoríny v centre mesta. V priestore bývalého cintorína pri Dóme vzniklo „námestie“ (dnešné Rudnayovo námestie – v súčasnej podobe až po úpravách v 19. stor.). Na mieste cintorína pri bývalom kostole Sv. Vavrinca vznikol trhový priestor (dnes - južná časť námestia SNP). Neskôr, v 19. stor., bola prerazená spojnica tohto trhového priestoru a Primaciálneho námestia (dnešná východná časť Klobučníckej ulice). V priebehu 18. a 19. storočia bola zástavba vo vymedzenej časti bývalej hradobnej priekopy skompletizovaná. Vznikol južný, resp. JZ rad domov námestia SNP, južná časť zástavby Kapucínskej ulice a Hurbanovho námestia a tiež východná strana Židovskej ulice. (V tejto oblasti /J resp. JZ zástavba nám. SNP/ môžu byť zvyšky hradobného múru zachované ako súčasť zadných traktov objektov. V južnej časti PR /Hviezdoslavovo nám. a pod./ je línia bývalého hradobného múru cca totožná s uličnou čiarou novopostavených objektov /18., 19., 20. stor./ a prípadné zvyšky pôvodného opevnenia sa dajú predpokladať len v suterénoch objektov).

Najväčšie zmeny historického pôdorysu (resp. zástavby) PR postihli oblasť podhradí. Najstaršia časť podhradí – Vydrica – mala dve kompletne ulice a nábrežnú frontu domov. Najstaršou bola ulica

Vydrica (pravdepodobne objekty z 13. – 14. stor.). Do súčasnosti sa (jej línia) čiastočne zachovala len v podobe provizórneho chodníka v smere Židovská – Vodná veža. Bola to pôvodne prístupová cesta k Dunajskému brodu a zároveň (pôvodne) predstavovala nábrežie Dunaja. Postupne sa koryto Dunaja zavážaním posúvalo na juh. Na novovzniknutom priestore vznikla ďalšia paralelná ulica – Prídavková (objekty zo 17. stor. ale aj staršie) Po ďalšom umelom rozšírení nábrežia vznikol ešte rad nábrežných domov (objekty z 18. stor. - Jeseninovo nábrežie).

Už zo 17. storočia je známy konflikt medzi hustnou zástavbou podhradí a obrannými úlohami hradu, kedy vojenský architekti navrhovali z dôvodov účinnejšej obrany asanáciu oblasti Vydrice. Zásah sa kvôli protestom obyvateľov nerealizoval.

Pozdĺž starej nábrežnej cesty (dnes Žižkova ulica) do Mlynskej doliny, resp. na Devín sa postupne zástavba južného podhradí rozširovala smerom na západ (oblasť Zuckermantel). Na hlavnú ulicu (Žižkova) sa napájalo cca osem - deväť priečných uličiek ktoré prepájali hlavnú komunikáciu s nábrežím.

Zástavba Vydrice aj Zuckermantlu bola v polovici 20. storočia až na malý fragment štruktúry v okolí vodnej veže, resp. podhradského kostola asanovaná. Pôvodná trasa Žižkovej ulice je do istej miery zachovaná (sčasti v podobe zachovanej ulice a sčasti v podobe /vedľajšej/ dopravnej komunikácie). V polovici 20. stor. sa hlavná komunikácia definitívne premiestňuje z línie Žižkovej smerom na nábrežie Dunaja v podobe dopravného koridoru.

Ostatné časti podhradí boli taktiež – až na malé fragmenty štruktúry v oblasti Beblavého a Mikulášskej taktiež asanované. Na rozdiel od južného podhradí bola táto uličná sieť do istej miery rehabilitovaná. Pozdĺž západnej hradobnej priekopy mesta vznikla (cca 16-18 stor.) ulica (dnes Židovská) spočiatku len zo západným uličným radom domov. Po zrušení funkcie hradieb sa do priestoru bývalej priekopy postavil aj východný uličný rad domov. Uličná sieť východnej časti podhradí spája jednak nábrežie s oblasťami záhrad, viníc a aj predmestskej zástavby v oblasti Kozej, Panenskej a pod. a jednak (cez Žigmundovu bránu) hradný areál s mestom, resp. nábrežím. Zrejme ako odkaz na staršie urbanistické vzťahy (pred výstavbou hradieb) dopĺňa uličnú sieť komunikácia ku kostolu sv. Mikuláša. (Pôvodne bola zrejme priamo prepojená na líniu dnešnej Prepoštskej ulice a následnej slepej uličky končiacей na hradbách).

Uličná sieť podhradí pokračovala zo Židovskej smerom na Zámockú v línii pôvodného (špirálovitého) prístupu na hrad. Čo sa týka zástavby (na strane hradného areálu – ktorá je zahrnutá do územia PR) išlo o postupné rozširovanie zástavby podhradí od nábrežia –po obvode hradného kopca smerom na sever a severozápad – k hlavnej prístupovej bráne do areálu hradu (Viedenská brána). Postupne sa (v priebehu 18. a 19. stor.) zástavbou vyplnil všetok priestor v bezprostrednej blízkosti hradu.

Ako posledná sa začala zastavovať oblasť Hausberglu (časť podhradí na mieste dnešného parlamentu a jeho okolia). Na juh od Mudroňovej smerom k terénemu zlomu vznikli po vrstevnici dve uličky (Raygerova, Vinohradská). Do súčasnosti je sčasti zachovaná len stopa (línia) Raygerovej ulice v podobe komunikácie na hrane terénneho zlomu pod objektom parlamentu.

Prstenec podhradskej zástavby sa uzatváral prepojením urbanistickej štruktúry „na hrane“ hradného kopca (bývalá Raygerova ulica) so zástavbou Zuckermantlu na nábreží cez uličku – schody (Schody pri starej vodárni) a dve ulice sledujúce vrstevnice hradného kopca (bývalá Oeserova a Floriánska). Zástavba na Hausbergli a južných svahoch hradného kopca vznikla ako dôsledok nedostatku iných (terénne menej náročných) možností na stavbu v okolí hradu najmä v období jeho konjunktúry v 2. pol. 18. stor. (ktorá súvisela s posilnením reprezentačných funkcií hradu). Táto zástavba bola neskôr kompletne asanovaná. V oblasti Hausbergli bol v 2. pol. 20. stor. postavený objekt parlamentu. Zároveň tu bol vytvorený novodobý priestor Dubčekovho námestia.

Z pôvodnej štruktúry PR sa do súčasnosti zachoval najmä hradný areál a oblasť bývalého opevneného mesta. Územie podhradí bolo takmer kompletne asanované, následne bol historický pôdorys podhradí sčasti rehabilitovaný. Vybudovanie mosta SNP v roku 1972 a následné dobudovanie mimoúrovňovej križovatky spolu s napojením na severné oblasti mesta (Staromestská ulica) mali za následok asanáciu veľkej časti územia PR – južného a východného podhradí (aj keď nie celá asanácia južného a východného podhradí bezprostredne súvisela s budovaním nového dopravného prepojenia). Asanáciou východnej zástavby Židovskej ulice a vybudovaním dopravného koridoru - Staromestskej ulice - v priestore bývalej priekopy sa v určitom zmysle opäť obnovilo Z-V rozdelenie urbanistickej štruktúry, charakteristické pre etapu vývoja územia medzi 14. a 18. stor.

E.3.2. Parcelácia, rozsah jej zachovania

Parceláciu ovplyvňovali jednak konfigurácia terénu, jednak situovanie pozemkov voči komunikáciám, následne sa na parcelácii odrážali nielen meniace sa vlastnícke vzťahy, ale i rôzne zábery vlastníkov.

Spôsob riešenia parcelácie a jej vývoj v historickom jadre, teda vo vnútri opevneného mesta, predstavuje prakticky stav zo 16. storočia, v priebehu nasledujúcich storočí prichádzalo k združovaniu parcel najčastejšie pri výstavbe väčších, väčšinou palácových stavieb a pri veľkých zásahoch do pôvodného usporiadania mesta – napríklad pri likvidácii hradieb. Parcelácia sa v jednotlivých častiach pamiatkovej rezervácie odlišuje nasledovne:

Sektor A (vnútorne mesto)

Pôvodný spôsob radenia parcel bol kolmý na uličnú čiaru, parcely boli pomerne úzke a hlboké. Výnimku v opevnenom jadre tvoria parcely pod kostolmi s kláštorami. Vzhľadom na nepravidelnosť uličnej siete majú aj parcely často nepravidelný tvar. Pomerne pravidelné sú len parcely vytvorené neskôr, na mieste zbúraných hradieb, medzi Panskou ulicou a Hviezdoslavovým námestím, ďalej Laurinskou a Gorkého ulicou, ako aj námestím SNP a Františkánskou a Nedbalovou ulicou. Výrazne nepravidelný tvar a malú rozlohu majú parcely, ktoré vznikli v okolí Michalskej brány a priekopy, čo bolo dané pomerne zložitou konfiguráciou terénu a celkovou typológiou priestoru. Zachovanie pôvodnej parcelácie dnes determinuje kompaktná zachovaná štruktúra historickej zástavby na území historického jadra, v ktorej sa nachádzajú len minimálne nezastavané parcely. Všeobecne možno konštatovať, že drobnejšie merítko parcel v historickom jadre lemujú na úrovni zlikvidovaných hradieb prstenec spravidla väčších parcel od severovýchodnej hranice rezervácie, cez východnú až po juhozápadný roh chráneného územia. Tento princíp zároveň naznačuje, že väčšie parcely na okraji rezervácie sú mladšieho dátá.

Sektor B (Areál hradu a príľahlá zástavba)

Parcelácia v areáli hradu vychádza z úplne odlišných princípov, ktoré dokladajú vývoj panského sídla so zázemím v celej svojej zložitej štruktúre. Parcelácia pod novostavbami na Zámockej a Židovskej vychádza z princípu zaniknutej zástavby na týchto uliciach, prstencovo sa vinúcich okolo kopca k hradu a je tvorená aditívne radenými parcelami.

Sektor C (Južné podhradie)

Čiastočne odlišný spôsob parcelácie na území Podhradia bol daný jeho urbanisticko-historickým vývojom, postupným zjednotením niekoľkých odlišne sa vyvíjajúcich podhradských osád, ktoré vytvorili zomknutú radovú zástavbu okolo komunikácií smerujúcich ku vnútornému mestu i ku hradu, rešpektujúc svojou zástavbou konfiguráciu terénu. Parcely väčšinou sledovali komunikácie s kolmým radením k uličnej čiare. Uličná sieť a parcelácia preto nebola pravidelná a kompaktná, ako v historickom jadre uzavretom v opevnení, ale sledovala skôr sieť komunikácií (prístupových ciest), ako aj teréne a prírodné podmienky (vodný tok, hradný kopec).

V dôsledku plošnej asanácie zástavby na území Podhradia je zachovanie pôvodnej parcelácie minimálne - v rozsahu zachovaných objektov kúrií a kostola sv. Trojice.

E.4. Zachovaná objektová skladba

Sektor A (vnútorne mesto)

Jeho pomerne malá rozloha zovretá prstencom hradieb neposkytovala dostatok priestoru na plošný rozvoj zástavby počas narastania významu Bratislavy, a to predovšetkým v období tureckých vojen. Postupne sa stavebné bloky vymedzené uličnou sieťou stávali kompaktnejšími a zároveň narastala podlažnosť jednotlivých objektov. Najvýraznejšie architektonické hmoty okrem kostolov a kláštorov, sú sústredené na dvoch najdôležitejších verejných priestranstvách v pamiatkovej rezervácii: na Hlavnom a Primaciálnom námestí a na hlavných uliciach mesta (Panská, Laurinská, Michalská, Ventúrska). Tieto objekty majú väčšinou charakter palácových stavieb alebo rozľahlých meštianskych domov s vnútornými dvormi. Užšia parcelácia a nižšia zástavba sa zachovala vo vedľajších uliciach, aj keď i tu v mnohých prípadoch dosahuje výšku zástavby situovaných v centrálnych polohách. V 19. a začiatkom 20. storočia bola urbanistická štruktúra ovplyvnená predovšetkým v jej východnej a južnej časti výstavbou rozsiahlejších nájomných obytných domov a objektov s administratívnou alebo obchodnou funkciou.

Kostoly a kláštory predstavujú vo viacerých prípadoch nielen stopy staršieho riešenia osídlenia, ale i iný spôsob zástavby. Vytvárajú územné a významové dominanty daného priestoru. V západnej časti tohto sektoru dominuje najmohutnejšia architektonická hmota územia - dóm sv. Martina. Veže ostatných kostolov, situovaných mimo hlavných ťahov tvoria dôležité dominanty v siluete mesta a lokálne významné hmoty a objemy v rámci bezprostredného okolia.

Sektor B (Areál hradu a príľahlá zástavba)

Predstavuje samostatný rozsiahly celok, s osobitnou hmotovo-priestorovou štruktúrou a samostatným historickým vývojom. V rámci zástavby rezervácie tvorí priestorovú dominantu mimoriadnych pamiatkových hodnôt. Osobitnou časťou územia je nová zástavba Zámockej ulice a na konci 20. a začiatku 21. stor. ukončená nová zástavba Židovskej a Mikulášskej ulice vrátane nedávno realizovaných dostavieb na rezervných plochách.

Sektor C (Južné podhradie)

Veľké územie po plošnej asanácii v JZ časti Podhradia s fragmentom zástavby okolo kostola Najsv. Trojice na Žižkovej ulici zostalo bez jasnej pôdorysnej schémy. Zachované zvyšky zástavby sú torzom pôvodnej štruktúry, pričom v západnom cípe územia sú už realizované novodobé štruktúry, nesúvisiace s historickou hmotovo-priestorovou situáciou.

E.5. Spôsob zástavby, hmotová skladba, urbanistická kompozícia

Všeobecne spôsob zástavby s výnimkou hradného areálu vychádza z tvaru, smeru, veľkosti a delenia parciel, pričom sa im prispôsobuje radením hmôt jednotlivých objektov pri rešpektovaní danej komunikačnej siete ulíc a námestí. Na parcele sa potom uplatňuje radenie uličných a dvorových krídel, pričom tieto boli pôvodne významovo odstupňované aj vo výškovom a architektonickom riešení v závislosti od typologického druhu objektu. Situovanie objektov sa viazalo svojím významom na stavebno-historický vývoj sídla. Najstaršie komunikácie sú spravidla obostavané meštianskymi domami prevažne s gotickým alebo renesančným jadrom a mestskými palácmi patriacimi význačným šľachtickým rodom, kým nájomné domy sú zväčša situované na vonkajší obvod historického jadra alebo vo vnútroblokoch.

Sektor A (vnútorné mesto)

Pre sektor A je spôsob zástavby daný pôdorysnou a hmotovou skladbou objektov v urbanistických blokoch. Napriek tomu, že pôdorysná schéma v opevnenej časti historického jadra a jej parcelácia predstavujú dnes stav zodpovedajúci viac-menej situácii zo 16. – 18. storočia, o pôdorysnej a hmotovo - priestorovej skladbe to nie je možné konštatovať. Proces formovania hmotovo-priestorovej skladby prebieha až do súčasnosti v podobe dostavieb, prestavieb a nadstavieb objektov, často na úkor zachovania pôvodnej a žiaducej rôznorodosti urbanistickej štruktúry ako charakteristického znaku historického sídla. Pre zástavbu je charakteristická jednotná výšková hladina spravidla bez vytvárania vežičiek, alebo iných akcentov, výnimočne sa objavujú náročné arkiere. Najvyššiu hladinu dosiahli objekty z prelomu 19. a zač. 20. stor. v priestore Hviezdoslavovho námestia a Gorkého ul., pričom smerom do vnútorného mesta výšková hladina sa voľne znižuje k zástavbe na Panskej, kde objekty dosahujú spravidla výšku 3 podlaží. V 20. storočí vznikli v okrajových pozíciách objekty, dosahujúce 6 podlaží. Výškovo sa z ostatnej zástavby vymyká Manderla so svojimi 13. podlažiami.

Typy zástavby, nachádzajúcej sa v tomto území predstavujú stavby:

- **Verejné cirkevné**, predovšetkým kostoly, často s kláštorami, predstavujúce urbanistické, historické a architektonické dominanty. Sú to buď solitéry (Dóm sv. Martina), alebo ak sa nachádzajú v bloku zástavby, spravidla predstavujú akcent bloku ako aj zmenu v jeho hmotovo-priestorovom riešení,
- **Verejné svetské**, kam predovšetkým patrí Stará radnica a niektoré pôvodné paláce, ktoré sa v priebehu času vyprofilovali do polohy verejného objektu (budova Uhorského snemu – Univerzitná knižnica, Primaciálny palác – prvé mestské múzeum a pod.), alebo účelová novostavba Starej tržnice z roku 1910. Tieto objekty patria k najobjemnejším v bloku zástavby. Osobitnou kategóriou sú veľké objekty obchodných domov a bánk na nám. SNP, ako aj novodobá dominanta Manderlu.
- **Meštianske domy** využívali spôsob zástavby do hĺbky parcely, kde aditívne boli radené jednotlivé dvorové objekty (krídla) ku hlavnému uličnému krídlu lícujúcemu s uličnou čiarou. Dvorové krídla mali väčšinou hospodársky charakter až v období baroka sa prebudovávali na obytné. V závislosti od šírky parcely išlo u hmotovo rozvinutejších objektov o pôdorysné tvary „L“ alebo „U“. Boli identifikované dva základné typy meštianskych domov – s prejazdom do dvora a menší remeselnícky typ priechodový. Veľa meštianskych domov bolo v neskoršom období prebudovaných na paláce. Tieto objekty, často s gotickým, alebo renesančným jadrom sa najviac vyskytujú na najstarších komunikáciách historického jadra.

- **Pri palácových objektoch** ide stavbu s krídlami okolo centrálného dvora, kde krídla kopírujú tvar parcely, v prípade väčšej parcely sú navzájom priechodné dvory radené za sebou. Okrem palácov s takto riešenou dispozičnou schémou sa v štruktúre zástavby uplatňujú aj paláce, ktoré vznikli prestavbou meštianskych domov resp. paláce neskôr prestavané na nájomné domy. Tieto sa vyznačujú zložitejším a nejednoznačnejším pôdorysom. Mestské paláce významných šľachtických rodov krajiny sa najviac vyskytujú na najstarších mestských komunikáciách.
- **Domy nájomné (bytové)** - najčastejšie pavlačové alebo chodbové - predstavujú najpočetnejšiu skupinu v rámci stavebného fondu mesta. Boli stavané už v baroku predovšetkým na uvoľnených parcelách po zbúraní hradieb a majú najväčšiu zastavanosť parcely, väčšinou v pôdoryse tvaru „U“ alebo uzavretý tvar okolo centrálného dvora. Najväčší stavebný rozmach zaznamenali na prelome 18. a 19. storočia, keď boli prestavované aj mnohé mestské paláce na nájomné domy. Tento trend mal za následok, že niektoré z nich, postavené v pol. 19. storočia mali architektonické riešenie ako palácové stavby, ich prízemie však boli využívané na obchodné účely. Tieto pomerne monumentálne stavby sa uplatňovali v urbanistickej kompozícii ako miestne dominanty alebo pohľadové uzávery ulíc a námestí. Najviac sa vyskytujú na vonkajšom obvode historického jadra na zaniknutých hradbách.

Sektor B (Areál hradu a príhlá zástavba)

Osobitnou štruktúrou zástavby v pamiatkovej rezervácii je areál hradu. Jeho dnešnú podobu predurčila prestavba za kráľa Žigmunda a následná renesančná úprava v rokoch 1552-62. Reprezentačné sídlo vytvorila z hradu tereziánska prestavba z konca 18. storočia. Požiar v roku 1811 premenil hrad na 150 rokov v ruine. Súčasný vzhľad a využitie pre štátno-reprezentačné a kultúrne účely je výsledkom rozsiahlej rekonštrukcie, ktorá prebieha od polovice 50. rokov 20. storočia až doposiaľ.

V sektore B.3. je zvyšok historickej zástavby s niektorými novopostavenými replikami deštruovaných historických stavieb (múzeum hodín) doplnený novodobými objektmi s novostanovenými princípmi zástavby i výškovej hladiny.

Sektor B.2. vznikol novodobou zástavbou v miestach rôznorodej historickej architektúry, strhutej postupne v priebehu 2. polovice 20. storočia. Nová zástavba v sektoroch B.2-B.3 predstavuje priemerný štandard súčasnej architektúry. Najmä v prípade zástavby na Zámočkej (sektor B.2.) nevychádzala z princípov pôvodného nenásilného prieniku zástavby do svahov hradného kopca čiastočnou zástavbou a architektonizáciou pôvodných terasovitých záhrad, lež vytvorila zo strany hradného kopca násilné prerušenie, dnes vnímané ako nepríjemný terénny zlom zo strany hradu. Aj v tomto ohľade je hodnota tejto zástavby nižšia ako priemerná.

E.6. Systém opevnenia, jeho vývojové etapy

Mestské opevnenie predstavovalo jeden z technicky a konštrukčne najnáročnejších stavebných projektov stredovekého mesta. Následne priamo ovplyvňovalo historicko – urbanistický vývoj mesta, jeho urbanistickú štruktúru. Zachované časti MO Bratislavy dokumentujú viacero jeho historických a konštrukčných vývojových etáp, ktoré odzrkadľujú postavenie mesta v politicko-ekonomickom systéme Uhorského štátu.

Mesto ako administratívno-správna inštitúcia s hospodársko-sociálnou funkciou vzniká v Uhorsku v poslednej tretine 12. storočia. Hlavná fáza tejto reformy prebehla v 13. storočí, najmä v čase vlády Belu IV. Nositeľmi "mestskej" reformy boli v prípade Bratislavy predovšetkým prisťahovalci - nemeckí hostia. Bratislavská mestská komunita mala dokázateľne svoju samosprávu s agendou a vlastnou pečatňou prinajmenej v druhej polovici 13. storočia. Rozsiahle spoločenské a právne zmeny v zložení a postavení časti obyvateľov podhradia sa prejavili vznikom novej zástavby, stabilizovanej komunikačnej siete a moderného opevnenia - vznikom podhradného mesta.

V druhej polovici 13. storočia dostalo opevnenie hradu i podhradie novú podobu. Ich spojením do jedného celku sa Bratislava premenila na veľkú pohraničnú pevnosť. Hrad bol v podstate zrekonštruovaný: na jeho akropole postavili opevnený areál s veľkou obytnou a obrannou vežou. Vonkajšie opevnenie sa spevnilo kamenným múrom a dodatočne postavenými hranolovými vežami.

Podhradné mesto, niekdajšie podhradie s tušeným románskym opevnením lokalizovaným do domových blokov medzi Kapitulsou a Ventúrskou, resp. Klariskou ulicou chránil nový kamenný hradbový múr s ochodzou, cimburím a hranolovými vežami. Jediná z nich sa zachovala na Kapitulskej ulici na parcele č. 431 do výšky tretieho podlažia. Hornú časť veže s cimburím zbúrali pri neskoršej prestavbe. Veža mala štvorcový pôdorys a vyčnievala iba 40cm z hradbového múru, ktorý sa napájal na opevnenie hradu pri bašte Lugisland, pokračoval východným smerom k Michalskej veži a miernym

oblúkom sa stáčil k dnešného Gorkého ulici, kde končil pri dunajskom ramene. Južná strana podhradného mesta nebola chránená hradbou. Západný úsek, ktorý dnes môžeme vidieť na Staromestskej ulici, do opevnenia podhradného mesta Belu IV. nepatrí, je spolu s Vydrickou bránou výsledkom neskorších stavebných úprav mestského opevnenia.

Výstavba hradieb porušila starý komunikačný systém, ktorého hlavné ťahy určili polohu mestských brán - Michalskej a Vavrincekej. Úlohu tretej mestskej brány plnila Vodná veža, ktorá chránila mesto zo západu. Pôvodnú kamennú časť románskeho mostu cez Dunaj a mýtnu stanicu prestaval pilišský opát Ján s podporou mesta na hrádok s mohutnou oktognálnou vežou približne v polovici 13. storočia.

Niekedy po roku 1291, po udelení mestských privilégii Bratislave Ondrejom III. , sa Podhradné mesto oddeľuje od hradu nielen právne ale aj teritoriálne výstavbou dodnes zachovaného západného úseku mestských hradieb na Staromestskej ulici. Novopostavená Vydrická brána preberá funkciu západnej mestskej brány od Vodnej veže. Po roku 1300 sa postupne buduje aj južný úsek mestského opevnenia spolu s Rybárskou bránou. Niekedy v priebehu 14. storočia sa mesto uzatvára prstencom kamenných hradieb a obvod dnešného historického jadra mesta - Mestskej pamiatkovej rezervácie dostáva svoj typický tvar.

Mestské opevnenie slobodného kráľovského mesta Bratislava predstavoval pôvodne hradbový múr, parkan a vodná priekopa. V priebehu 14. storočia bola mestská fortifikácia zosilnená výstavbou parkanového múru a vonkajšieho oporného múru priekopy. Vlastný hradbový múr mal hrúbku asi 200 cm. Bol postavený z lomového kameňa dosahoval výšku až 12 m. Hradbový múr mal ochodzu a bol ukončený pôvodne cimburím. Ochodza bola rozšírená drevenou konštrukciou opretou o kamenné konzoly dodnes viditeľné na vnútornej strane mestských hradieb v Úzkej uličke. Parkanový múr a oporný múr priekopy dosahovali hrúbku 100 až 150 cm, pričom z parkanového múru vybiehali do vnútra parkanu parkanové priečky rozdeľujúce jeho priestor na nerovnaké úseky.

Hradbový a parkanový múr boli zosilnené vežami a baštami už počas ich výstavby ako ukazujú historické správy z r. 1311 a zatiaľ iba dva príklady veží hradbového múru na Staromestskej ulici. Všetky známe veže a parkanová bašta mestského opevnenia v jeho časti od severozápadného nárožia až po Laurinskú bránu sú vo vzťahu k hradbovému, resp. parkanovému múru sekundárne - veža na Klariskej ulici, Prašná veža, veža na Uršulínskej ulici, bašta na nám. SNP 31-32 a veža na Klobočníckej ulici. Na južnom úseku opevnenia mesta dominovali nárožné bašty Obuvnícka a Pekárska. V západnom úseku mestského opevnenia dominovala Vtáčia veža prestavaná v r. 1373, s malými pravdepodobne pôvodnými baštami hradbového múru po oboch stranách - baštou Lugisland a bezmennou baštou, parkanový múr zosilňovala parkanová bašta Ungarfeind. Osobitosťou tohto úseku opevnenia mesta bolo zapojenie hranolovej veže mestského kostola sv. Martina do línie hradieb.

Bratislavské mestské brány - Michalská, Laurinská a Rybárska mali pôvodne jednoduchý tvar hranolovej veže s priechodom v prízemí ukončeným padacím mostom oddeľujúcim bránu od dreveného mostu vedúceho priamo cez priekopu. Vydrická brána, postavená neskôr - po roku 1291 bola iná, nazývaná podľa charakteristického podlhovastého tvaru aj Dlhá, alebo Tmavá.

V 2. štvrtine 15. storočia dochádza k prestavbe a zosilneniu mestského opevnenia Bratislavy v súvislosti s husitskými výpravami a v súvislosti s postupným udomácnovaním strelných zbraní vo vojenstve. Mestské brány sú zosilnené barbakanmi s vonkajším mostom cez priekopu a budujú sa nové veže a bašty v hradbách, často na mieste pôvodných menších veží a bašt. V tom istom čase sa v hradbovom múre začali budovať arkiere.

V roku 1423 na príkaz cisára Žigmunda začali budovať vonkajší pás opevnenia, ktorý predstavoval zemný val zosilnený drevenou konštrukciou a prútenými plotmi. Na vnútornej strane mal val kamenný múr. Opevnenie, pre ktoré sa ujal názov "Palisády" prebiehalo od severného svahu hradného kopca okolo severného a Schondorfského predmestia v smere dnešnej ulice Palisády, nám. 1. mája až po Kollárovo námestie, odtiaľ smerom k Dunaju. V opevnení boli postavené murované brány vo forme hranolových veží s priechodom v prízemí. Brány stáli na Kozej ulici, Suchom mýte, Obchodnej, Špitálskej a Dunajskej ulici.

Bratislavské mestské opevnenie prešlo významnými stavebnými úpravami poslednýkrát v 16. storočí po bitke pri Moháči v roku 1526, kedy hrozil Bratislave útok Turkov. Úpravy sa sústredili výlučne na vnútorný pás opevnenia - odstránili zemné bolverky pred mestskými bránami, významné stavebné objekty - kostoly sv. Vavrince a sv. Michala a prestavali sa niektoré veže opevnenia. V 18. storočí zastarané mestské opevnenie úplne stratilo svoju pôvodnú funkciu a po r. 1775 bolo so súhlasom Márie Terézie postupne asanované, resp. včlenené do novobudovanej mestskej zástavby.

Posledná vývojová etapa opevnenia je spojená s výstavbou Nového mosta a s vybudovaním Staromestskej ulice. Pri týchto prácach boli západné hradby opevnenia odkryté a prezentované do súčasného výrazu.

V kontexte vývoja mestského opevnenia v strednej Európe v stredoveku, patrí k pamiatkovo najhodnotnejším častiam mestského opevnenia hranolová veža hradbového múru z druhej pol. 13. stor. na parc.č.431 na Kapitulskej ulici. Spolu s prvou stavebnou etapou Michalskej veže a príľahlou zachovanou časťou hradbového múru je jediným pozostatkom kamenného opevnenia Bratislavy z obdobia po tatárskom vpáde, t.j. pred udelením mestských privilégií Bratislave Ondrejom III. v r. 1291. Predstavuje súčasne najstaršie zachované kamenné mestské opevnenie tohto typu na Slovensku.

Úsek mestského opevnenia na Staromestskej ulici dokumentuje charakterestskej fortifikácie tohto typu budovanej na Slovensku okolo roku 1300. K historickej hodnote tohto úseku opevnenia pristupuje jedinečná architektonická hodnota celku /hradbový múr, parkanový múr, priekopa, bašty/. Vytvára charakteristické diaľkové pohľady a je súčasťou panorámy MPR.

Pamiatkovú hodnotu mestského opevnenia Bratislavy zvyšujú zachované časti mestských brán, ktoré patria k zriedkavo zachovaným stavebným fortifikačným objektom vôbec.

Michalská veža, ktorá predstavuje súbor fortifikačných stavieb neskôr čiastočne včlenených do meštianskych domov. Svoju samostatnosť si zachovala Michalská veža a most. Pamiatkovú hodnotu komplexu Michalskej veže zvyšuje skutočnosť, že názorne dokumentuje vývoj fortifikačného staviteľstva mestských brán v stredoveku. Pod úrovňou terénu sa nachádza renesančný most Vydrickej brány, ktorý je súčasťou suterénnych priestorov meštianskeho domu na Panskej u. č. 41. Ide o originálnu historickú štruktúru, ktorá je prezentovaná a začlenená do prevádzky objektu.

V súvislosti s rozvojom slovenských miest na konci 18. storočia dochádza k demolácii mestských opevnení, ktoré boli symbolom ich významu a spoločenského postavenia. Pamiatková starostlivosť v mestských pamiatkových rezerváciách vždy kladie dôraz na zachovanie a prezentáciu hradbového systému ako významného historického autentického dokumentu reprezentujúceho vznik a dejinyestskej komunity.

E.7. Hodnoty archeologického dedičstva

Územie pamiatkovej rezervácie sa vyznačuje vysokou koncentráciou archeologických nálezov a nálezísk. Kontinuálny vývoj osídlenia od praveku po súčasnosť viedol k súvislému osídleniu územia pamiatkovej rezervácie a ku vzniku niekoľkometrových kultúrnych vrstiev s huteľnými a nehnuteľnými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových situáciách. Doterajší archeologický výskum zdokumentoval len malú časť týchto nehnuteľných nálezov a nálezísk.

Z hľadiska horizontálnej stratigrafie dochádzalo počas kontinuálneho osídlenia územia k čiastočnému odstráneniu starších objektov a ich nahradeniu mladšími nálezovými situáciami. Rozsah týchto zásahov, pochádzajúcich prevažne z 19. a 20. storočia spôsobil lokálne prakticky úplné odstránenie archeologických nálezových situácií. Sú to predovšetkým nasledovné lokality: časť južného svahu Hradného kopca, Staromestska ulica v úseku od Nábřežia armádneho generála L. Svobodu až po Kapucínsku ulicu, Františkánska záhrada, od vyústenia Uršulínskej ulice po Námestie SNP až po objekt ČSOB, Stará tržnica.

Na základe zhodnotenia doteraz známych archeologických nálezov a častí nálezísk na celom území pamiatkovej rezervácie je možné chronologicky rozlíšiť:

I. Archeologické náleziská predurbánneho osídlenia (pravek až pol. 13. storočia) :

Sídliská z neolitu (kultúra s lineárnou keramikou, železovská skupina), eneolitu (bolerázska skupina), staršej doby železnej (kalenderberská kultúra), laténske oppidum s opevneným predhradím a výrobo-remeselným okrskom, predpokladaná rímska stanica, slovanská osada, veľkomoravské hradisko s osadou a pohrebiskom v podhradí, románsky hrad s opevneným podhradím, časti románskych sídelných celkov – osád sv. Mikuláša, sv. Michala a sv. Vavrinca.

II. Archeologické náleziská súvisiace s existenciou mesta v stredoveku a novoveku (od pol. 13. storočia) – hrad, mestské opevnenie, telesá historických komunikácií, zástavba parciel a historická infraštruktúra.

Dosiaľ známe archeologické náleziská je možné charakterizovať a lokalizovať podľa členenia územia pamiatkovej rezervácie nasledovne:

Sektor A (vnútorné mesto)

Najstaršie osídlenie dokladajú sídliskové objekty a kultúrne vrstvy datované do neolitu (kultúra s lineárnou keramikou, železovská skupina) a eneolitu (bolerázska skupina badenskej kultúry). Skromnosť nálezov z doby bronzovej a halštatskej nasvedčuje tomu, že osídlenie sa v tom čase pravdepodobne obmedzovalo na hradný vrch. Naopak veľké množstvo nálezov z doby laténskej, vrátane výrobných objektov, mincovne a zvyškov kamennej architektúry, svedčí o význame keltského

oppida, ktorého rozsah presahoval hradby stredovekého mesta. V dobe rímskej osídlenie mesta pokračovalo, nálezov je však menej. Viaceré nálezy kolkovaných rímskych tehál umožňujú predpokladať na tomto území aj murovanú architektúru; rímska vojenská stanica sa predpokladá na mieste dnešnej Laurinskej ulice. Z obdobia sťahovania národov a následného príchodu Slovanov zaznamenávame len sporadické nálezy. Súvislé osídlenie nastáva opäť v dobe veľkomoravskej, čoho dokladom sú popri sídliskových nálezoch aj 4 čiastočne preskúmané pohrebiská. Rozsah osídlenia pretrváva aj po príchode Maďarov. O formujúcej sa stredovekej mestskej aglomerácii svedčia archeologickým výskumom objavené zvyšky obytných domov i sakrálnej architektúry (Kostol sv. Salvatora na mieste neskoršieho Dómu sv. Martina, kláštor cisterciiek, františkánsky kláštor). Udelenie mestských privilégií Ondrejom III. v roku 1291 znamenalo výstavbu mestských hradieb, ktorých stavebnú podobu poznáme predovšetkým vďaka archeologickým výskumom (Vydrická, Rybárska a Laurinská brána, priekopa Michalskej brány, západná časť opevnenie mesta v sektore A.2. preskúmaná v súvislosti so stavbou cestného napojenia k mostu SNP). Pre poznanie hmotnej kultúry i historicko-urbanistických súvislostí vo vrcholnom stredoveku malo veľký význam predovšetkým archeologické preskúmanie budov starej radnice, historickej Academiestropolitany, arcibiskupského dvorca a Dómu sv. Martina. Výskumy prinášajú prirodzene aj veľké množstvo postmedieválneho nálezového materiálu, z ktorých vynikajú najmä nálezy historického skla.

Sektor B (areál hradu)

Hradná vyvýšenina bola objektom záujmu archeologického výskumu už od 30. rokov 20. storočia. Mnohé výskumy priniesli rozsiahle poznatky o osídlení a využití tohto kľúčového strategického miesta od praveku až po súčasnosť, najzávažnejšie a najcennejšie poznatky však priniesol až nedávny archeologický výskum realizovaný v súvislosti s obnovou hradného paláca. Najstaršie – eneolitické - osídlenie predstavuje badenská kultúra. Už v tomto čase sa predpokladá valové opevnenie lokality. Najvyššie miesto hradného kopca prinieslo aj doklady o osídlení v dobe halštatskej kalenderberskou kultúrou. Prudký rozmach stavebnej činnosti súvisiaci s nárastom významu Bratislavy prichádza v dobe laténskej, kedy bolo na hradnom kopci vybudované honosné náčelnícke sídlo, presahujúce rozsahom kamennej architektúry plochu neskoršieho hradného paláca. Vysokú stavebnú i umeleckú úroveň sídla dokladá unikátny nález podlahovej mozaiky. Bývalé keltské hradisko bolo zrejme v upravenej podobe vojensky využité aj v nasledujúcej dobe rímskej, o čom svedčia nálezy tehál s kolkami rímskych légii a fragmenty kameňov s nápismi. Slovanské hradisko bolo vybudované už v rozsahu a línii, ktorú neskôr kopirovali neskoršie gotické hradby. Výskumom bola zistená komorová konštrukcia hradby. Vnútri areálu boli preskúmané kamenné murované stavby – veľkomoravská bazilika s príľahlým pohrebiskom a palác. Hospodárske zázemie tvorili chaty zrubovej konštrukcie na kamennej podmurovke. Po zániku baziliky v priebehu 10. storočia bola na jej mieste postavená murovaná veža s krátkym úsekom zachovanej hradby. Začiatkom 11. storočia bola nanovo postavená bazilika na rovnakom mieste a v pôvodnom rozsahu (kostol Najsv. Spasiteľa). Neskôr k nej pristavali budovu prepoštvu. V okolí kostola sa naďalej pochovávalo až do premiestnenia kostola Najsv. Spasiteľa aj s prepoštvom z hradu do vznikajúceho mesta začiatkom 13. storočia. V 12. storočí bol postavený na západnej strane vrcholovej plošiny nový románsky dvojpriestorový palác. V 13. storočí bol palác nahradený kamennou obytnou vežou, ktorej predsunutú obranu tvorila menšia štvorcová veža, neskôr začlenená do hradného paláca (tzv. korunná). Ďalšia stavebná činnosť na hrade v priebehu 14. a 15. storočia je známa z architektonických výskumov – jej časti sa zachovali dodnes. Archeologický výskum doplnil obraz prestavby o zaniknutú vstupnú bránu na juhozápadnej strane hradného areálu s podobným pôdorysom ako dodnes stojaca tzv. Žigmundova brána.

Archeologické náleziská sú organickou súčasťou štruktúry pamiatkovo chráneného územia PR Bratislava. Sú nositeľmi predovšetkým historicko-dokumentačných a vedeckých hodnôt. Potenciálne môžu mať tiež výtvarno-architektonické hodnoty. Niektoré z nálezísk sú nositeľmi hodnôt, ktoré prekračujú lokálny, resp. regionálny rámec – napr. laténske oppidum, veľkomoravské hradisko, románsky a ranogotický podhradný mestský útvar.

E.8. Historická zeleň

Zeleň na území mesta sa vyvíjala v súlade s urbanistickým vývojom sídla. K najstarším významnejším celkom zelene, ktoré nesú znaky koncepčných úprav možno považovať podľa dostupných zdrojov záhrady pri stavbách vybudovaných v stredoveku (predovšetkým kláštor). Na území Bratislavy existovali kláštor cisterciiek, františkánov, klarisiek a antonitov, pri ktorých boli

úžitkové záhrady. Pri kláštore františkánov a klarisiek boli vybudované aj rajské záhrady uprostred krížového dvora. Podobne ako prepošť, aj kanonici si upravili pri svojich domoch menšie záhrady. Okrem záhrad vlastnil prepošť i kanonici aj ďalšie poľnohospodárske plochy, najmä vinice, úžitkové záhrady a ovocné sady, o čom svedčia mnohé dokumenty. Z roku 1449 sa zachoval záznam o tom, že kanonické domy, postavené už v predchádzajúcom období, boli umiestnené v Kapitulskej ulici, ktorá patrí k najstarším v meste a vtedy sa nazývala platea presbyterorum (ulica kňazov). Bola to typická stredoveká ulička vnútri hradieb. Pri kanonických domoch boli záhrady obohnané pleteným plotom. Pletený plot vidieť na rytine Martina Schongauera Kristus a Magdaléna, ktorá pochádza z druhej polovice 15. storočia. Možno predpokladať, že v niektorých kanonických záhradách boli besiedky z ruží.

Po roku 1291 vzniklo gotické mesto, uzavreté do hradieb. Do vnútorného mesta bola zahrnutá cirkevná časť románskeho Podhradia, dom ostrihomského arcibiskupa a kláštor františkánov s rozsiahlou záhradou. Možno predpokladať, že aj pri dome arcibiskupa sa rozprestierala záhrada. V jadre historického mesta bolo štvorhranné hlavné námestie a niekoľko menších námestí, pospájaných nepravidelnými uličkami. Domové parcely ležali husto vedľa seba, fasády domov boli obrátené k námestiu, takže vzadu za domom zostal pomerne malý priestor na úžitkovú záhradu. Väčšie plochy zelene založili len pri kláštore františkánov a klarisiek (prevzali konvent cisterciatiek) a na Kapitulskej ulici.

Veľké privilégium z roku 1291 umožnilo vznik bratislavských predmestí, ktoré sa začali budovať pred bránami mesta, najmä pred Michalskou a Laurinskou bránou. Na predmestiach sa rozkladali rozsiahle plochy zeleninových záhrad a ovocných sádov, ktoré utvorili niekoľko zelených oblastí pred mestskými hradbami. Severne od hradného kopca boli viaceré záhrady a vinice. Tu sa rozprestierali záhrady i majere prepoštstva a klarisiek.

Územie je možné v súčasnosti rozdeliť nasledovne:

- Sektor A (vnútorné mesto)
- Sektor B1 (areál hradu)
- Sektory C1-3, B4, B5-7 (Podhradie)

Každé územie malo osobitý charakter zelene, ktorej historický vývoj a hodnota musia byť rešpektované a vyplýva z nich spôsob ochrany, obnovy, prezentácie a údržby.

Sektor A (vnútorné mesto)

Hranica územia kopíruje trasu priekopy, ktorá bola súčasťou mestského opevnenia. Zástavba historického jadra mesta sa po stáročia zahusťovala a zeleň v okolí domov bola postupne vytláčaná, resp. sa sťahovala do priestorov dvorov. Neskôr územie vo vnútri hradieb predstavovalo husto zastavaný urbanizovaný priestor s nízkopodlažnými objektmi, ktorých spôsob zástavby parcely väčšinou dovoľoval vytvorenie zelených plôch iba v rámci dvorových častí resp. tak, ako to je na starších plánoch viditeľné, pri palácoch a sakrálnych objektoch s väčším plošným záberom parciel samostatne vytvorenými plochami záhrad. Zeleň, ktorá bola súčasťou dvorov meštianskych a bytových domov, mala prevažne úžitkovo okrasný charakter a slúžila výlučne majiteľovi domu. Nízkopodlažné resp. prízemné objekty však nebránili vnímaniu vysokej zelene vo dvoroch aj z verejných priestranstiev, čo bolo prínosom pre celkový vzhľad mesta. Stromy, vzhľadom na nízkopodlažnú zástavbu boli zároveň dominantou svojho okolia, teda aj verejných priestranstiev. Postupným zastavovaním dvorových priestorov a zvyšovaním podlažnosti stavieb zaniká fenomén vysokej zelene v historickom jadre mesta.

Všetky horeuvedené plochy mali v dnešnom poňatí charakter vyhradenej zelene s vylúčením neobmedzeného prístupu verejnosti. Verejné priestranstvá ako ulice a námestia boli v tom čase dimenzované výlučne ako komunikácie a v prípade námestí ako trhoviská. Zeleň v podobe alejových výsadiet sa vo vnútri mesta nevyužívala. Výnimkou boli priestory námestí a to najmä v blízkosti kostolov a radnice, kde sa vysádzali prevažne lipy ako solitéry alebo skupina 3 - 5 stromov. Až do konca 18. storočia jedinou veľkoplošnú zeleň v tomto priestore tvorila priekopa za hradbami.

Mapa mesta z roku 1765 od Michaela Marquarta je zatiaľ najstarším zachovaným mapovým podkladom v ktorom sú vyznačené a graficky lokalizované významnejšie celky zelene. Tieto sú už spomínané aj v starších spisových dokumentoch a v podstate v nezmenenej ploche sa zachovali až dodnes. Ide o nasledovné plochy:

- Kláštor Františkánov - rajská záhrada - Františkánske nám. 2
- Kláštor Františkánov - kláštorná záhrada - Františkánska a Uršulinská ulica
- Kláštor Klarisiek - rajská záhrada - Klariská ulica
- Kláštor Uršuliniek - rajská záhrada - Uršulinská ulica
- Prepoštský palác - palácové nádvorie a záhrada - Kapitulská 19 a 17
- Palác De Pauliho - palácová záhrada Ventúrska 11
- Záhrady v mestskej priekope pri Michalskej bráne a pri Laurinskej bráne, ktorá sa ale nezachovala.

Zároveň však je potrebné dodať, že na tejto mape nie sú zakreslené meštianske, ale ani ostatné domy s diferencovaním zastavanej a nezastavanej časti parcely. Zastavanosť parciel je možné zistiť len na základe realizovaných výskumov na jednotlivých objektoch. S istotou však možno povedať, že pri meštianskych domoch boli malé meštianske záhrady prevažne s okrasne - úžitkovou funkciou. Na menších parcelách bytových nájomných domov bol minimálne dvor s ovocným stromom alebo s koreňom viniča.

Postupne ako sa mesto rozrastalo si majitelia pozemkov za hradbami budovali hospodárske dvory, sakrálne stavby - kláštory a v ich okolí predovšetkým vznikali úžitkové a okrasné záhrady a vinice, ktoré prechádzali voľne do lesov. Súčasťou väčšiny mestských palácov boli okrasné záhrady a parky upravované zároveň s objektom podľa prevládajúcich estetických kritérií (dobového módného trendu).

Celému priestoru za hradbami aj naďalej plošne dominovala zeleň. Pohľadovo, ale aj v skutočnosti, bolo teda mesto „vsadené“ do zelene, ktorá bola jeho prirodzenou súčasťou.

Mesto sa stavebne rozmáhalo, a po odstránení stredovekých hradieb /1778/ sa postupne rozparcelovala aj časť priekopy. Domy postavené na jej mieste na dnešnej Staromestskej ulici mali rozsiahlejšie dvory s bohatším zastúpením zelene. Plochy mali výlučne súkromný charakter úžitkovej záhrady.

V druhej polovici 19. storočia, po vzniku Bratislavského okrášľovacieho spolku je snaha vniesť aj do priestorov starého mesta zeleň. Námestia, ktoré pôvodne slúžili ako trhoviská sú po zániku tejto funkcie pretvárané na parky, ktoré rešpektovali vtedajšie nároky na druhovo bohaté výsadby (katastrálna mapa z roku 1894 – 5). Takto boli realizované výsadby na Hlavnom a Františkánskom námestí a začiatkom 20. storočia aj pozoruhodné riešenie na Rudnayovom námestí. Spomínaná úprava Rudnayovho námestia bola vytvorená podľa návrhu architekta Wimmera, na jej realizácii sa podieľal Bratislavský okrášľovací spolok, zachovaná je dodnes. Námestie je riešené v dvoch úrovniach, hornú terasu v strede podopiera kamenný múr, v ňom je vsadené centrálné riešené schodisko. Spodná terasa je tvorená plochou trávnikom s drevinami a pomníkmi. Vzhľad južnej, najrozsiahlejšej plochy je zachovaný od doby založenia Bratislavským okrášľovacím spolkom. Výraznou dominantou južnej terasy je solitérny jedinec previsnutého kultivaru jaseňa štíhleho (*Fraxinusexcelsior* 'Pendula'), vysadený pri trojramennom schodisku. Františkánske námestie bolo pôvodne vydláždené, v roku 1892 bolo prebudované Bratislavským okrášľovacím spolkom. Parkovo upravená plocha s trávnikom a drevinami bola lemovaná plôtkom z ozdobnej kovanej mreže, záhradníkom bol Pavel Zedník.

Avšak, ani v tejto etape vývoja, neboli v uliciach historického jadra mesta vysádzané aleje stromov. Začalo sa s úpravou nezastavanej časti priekopy po oboch stranách Michalskej brány, ktorá ako jediná unikla požiadavke Márie Terézie na zastavanie v čase, keď sa jej javili mestské priekopy ako „neusporiadané priestory“. Je obohnaná domami, vznikla v 13. storočí, v 18. st. bola odvodnená, po odvodnení tu bola vybudovaná strelnica meštianstva. V roku 1750 tu bolo vybudované drevené divadlo talianskej spoločnosti. Predstavenia sa v týchto priestoroch hrávali do r. 1760, neskôr bola v priekope vybudovaná okrasná záhrada s architektonickými prvkami (studňa, atď.). V roku 1962 tu bol podľa návrhu Ing. arch. Ballu vytvorený priestor letnej čítárne doplnený drobnou architektúrou. Parkové úpravy boli doplnené barokovými plastikami pochádzajúcimi zo zrušených oltárov Dómu sv. Martina. Z dendrologicky cennejších drevín boli súčasťou výsadiieb druhy pagaštan malokvetý (*Aesculusparviflora*) a tis obyčajný (*Taxusbaccata*), dosahujúci vysoký vek. Súčasťou priekopy boli dvory po ľavej strane obchodných priestorov. Pravidelné úpravy priestoru priekopy pri Michalskej veži sú čitateľné na Marquartovom pláne z roku 1765, a na Neyderovom pláne z roku 1820. Posledná úprava fortifikačnej priekopy a revitalizácia čítárne Červený rak bola zrealizovaná v roku 2005, pod dohľadom KPÚ Bratislava.

V období, ku ktorému sa viaže vyššie spomínaná historická dokumentácia, boli upravené menšie súkromné a cirkevné záhrady, a to predovšetkým v západnej časti záujmového územia. Na katastrálnej mape Bratislavy z roku 1894 - 5 sú zakreslené nasledovné plochy zelene :

- Kláštor Františkánov - kláštorná záhrada - Františkánska a Uršulínska ulica
- Kláštor Uršulínok - rajska záhrada - ako záhrada, Uršulínska ulica
- Prepoštský palác - palácové nádvorie - Kapitulska 19
- Prepoštský palác - zvyšok palácovej záhrady - Kapitulska 17
- Palác DePauliho - palácová záhrada - Ventúrska 11

Okrasné záhrady meštianskych a nájomných bytových domov, ktoré sú plošne dodnes z väčšej časti zachované :

- Kapitulska 9 - záhrada meštianskeho domu
- Kapitulska 15 - záhrada meštianskeho domu

- Kapitulská 16 - záhrada meštianskeho domu
- Kapitulská 17- zvyšok zaniknutej palácovej záhrady
- Kapitulská 18 - záhrada meštianskeho domu
- Kapitulská 19 - palácové nádvorie
- Kapitulská 20 - záhrada meštianskeho domu s pozoruhodnými terénnymi úpravami
- Kapitulská - Na vŕšku
- Kapitulská 1 - záhrada meštianskeho domu (kanonická)
- Kapitulská 5
- Kapitulská 7 - záhrada meštianskeho domu
- Kapitulská 8 - záhrada v priestore pôvodných hradieb
- Kapitulská 22 - záhrada meštianskeho domu /kanonická/
- Kapitulská 24
- Kapitulská 26

Dávnejšie upravované a dodnes zachované sú aj záhrady označené ako dvory :

- Panská 29 - dvor meštianskeho domu
- Zelená 3 - záhrada meštianskeho domu
- Záhrady v mestskej priekope pri Michalskej bráne
- Kláštor Františkánov - rajská záhrada - Františkánske nám. 2

Okrem toho prakticky všetky nové dvorové priestory pozdĺž bývalej priekopy západne a východne od Michalskej brány a pozdĺž západného múru boli koncom 19. a začiatkom 20. storočia využívané ako okrasne – úžitkové plochy s prevahou ovocných stromov a kvetov. Povrchová úprava dvorov bola v prevažnej miere dláždená bez podkladu betónu alebo mlatová. Súčasťou týchto malých priestorov bola cca v jednej tretine zeleň zastúpená najčastejšie ovocným stromom (jablň, hruška), alebo viničom a kvetinovými výsadbami priamo v zemi, alebo pozdĺž zábradlia pavlačí. Na južnej fasáde sa tu často uplatňoval najmä pravý vinič. Z okrasných druhov sa venovala pozornosť najmä kvitnúcim jednoročným druhom, ktoré boli využívané najmä v pavlačových domoch na oživenie priestoru.

Sektor B1 (areál hradu)

Historický vývoj a zásady pamiatkovej úpravy včítane projektov revitalizácie plôch zelene v areály hradu až po hradný múr boli spracované pri príprave a postupnej realizácii novodobých sadovníckych úprav v uplynulom období. Po ukončení prebiehajúcich stavebných úprav hradu bude potrebné pristúpiť aj ku koncepcnému riešeniu sadovníckych úprav záhrad a terás hradného areálu vrátane prinavrátania (rekonštrukcie) barokovej záhrady na severnej terase.

Sektory C1-3, B4, B5-7 (Podhradie)

Dominantný georeliéf predurčil od najstarších čias základnú urbanistickú schému územia dnešnej Mestskej pamiatkovej rezervácie Bratislava (ďalej len MPR). Predstavujú ho interakcie osídlenia hradného vrchu, podhradia a sídliskových štruktúr na území dnešného historického jadra Bratislavy.

Priestor MPR Bratislava medzi tunelom, Novým mostom a hradným areálom patril do komplexu Podhradia. Geograficky bol pôvodne súčasťou ľavobrežnej dunajskej nivy zaplavovanej pri vysokých stavoch hladiny Dunaja. Z urbanistického hľadiska predstavuje jeho najstaršiu časť územie medzi Vodnou vežou a dómom sv. Martina historicky doložené k roku 1364 ako ulica Vydrica.

Historická zástavba tohto priestoru vznikala postupne od 11. stor. pozdĺž obchodnej cesty prechádzajúcej pri dnešnom dome sv. Martina po brehu Dunaja k brodu pri Vodnej veži do Panónie. Sústreďovala sa najprv okolo objektu Vodnej veže, kontrolujúcej dunajský brod, vstup do Podhradia a sídliskových štruktúr na území dnešného historického jadra mesta zo západu. Po r. 1291, kedy vzniká západný úsek mestského opevnenia Bratislavy na Staromestskej ulici a mesto sa oddeľuje od hradu, postupne naberá na význame aj priestor pred Vydrickou bránou, ktorá sa stáva hlavným vstupom do mesta zo západu. V 15. stor. je tu vybudovaný komplex architektúr známy z historických prameňov ako „tábor“. V 16. stor. v súvislosti s tureckým nebezpečenstvom sa kamenná zástavba v blízkosti Vydrickej brány búra. Vzniká dnešné Rybné námestie.

Priestor medzi Vodnou vežou a Vydrickou bránou sa urbanisticky formoval až od druhej pol. 13. a v 14. stor. Na umelo vytvorenej terase v nive Dunaja vzniká kompaktná zástavba severnej strany ulica Vydrica prvýkrát spomínané v r.1364 (zmienka o prvých domoch z r.1398).

V 17. – 18. stor. sa Vydrica územne ďalej rozširuje južným smerom vďaka vodoúpravným zásahom ľavého brehu Dunaja a smerom severným zaberá časti hradného brala. Svoj maximálny rozsah dosiahla

Vydrica už v 19. stor. po regulácii Dunaja na malú a strednú vodu. V 20.stor. sa ukončil jej priestorový vývoj v súvislosti s výstavbou Nového mostu.

Na Vydrici bývali poddaní Bratislavského hradu. Územno – správne patrila pod hradnú jurisdikciu ako súčasť Podhradia až do r.1390, kedy ju cisár Žigmund daroval mestu Bratislava.

Urbanisticky mladšou je západná časť záujmového územia medzi Vodnou vežou a tunelom pod hradným vrchom. Ako historický „Zuckermandel“ sa prvý krát spomína v r.1565 a bol až do r.1848 súčasťou hradného panstva. Ťažko priechodný terén za Vodnou vežou, kde koryto rieky siahlo prakticky po masív hradného brala nebol zastavaný až do 16. stor. Na základe archívnych prameňov je sem lokalizovaný kameňolom, vápenica a iné hospodárske objekty. Medzníkom vo vývoji tohto územia je pôsobenie Pavla Pállfyho ako bratislavského župana po r.1635. Okrem rozsiahlej prestavby hradu na stredisko štátnej správy, s ktorou je spojený vznik Zámockej ulice ako staronovej prístupovej cesty na hrad, zásluhou pállfyovských vodoúpravných prác západne od Vodnej veže vznikla umelá terasa, na ktorej postupne vyrástli po oboch stranách dnešnej Žižkovej ulice aj významné renesančné a barokové architektúry sčasti zachované dodnes. Podstatná časť zástavby Zuckermandla bola asanovaná v 60. rokoch 20. stor.

Pôdorysná schéma územia Mestskej pamiatkovej rezervácie Bratislava je charakteristická dvoma navzájom odlišnými časťami. Východná časť je tvorená kompaktnou zástavbou stredovekého mesta postupne vznikajúceho na vidlici obchodných ciest. Západná časť MPR s dominujúcim opevnením hradu, zaberajúcim približne polovicu jej plochy, je tvorená prstencom zelene založenej v nedávnej minulosti na mieste záhrad patriacich k domom na Podhradí a torzom historickej zástavby, ktorá sa zachovala po likvidácii pôvodného urbanizmu v súvislosti s výstavbou Nového mosta. Zástavba podhradia bola v priebehu storočí vytvorená zjednotením niekoľkých podhradských osád až vytvorila kompaktnú prstencovú zástavbu okolo hradu. Parcelácia bola kolmá na uličnú sieť, zástavba na parcele v tvare „L“ alebo „U“. K asanácii historických objektov došlo predovšetkým na Žižkovej a Zámockej ulici, hlavnej prístupovej komunikácii na hrad zo severu. V súčasnosti je takmer ukončená rehabilitácia časti tohto územia novou zástavbou Zámockej a čiastočne Židovskej ulice.

Riešené územie bývalej Vydrice a Zuckermandla je charakteristické výraznou siluetou hradného kopca s dominantou hradu a pozostatkom pôvodnej zástavby na Žižkovej ulici v okolí kostola sv. Trojice. Väčšina týchto objektov sú národnými kultúrnymi pamiatkami zapísanými v Ústrednom zozname pamiatkového fondu. V telese hradného brala je zachovaná časť pivníc súvisiacich s pôvodnou zástavbou Vydrice. Samostatným a výrazným prvkom územia je prezentácia významného archeologického náleziska Vodnej veže.

Ostatné územie bolo narušené predovšetkým výstavbou dopravného systému Nového mosta. Riešenie napojenia cestnej komunikácie v časti Staromestskej ulice východnú a západnú časť územia MPR výrazným spôsobom rozdelilo.

V siluete riešenej južnej časti podhradia je dominantné hradné bralo s opevnením. Dôležitá je tiež väzba na výškovú a pre charakteristické pohľady zaužívaná dominanta Dómu sv. Martina. Zachovaná zástavba v okolí kostola sv. Trojice výškovo nepresahuje 3 nadzemné podlažia. V siluete územia sa uplatňuje areál Vodnej veže, ktorej solitérny charakter bude nutné rešpektovať aj pri návrhu urbanistického a architektonického riešenia.

Väzby územia s historickým jadrom a ostatnou časťou Mestskej pamiatkovej rezervácie sú vnímateľné najmä z pravého brehu Dunaja a z terás hradného areálu.

Opevnenie je historickým atribútom každého stredovekého mestského sídelného útvaru. V Bratislave je vývoj mestského opevnenia zviazaný s vývojom hradu. Predpokladá sa, že už keltský sídelný útvar pod hradným kopcom mal svoje opevnenie. Aj opevnenie podhradskej osady do pol. 13. storočia sledovalo jeho pôvodnú líniu. Stredoveké opevnenie v pravom slova zmysle vzniká v Bratislave po pol. 13. stor. a súvisí so vznikom tzv. podhradského mesta. Na severe prebiehalo v línii ako ju poznáme dnes, so zachovanými zvyškami hradbového múru. V dnešnom nároží v styku kapucínskej a Staromestskej ulice sa zachovala dodnes jediná známa bašta tohto najstaršieho opevnenia. Bola hranolová, vtihnutá dovnútra. Od nej pokračovalo priamo smerom k hradnej Luginsland bašte. Tu sa napájalo priamo na opevnenie hradu. Južná strana mesta nemala hradbový múr, boli tu bažiny. Zo západu bol prístup k mestu uzavretý objektom Vodnej veže. Predpokladá sa, že dnešná Michalská veža bola súčasťou tohto pevnostného systému. Na východnej strane sa najstaršia brána pravdepodobne nachádzala bližšie ku Klobučnickej ul. Po roku 1291 sa mesto osamostatňuje – realizuje sa nový západný úsek s plytkými polkruhovými vežami, parkanom a priekopou. V 14. stor. vznikajú nové mestské brány – Vydrická a Laurinská. Hradby sú postupne prispôbované vyvíjajúcej sa vojenskej technike, budujú sa nové bašty, veže, predbránia, barbakany, zemné opevnenia na vonkajšej strane priekopy a pod. Po

vydaní nariadenia o zrušení hradieb panovníčkou Máriou Teréziou sa mestské opevnenie ruší, jeho múru sa stávajú súčasťou obytných domov, priekopy sú z veľkej časti zasypávané. Po demolácii Židovskej ulice dochádza k odkrytiu celého západného úseku hradieb, ktorý bol rekonštruovaný koncom 70-tych rokov a tvorí východnú stranu novej Staromestskej ulice. takmer kompletne sa zachovala Michalská brána s barbakanom, dvomi mostami a s ňou súvisiaca priekopa „Červený rak“. Na Nedbalovej ul. sa zachovala časť hradbového múru v celej svojej výške, zachovaná je aj Prašná a Obuvnícka bašta. Zvyšky ostatných brán sa nachádzajú pod terénom. Fragment múru Vydrickej brány je zachovaný v murive objektu na Rudnayovom námestí.

Mestské opevnenie Bratislavy je dokladom starobylého vývoja. Jeho zložitý historický a stavebný vývoj symbolizuje spoločenský rast mesta od malej osady po hlavné mesto Uhorska, Slovenska. Stupeň zachovania ho radí medzi najvýznamnejšie fortifikačné stavby v strednej Európe. je neodmysliteľnou súčasťou dnešnej siluety a uličných interiérov. Z týchto dôvodov je nutné každý nález jeho časti preskúmať a primerane prezentovať.

Vznik a urbanisticko-historický vývoj územia Podhradia súvisel s rozvojom mesta a situovaním dominanty hradu. Územie svojim tvarom predstavuje neuzavretú kruhovú plochu z vnútornej strany vymedzenú hradným múrom. Z vonkajšej strany hradieb je podhradie od Viedenskej brány pozdĺž západnej, severnej a východnej hranice vymedzené Zámočkou a Staromestskou ulicou.

Pozdĺž južného úpätia hradného kopca sa od východu (dnešné Rybné námestie) smerom na západ až ku R.k. cintorínu tiahla obec Vydrice a Zuckermandel. V západnej časti obec Zuckermandel až po dnešné „Schody pri starej vodárni“ a ďalej smerom na východ až po Žigmundovu bránu, zástavbu so záhradami po celej dĺžke zo severu ohraničoval skalný masív prerastený zeleňou, nad ktorým boli miestami aj vinice. Pozdĺž južnej hranice zástavba oboch obcí končila prakticky na nábřeží Dunaja.

Pozdĺž južnej hranice hradného areálu je zeleň vymedzená hradným múrom zo severnej strany a z južnej strany hranicou komunikácie pozdĺž nábřežia arm. gen. L. Svobodu t. j. po hranici pôvodne zastavaných parciel. V západnej časti nie je plocha v teréne ohraničená a za hranicou PR prechádza do voľnej prírody. Celá plocha je na svahu so západo-východnou resp. severo-južnou dispozíciou. Južný svah hradného vrchu je pokrytý prirodzenou vegetáciou, spoločenstvá spontánnych porastov sú vplyvom antropického tlaku ruderalizované. V ÚPD z roku 2006 k zóne Podhradie boli označené ako najvýznamnejšie lokality s reliktnými pôvodnej flóry a fauny hradného brala tieto časti územia:

- a. strmý svah od skalnej steny pri Strmej ceste až po najbližší skalný hrebienok
- b. skalná časť hradného vrchu začínajúca tzv. skalným nosom, pokračujúca po svahy pod budovou parlamentu
- c. územie pri bývalej Floriánskej ulici na svahu nad úsekom medzi Rybárskym cechom a Vodnou vežou
- d. územie SV od Vodnej veže

Všetky vyššie uvedené lokality podliehajú osobitnému režimu z hľadiska ochrany prírody. Hradný vrch predstavuje regionálne biocentrum.

Na mape z roku 1765 od M. Marqurta, ktorá je zatiaľ najstarším zachovalým mapovým podkladom s grafickým vyznačením a lokalizáciou významnejších celkov zelene, v oblasti Podhradia včítane územia intravilánu Vydrice a Zuckermandla nie je žiadna takáto plocha.

Až na katastrálnej mape z roku 1894-5, kde sú viditeľné hranice jednotlivých parciel, možno s určitosťou vyznačiť dvory, okrasné a úžitkové záhrady, vinice, pasienky a ostatné plochy. V západnej časti obce Zuckermandel boli tri upravované okrasné záhrady. Okrem nich sú v intraviláne ďalšie pomerne veľké plochy záhrad, ktoré mali okrasne - úžitkový charakter, kde dominovali najmä ovocné stromy. Ďalšia okrasná záhrada bola v tomto čase v severnej časti Podhradia na Zámočkej ulici.

Z analógie z iných objektov vieme, že aj v priestoroch, ktoré sú označované ako dvor = udvar = ud. /mapa z roku 1894-5/, boli najmä koncom 19. storočia vysádzané okrasné a ovocné stromy, kry a kvetinové záhony. Pôvodné záhrady, ktoré boli na parcelách v predĺžení obytných domov smerom do svahu, mali úžitkovo okrasný charakter a zaberali asi jednu tretinu plochy tejto časti vymedzenej zelene po obvode hradného návršia. Výsadby ovocných stromov na uvedených plochách boli realizované v dôsledku zmeny pôvodnej funkcie objektov v priebehu 19. a 20. storočia a nesúvisia s obranným charakterom tejto časti hradného komplexu. Z neskorších prieskumov sa zistilo, že mnohé z týchto okrasne - úžitkových záhrad mali vzhľadom na terén náročné terénne úpravy včítane malej záhradnej architektúry. V teréne je aj v súčasnosti možné miestami identifikovať oporné kamenné múry, ktoré vymedzovali pôvodné parcely, prípadne ich členili na terasy. Vzhľadom na hustú radovú zástavbu mali tieto plochy výlučne súkromný charakter.

Po asanácii prevažnej väčšiny pôvodnej zástavby Vydrice, Zuckermandla a ulíc Zámočkej a Židovskej zanikli aj tieto záhrady.

Historická zeleň - vyhodnotenie súčasného stavu územia z hľadiska zachovaných hodnôt

Počas historického vývoja zasiahla väčšina zmien súvisiaca so stavebným vývojom objektu a urbanistickým vývojom územia aj zeleň, či už v podobe samostatného celku, alebo ako súčasť objektu alebo územia. Vždy však bola neoddeliteľnou hodnotou pri posudzovaní zachovaných pamiatkových hodnôt.

Zeleň na území Pamiatkovej rezervácie možno v súčasnosti podľa jej charakteru a využitia rozdeliť do nasledovných skupín:

- zeleň uličných interiérov a námestí
 - Františkánska ulica - bývalá záhrada františkánov
 - Františkánske námestie
 - Hlavné námestie
 - Primaciálne námestie
 - Rudnayovo námestie
- zeleň nadväzujúca na mestské opevnenie
 - zeleň bývalej priekopy za mestskými hradbami po oboch stranách Michalskej brány;
 - zeleň po obvode mestských hradieb pozdĺž Staromestskej ulice
- zeleň hradného návršia
- zeleň špecificky dotvárajúca nehnuteľné kultúrne pamiatky
 - rajska záhrada kláštora Františkánov (ÚZPF č. 24)
 - rajska záhrada kláštora Klarisiek (ÚZPF č. 78)
 - rajska záhrada kláštora Uršuliniek (ÚZPF č. 224)
 - palácová záhrada Univerzitnej knižnice /de Pauliho/ (ÚZPF č. 46)
 - záhrady cirkevných inštitúcií Kapitulska č.15 (ÚZPF č.66), č. 19 (ÚZPF č. 64)
- zeleň meštianskych a bytových nájomných domov.
 - záhrady meštianskych domov Kapitulska č.1 (ÚZPF č. 11423), č. 7 (ÚZPF č. 72), č. 11 (ÚZPF č. 69)

Zeleň námestí prechádzala od svojho vzniku zmenami súvisiacimi s využívaním daných priestorov, ale aj súdobých estetických kritérií. Závisel od nich jednak výber, ale aj rozsah použitia rastlinného materiálu. Od trhovej funkcie, kde boli dreviny a iné typy výsadiieb využívané v minimálnej miere, po viac-menej estetickú. Estetickú hodnotu uprednostňovali pri svojich aktivitách najmä členovia Bratislavského okrásľovacieho spolku v 2. pol. 19. stor., ktorého filozofiou bolo vnášanie zelene na všetky verejné priestranstvá. Dnes prevažujú v priestore námestí spevnené plochy. Výrazné zmeny neboli zaznamenané v plošnom rozsahu námestí. Bývalá záhrada Františkánov je plošne obnovená ako strešná záhrada podzemných garáží so špecifickou druhovou skladbou okrasných drevín. Zostávajúce časti bývalej priekopy ako súčasť mestských hradieb po oboch stranách Michalskej brány sú v súčasnosti čiastočne po realizácii sadovnickej úpravy, novodobá sadovnícka úprava predstavuje prepojenie architektúry a zelene rešpektujúce pamiatkové hodnoty okolitých objektov a podporuje vhodné funkčné využitie. Kompozícia je jednoduchá, využíva organické tvary spevnených plôch, ako aj plôch trávnik a prírodným dojmom pôsobiacich záhonov trvaliek. Zeleň po obvode mestských hradieb pozdĺž Staromestskej ulice bola pôvodne súčasťou priekopy, pre verejnosť je však fyzicky neprístupná a má charakter výsadiieb pozdĺž líniových komunikácií.

Zeleň hradného návršia. Celá plocha hradného návršia z južnej strany je prerastená prevažne nízkou pokryvnou zeleňou náletového charakteru, ktorá kopíruje terén a dotvára jeho pôvodný obranný charakter. Na ploche kamenného masívu pozdĺž južnej hranice hradného návršia prevláda zeleň zastúpená prevažne domácimi a zdomácnelými druhmi. Zo západnej, severnej a východnej strany je svah upravovaný umelými výsadbami stromov a dláždené prístupové komunikácie sú budované s betónovým podkladom včítane polkruhových odpočívadiel. Úprava nezodpovedá historickému charakteru tohto priestoru a výsadbou vysokých stromov a budovaním nevhodných odpočívadiel ho narúša.

Zeleň špecificky dotvárajúca prostredie nehnuteľnej kultúrnej pamiatky je jej neoddeliteľnou súčasťou. Jej úprava nevychádza vo všetkých lokalitách z historických podkladov a nerešpektuje pôvodné usporiadanie priestoru a používaný materiál.

- Palácová záhrada Univerzitetnej knižnice (palác de Pauliho), a rajská záhrada kláštora Klarisiek má novoupravené plochy pričom je v princípe rešpektovaný ich pôvodný charakter. Projektová dokumentácia revitalizácie priestorov bola vypracovaná na základe dostupných archívnych materiálov a terénneho prieskumu.
- Rajská záhrada kláštora Františkánov je udržiavaná bez ohľadu na historický charakter prostredia a bez rešpektovania pôvodného poslania.
- Historicky významné záhrady meštianskych domov a cirkevných inštitúcií na Kapitulskej ulici sú plošne zachované, avšak sú udržiavané laickým spôsobom bez ohľadu na ich historickú hodnotu.

Zeleň meštianskych a bytových nájomných domov má čiastočne charakter dvora a čiastočne charakter rozšíreného obytného priestoru. Sem patria aj súkromné objekty, v ktorých sú v prízemí verejnosti prístupné prevádzky.

Počas stavebno-historického vývoja sa zástavba väčšinou rozširovala na úkor dvorových priestorov a zelených plôch. V poslednom období sa zastavujú dvory domov prevažne prevádzkovými priestormi (kuchyňa, sklady a iné technické vybavenie), realizujú sa tu esteticky nevhodné a hlukom rušiacie vzduchotechnické zariadenia, parkoviská a prístrešky pre smetné nádoby. Menšie dvorové priestory sa zastrešujú konštrukciami so zasklením. Niektoré z dvorov boli v sedemdesiatich a osemdesiatich rokoch 20. storočia upravované v štýle vtedajších princípov sadovníckych úprav, bez ohľadu na architektúru historickej budovy a prostredia.

Prakticky vo všetkých priestoroch meštianskych a bytových domov aj po ich často nákladnej rekonštrukcii, úprave a sprístupnení verejnosti sú rušivým momentom smetné nádoby situované vo dvoroch. Súčasťou dvorov a často aj uličných priestorov sú výpary zo zle odvetraných kuchynských prevádzok. Je paradoxom, že väčší podiel zelene v týchto priestoroch je zachovaný vo dvoroch doposiaľ nerekonštruovaných objektov.

E.9. Strešná krajina

Strecha, nazývaná aj piata fasáda, je završením stavby meštianskeho domu, paláca, veže kostola alebo mestskej brány a spolupôsobí v celkovom výraze architektonického diela. Strecha s množstvom konštrukčných detailov má výpovednú hodnotu o dobe svojho vzniku. Nepopierateľné sú i estetické hodnoty detailov striech: bizarné zoskupenie komínov, prehnuté hrebene pod ťažobou veku, plasticita škridlovej krytiny v bočnom svetle, patina medených klampiarskych prvkov a pod., ktoré vytvárajú obraz strešnej krajiny.

Krytina

Najstaršie doklady krytiny na území Bratislavy pochádzajú z rímskeho obdobia (2. - 3. storočie n. l.) ako zlomky tegolí a imbrexov z neznámych rímskych stavieb. Písomné a ikonografické pramene dokladajú, že v stredoveku sa ako krytina používal drevený šindel, pálená škridla a plech a na predmestiach Bratislavy aj slama alebo trstina. Koexistencie všetkých spomenutých materiálov možno sledovať až do polovice 19. storočia, kedy začala dominovať pálená škridla.

Drevený šindel bol od stredoveku až do 19. storočia najrozšírenejším druhom krytiny v Bratislave. Šindľová krytina sa zachovala pod eternitovou pokrývkou na viacerých strechách historického jadra Bratislavy až do 90-tych rokov 20. storočia.

Škridla, ako trvácnejšia a nákladnejšia krytina, našla uplatnenie na významných sakrálnych a profánnych stavbách. Pálená krytina 14.-19. storočia sa vyznačovala širokou škálou tvarov - bobrovky špicaté, polkruhové, segmentové, bobrovky stupňovito vykrojené, viedenské tašky rôznych formátov. Boli vyrábané ručne za pomoci drevených foriem, niesli stopy prstov po uhladení.

Od konca 19. storočia bola pálená škridla najrozšírenejším druhom krytiny v Bratislave. Svoje miesto získala postupne, lebo istou vážnou konkurenciou bola krytina s prírodného kameňa, ktorá sa vyznačovala dlhou životnosťou. V 1. polovici 19. storočia bola druhová skladba krytín rozšírená o biely tenkodoskovitý vápenec zo Solnhofenu (Bavorsko) a bridlicu z Marianky pri Bratislave. Bridlicová krytina mala tvar tašky, ukladala sa rovnako ako škridľová krytina. Rozšírenejším bol však štvorcový formát, ktorý sa kládol na koso. Nevýhodou kamenných krytín bola ich krehkosť a lámavosť, čo sťažovalo ich údržbu.

Začiatkom 20. storočia bola druhová skladba krytín rozšírená o eternit. Napodobňoval bridlicu štvorcovým formátom a kladením na koso. Ako lacnejší nástupca bridlice sa eternit rýchlo rozšíril a definitívne vytlačil horľavú šindľovú krytinu. Jeho nespornou výhodou bola nízka hmotnosť, preto sa mohol použiť na ľahšie dimenzované krovky alebo krovky staticky narušené. Pôvodná eternitová krytina zo začiatku 20. storočia postupne na bratislavských strechách zaniká. V praxi pamiatkovej ochrany sa na tento novodobý druh krytiny nazeralo kriticky a nebola predmetom ochrany. Patina, ktorú vekom nadobudla má však výrazné estetické kvality, ktoré v určitých prípadoch určite zasluhujú ochranu. Z formálneho hľadiska eternit je zviazaný z dobovou architektúrou na prelome storočí a podieľal sa na jej výraze. Tento fakt by sa v odôvodnených prípadoch mohol rešpektovať pri rekonštrukciách historických objektov.

Pre bratislavskú strešnú krajinu 19. -20. storočia je typická pálená krytina v tvare bobrovky s rovným, segmentovým alebo polkruhovým rezom. Jej druhovú homogénnosť narúšajú strechy pokryté pôvodným eternitom alebo novodobými materiálmi (betónová krytina, asfaltové a kovové šablóny).

Historická krytina nebola doposiaľ predmetom komplexného výskumu. Nevenovali jej pozornosť ani stavebno-historické výskumy jednotlivých objektov. Ide pritom o najviac ohrozený prvok strešnej krajiny. Úbytok historickej krytiny nás zaväzuje ju chrániť pre zachovanie autenticity pamiatky, ako ktorýkoľvek umelecko-remeselný detail.

Životnosť pálenej krytiny je rôzna, možno doložiť aj krytinu z konca 17. storočia, ktorá plnila svoju funkciu vyše 300 rokov (Segnerova kúria – Michalská ul. č. 7). Ide o pôvodnú krytinu, ktorá sa zachovala na objekte z čias jeho prestavby do renesančno-barokového slohového výrazu. V minulosti sa krytina prekladala, dopĺňala, lokálne sa vymieňali len poškodené kusy. Výsledkom bola strecha s rôznymi formátmi škridiel, rôznymi odtieňmi patiny s výraznými estetickými hodnotami. Hrúbka ručne tvarovaných škridiel dosahovala až 2 cm. Bežné boli tvarové odchýlky a segmentové prehnutie, čo malo vplyv na plastické pôsobenie strešnej roviny. Pre datovanie krytiny je spoľahlivým znakom ručné spracovanie. Stopy po uhladení, odtlačky prstov, vo výnimočných prípadoch datovanie výrobcom (napr. dve škridle signované DH 1765 z Kostolnej 1). Priemyselná výroba od konca 19. storočia sa vyznačovala presnejším tvarom a menšou hrúbkou škridiel čím sa približuje dnešnej produkcii.

Ukladanie krytiny do maltového lôžka. Na rozdiel od ostatných druhov krytín, bolo možné keramickú krytinu prichytávať ku konštrukcii krovu a štítom i murárskym spôsobom - kladením do maltového lôžka. Zabraňovalo sa tým prenikaniu hlanej vody a podfúknutiu krytiny. Vápenná malta sa dávala pod hrebenáče, priľahlé 3-4 rady škridiel pri hrebeni, štíte a okolo vikierov. Z praktickej potreby sa v minulosti vyvinul spôsob dekorácie striech. Dobové fotografie napr. Starej radnice, domu sv. Martina alebo jezuitského kostola dokladajú, že maltovým lôžkom škridiel sa vytvárali ornamente: 6 cípe hviezdy, kríže, iniciály, vročenia. Hoci sa dodnes používa kladenie hrebenáčov na maltové lôžko, je to už zaniknutý výtvarný prvok v bratislavskej strešnej krajine.

Krovky

Význam krovov ako technických a kultúrnych pamiatok je nedocenený. Každá historická krovová konštrukcia vyrobená tradičnými remeselnými postupmi predstavuje jedinečnú technickú a kultúrnu pamiatku, ktorá vypovedá o dobe svojho vzniku. Často je spojená so vznikom stavby alebo poslednou historickou prestavbou.

Na konštrukciu stredovekých krovov poukazujú zachované murované štíty. Z konštrukčného hľadiska išlo o krovky hambáľkovej sústavy. Novoveké krovky od 16. storočia sa vyznačovali ležatou stolicou. Ležatá stolica sa používala až do 19. storočia, kedy začali prevažovať krovky so stojacou stolicou, čo sa prejavilo znížením hrebeňov a sklonom striech.

Časté požiare boli príčinou, že najstaršie bratislavské zachované krovky s ležatou stolicou pochádzajú až z konca 17. storočia (Segnerova kúria, Jezuitský kostol, Kostolná 1). Väčšina historických krovov so stojacou stolicou pochádza z 18.-19. storočia.

Samostatou kategóriou sú krovky sakrálnych stavieb s väčším rozponom a konštrukčne zložité krovky veží. Ide technické doklady, ktoré sa musia chrániť v autentickej podobe.

Nové funkcie v podkrovných priestoroch sú takmer vždy sprevádzané zánikom historických krovových konštrukcií. Poznačené dlhodobou neúdržbou z čias socialistického vlastníctva, je ich zachovanie ťažko obhájiteľné, najmä ak ide o krovky menších rozponov a subtilnejšej konštrukcie a profilácie. Pri rozhodovaní o ich záchrane je dôležitým vodítkom datovanie, ktoré vychádza z vizuálnych znakov (ručné opracovanie, patina povrchu, typ použitej väznicovej sústavy). Krovky datované vročením alebo archívnymi prameňmi predstavujú len malú časť z celkového počtu historických krovov. Presné datovanie dendro-chronologickou metódou, je nevyhnutným predpokladom pre vedecké poznanie historického fondu krovov. Dendro-chronologická metóda sa zatiaľ pamiatkovej praxi nepoužíva, keďže nie sú vypracované porovnávacie štandardy pre slovenské územie a neexistuje odborné pracovisko,

kde by sa vzorky spracovávali. Pokusne boli s úspechom datované niektoré krovy (Banská Štiavnica) a drevené stavebné konštrukcie (Bratislava).

Štíty

Stredoveké profánne stavby, orientovaná do hĺbky parciel, ukončovali sedlové strechy s murovanými stupňovitými štítmi v priečelí, čo tvorilo v bratislavskej strešnej krajiny výrazný prvok (napr. štít s paneláciou Pauerovho domu z polovice 16. storočia, ktorý je dnes súčasťou Starej radnice). Postupným zahusťovaním zástavby sa zmenila orientácia striech. Ich hrebeň bol orientovaný rovnobežne s uličnou čiarou a po stranách mali murované protipožiarné štíty. Zachovali sa na Starej radnici, v podkroviach domov na Hlavnom nám. č. 4 alebo Františkánskom nám. č. 6-7. Štíty sa vyznačovali strmým sklonom a vlastne kopírovali krov strechy, aké sa v stredoveku bežne stavali. Strmý sklon striech a štítov pretrval až do konca 17. storočia, kedy bola postavená Segnerova kúria na Michalskej ul. č. 7 alebo dom na Kostolnej ul. č. 1.

Protipožiarné štíty v 18.-19. storočí nadobudli miernejší sklon, ktorý je určujúci pre strešnú krajinu do dnes. Štítové múry kopírovali obvod parcely a chránili tak jednotlivé stavby, boli stavané z tehál so stupňovitým rezom. Mohli byť prekryté radom škridiel alebo len jednoducho omietnuté. Vo výnimočných prípadoch niesli kamennú obrubu. Od polovice 20. storočia sa štíty prekryávajú plechovou kapotážou, čím sa výrazne narušilo estetické pôsobenie línií štítov v strešnej krajine.

Komíny

V minulosti dominovali strešnej krajine a určovali jej charakter. Komínové hlavice boli architektonicky stvárnené a dotvárali celkovú stavbu aj zo slohového hľadiska. V 17.-18. storočí mali spravidla kónický tvar a vyznačovali sa zložitou profiláciou. Hlavice boli širšie ako teleso komína a boli vysadené na tehlových konzolkách. Na podporu ťahu mali medzi konzolkami prieduchové otvory. Dodnes sa zachovalo len niekoľko exemplárov. Formy komínových hlavíc začiatkom 19. storočia, v klasicizme, nadobudli triezvejšie formy. Konzolky boli redukované na dekoratívny prvok alebo úplne zanikli. Často bolo jedinou výzdobou horizontálne členenie komínového telesa jednoduchými rímsami. Namiesto hlavice mali spravidla len kónické ukončenie. Jednotlivé komínové prieduchy boli chránené sedlovými strieškami zo škridiel.

Od polovice 20. storočia zmena v spôsobe vykurovania a strata ich pôvodnej funkcie spôsobili postupný zánik historických komínov v Bratislave.

Vikiere

Tvar a veľkosť vikiera boli podmienené funkčným využitím podkrovia. Podľa funkcie ich možno rozdeliť na osvetľovacie, resp. vetracie a nákladné vikiere, ktoré umožňovali transport do priestorov podkrovia. Historické doklady vikierov sú skromné. Najstarším zachovaným dokladom sú vikiere Starej radnice postavené pri adaptácii podkrovia na archív v roku 1496. Zjednodušene možno povedať že historické murované vikiere 15.-18. storočia boli zväčša ukončené štítom s profilovanou rímsou a prekryté sedlovou škridlovou strieškou. Rovnako sa používali ich drevené formy, na ktorých sa uplatnila valbová strieška krytá šindľom. V 19. storočí sa začali používať plechové formy vikierov, ktoré sa mohli zmeniť v období neoslohov na malé umelecké diela s bohatou klampiarskou výzdobou. Špecifickou, v minulosti bežnou formou, boli nákladné vikiere, umiestnené na okraji strechy. Vybavené kladkou a hriadeľom umožňovali vyťahovať náklad. Okrem dvoch existujúcich vikierov na dóme sv. Martina a Uršulínskom kláštore, sú nákladné vikiere minulosťou.

Nové funkcie podkroví spôsobili nové druhy perforácie strešného plášt'a a nežiaduci odklon od historických foriem vikierov v pamiatkovej rezervácii Bratislavy.

Kovové a klampiarske detaily

Súčasťou striech boli klampiarske detaily: žľaby, rúry, odkvapy, kotlíky, chrliče, úžľabia alebo kováčsky spracované prvky vo forme krížov, veterných ružíc, hrebeňových mreží, snehových zábran, dekoratívnych držiakov žľabov a pod. Najkrajšie príklady barokových kovaných krížov sa dochovali na kostole františkánov, jezuitskom kostole alebo na dvorovom rizalite Starej radnice. Klampiarske detaily sa na bratislavských domov vyskytovali v predchádzajúcich storočiach, ale nemáme pre to relevantné doklady. Až koncom 19. storočia sa vo väčšej miere uplatňujú dekoratívne spracované na neoslohovej architektúre.

Súčasný neprimeraný používanie plechu v úžľabiach, na okrajoch striech, okapotovaní štítov, lemovaní styku striech so štítmi, zalomení rovín striech vytvára nežiaduce výrazné línie v obraze strešnej krajiny.

Strešná krajina ako kompozičný súbor striech nevznikol naraz, ale je výsledkom dlhodobého vývoja. Stredoveký obraz mesta a strešnej krajiny bol výrazne vertikalizovaný. Pôdorysne členitá

stredoveká zástavba bola ukončená strmými a výškovo predimenzovanými strechami. Veže kostolov a mestských brán tvorili dominanty, ktoré výrazne presahovali nad okolitú zástavbu. V 17. – 19. storočí sa zvýšila niveleta zástavby o jedno až 2 podlažia, ale napriek tomu tvorili spomínané veže v obraze mesta charakteristický prvok. Pôdorysne scelená zástavba sa prejavila v strešnej krajine menej strmými strechami. Strechy palácov a veľkých nájomných domov vytvorili novú proporciu a mierku v strešnej krajine.

Architektúra 20. storočia vniesla do strešnej krajiny dnešné výškové pomery, narušil sa rytmus sedlových striech novotvarmi plochých a segmentových striech.

E.10. Hodnotné prvky uličného interiéru

Z hľadiska hodnotenia uličného interiéru je osobitnou kapitolou otázka reklamy, ktorú je potrebné chápať ako súčasť celkového exteriérového výrazu objektu alebo priestorov ulíc a námestí, pričom najvýznamnejšími faktormi tohto pôsobenia je umiestnenie s ohľadom k merítku a tektonike objektu, veľkosť vo vzťahu k architektonickým detailom a farebnosť vo vzťahu k celkovému prostrediu, i jej svetelného stvárnenia vo vzťahu k iluminácii najvýznamnejších architekúr v meste.

V budúcnosti sa ako súčasť uličného interiéru môžu objaviť prezentácie archeologických situácií. Vzhľadom na bohatý archeologický potenciál mesta je potrebné rátať s tým, že prípadné významné nálezy bude potrebné zakomponovať vhodnou formou do prostredia.

Sektor A (vnútorné mesto)

V tomto území patria k hodnotným a autentickým prvkom uličného interiéru najmä:

- **historické fontány a studne**

Na mape mesta z roku 1895 sú zakreslené aj dva významnejšie prvky drobnej architektúry na verejných priestranstvách, a to fontány na terajšom Františkánskom námestí a na Hlavnom námestí. Významnejšími fontánami a studňami, zachovanými do súčasnosti v opevnenom historickom jadre (spracované podľa údajov PAMING z r. 2007) sú:

Vo verejných priestoroch:

- Maximiliánova /Rolandova/ fontána - Hlavné nám.
- Žena s krčahom - fontána - Františkánske nám.
- Levia fontána pred Starou tržnicou
- studňa - Primaciálne nám.

Vo dvoroch:

- Triton a nymfa - fontána - Mirbachov palác
- Cikacia fontána - Uršulínska 6
- pitná fontána - Palugyayova studňa - Zelená 1
- pitná fontána - u Červeného raka - Michalská 26
- pitná fontána - Putti s rybou II - Biela ul. 6
- pitná fontána - Palffyovská - Panská 19 (Pálffyho palác)
- studňa - u Červeného raka - Michalská 26

- **pomníky (vo verejne prístupných priestranstvách – bez novodobých objektov, pridaných do územia v priebehu ostatných 20 rokov)**

Vo verejných priestoroch:

- mariánsky stĺp na Františkánskom nám.
- busta Dr. Kolíska na Františkánskom nám.
- pomníky J. Hollého a Antona Bernoláka na Rudnayovom nám.
- busty hudobného skladateľa Franza Liszta a sochára G.R. Donnera na Rudnayovom nám.
- sochy Archanjela Michala a sv. Jána Nepomuckého na moste Michalskej brány

Vo dvoroch

- socha sv. Juraja v nádvorí Primaciálneho paláca,
- súsošie sv. Jána Nepomuckého na 2. nádvorí Primaciálneho paláca,
- busta F. Romera na nádvorí Starej radnice.

Ostatné súčasti uličného interiéru – novodobé plastiky a fontány, drobná architektúra – lavičky a svietidlá, ktoré boli dopĺňané najmä počas poslednej rozsiahlej obnovy pešej zóny v 90-tych rokoch 20. stor., ako aj informačno-výtvarné prvky vkladané v rovnakom období do dlažby (najmä kráľovská cesta, reliéfy v okolí Mirbachovho paláca a kruh so smerovkami v podveží Michalskej veže) vhodne dotvárajú uličný interiér mesta. Vzhľadom na pomerne drobné rozmery priestorov tejto časti rezervácie ako aj na obmedzený rozsah uličných priestorov, nie je žiaduce rozširovať počet novodobých artefaktov v tomto území bez prevádzovania na geniusloci lokality. Veľmi problematickým prvkom uličného interiéru sú rôzne typy zábran vstupu motorových vozidiel, niekde veľmi nepriaznivo zasahujúce do inak kultivovaného prostredia verejných priestranstiev. Priestor znehodnocujú prehustené mobilné reklamy. Exteriérové sedenia (nie vždy umiestňované koncepčne) sú riešené v duchu VZN mestskej časti Bratislava - Staré Mesto č. 11/2009o pešej zóny.

Sektory B2-6, C1-4 (Podhradie)

V rámci bezprostredného okolia hradného areálu (ul. Zámocká, Židovská) nemožno konštatovať celkové ukončenie dotvárania týchto priestorov, aj vo vzťahu k prebiehajúcej diskusii o budúcnosti Staromestskej a Židovskej ul. K zanikajúcim prvkom uličného interiéru tejto časti patria zvyšky križovej cesty na Mikulášskej ulici. Artefakty súvisiace s úpravou hradného kopca z konca 80-tych rokov spolu s touto križovou cestou by mali byť súčasťou budúceho riešenia tohto územia.

E.11. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy - tradície, spätosť s udalosťami a osobnosťami

Bratislava sa stala dejiskom mnohých významných udalostí a rodiskom, miestom pôsobenia i miestom skonu významných historických osobností. Túto skutočnosť pripomínajú mnohé pamätne tabule umiestnené na a v domoch, predstavujúce nedeliteľnú súčasť kultúrohistorickej hodnoty územia.

V rámci sektoru A možno hodnotiť prezentáciu spojitosti miest a objektov s historickými udalosťami a osobnosťami ako dostatočnú.

V rámci sektorov B a C je táto otázka otvorená, najmä voči historickým objektom a situáciám, ktoré zanikli od roku 1944. Riešenie prezentácie vybraných udalostí a pamätne tabule na osobnosti, ktoré sa viažu k tomuto územiu by malo byť koncepčné, a to ako z hľadiska výberu vhodných objektov, ako aj osobností.

V Bratislave boli označované kultúrne pamiatky aj so stručným popisom formou malých bronzových tabúľ. V tejto tradícii, významne pozdvihujúcej povedomie obyvateľstva a návštevníkov o hodnotách pamiatok, by sa malo pokračovať, pričom je treba túto formu označovania riešiť koncepčne s dôrazom na vhodné umiestnenie informačnej tabule.

F. FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA

Súčasnú funkčnú úlohu objektov zodpovedá lokalizácii chráneného územia. PR je súčasťou centrálnej oblasti hlavného mesta Slovenskej republiky. Z toho vyplýva lokalizácia inštitúcií nadregionálneho a medzinárodného významu práve v historickom jadre mesta.

Objekty lokalizované na území rezervácie majú väčšinou polyfunkčné využitie s charakteristickým vrstvením funkcií do jednotlivých podlaží. V suterénnych priestoroch sú často situované prevádzky gastronomické. Na prízemí objektov zase obchody, služby, gastronómia alebo administratíva (prevažne bankové inštitúcie, zastupiteľské úrady, sídla firiem a organizácií). Administratívno-správna funkcia je často sústredená aj na ďalších podlažiach vo forme prenajímateľných plôch, a to spravidla úkor pôvodnej funkcie trvalého bývania, ktorého percento v dôsledku spoločensko – ekonomických zmien za posledné dve desaťročia v tomto území výrazne pokleslo. Predovšetkým štandardný typ bytu bol nahradený luxusnými veľkoplošnými bytmi a strešným vstavbami, pričom stavebné úpravy mali často za následok zmenu pôvodnej dispozície objektov i zmenu ich zastrešenia. Čiastočne sú na území tiež zastúpené funkcie prechodného ubytovania (hotely, penzióny), čo súvisí s rozvojom turistického ruchu. Takéto funkčné využitie objektov PR, okrem negatívnych dôsledkov v podobe nevyváženej skladby obyvateľstva a určitého „umŕtvovania“ centra mesta, sa však pozitívne odrazilo na obnove prevažnej väčšiny stavebného fondu pamiatkového územia s následnou a v zásade využívanou možnosťou prezentácie jeho historických, architektonických a výtvarných hodnôt.

Z hľadiska ochrany individuálnych pamiatkových hodnôt jednotlivých objektov je potrebné brať tiež do úvahy, že každá zmena funkčného využitia objektu vyvolá, spravidla nevhodne, zvýšenú potrebu stavebných zásahov.

Sektor A (vnútorné mesto)

V súčasnosti je v podstate zastabilizované využitie vnútorného mesta, kde dochádza len k lokálnym zmenám vo využití jednotlivých priestorov v objektoch pri zmene prevádzok. S týmito zmenami však nie je spojená zásadná zmena využívania územia. Celkovo pretrvávajú problémy sprístupnenia tejto časti rezervácie motorovými vozidlami, keďže sa nepodarilo prísne dodržiavať pravidlá pre pešiu zónu. Súčasný stav je chaotický a pre pasantov nejasný.

Sektor B1 (areál hradu)

V areáli v súčasnosti prebieha obnova, neriešená v rámci tohto materiálu. V priestore Zámockej, Staromestskej a Židovskej ul. sa ako hlavný problém javí otázka statickej dopravy, ktorá využíva čiastočne aj chodníky a celý priestor je zahltený pre peších i pre dopravu.

Sektor C (Južné podhradie)

V areáli sa pripravuje nová výstavba v zmysle osobitne schválených zásad pre Podhradie resp. ÚPN-zóny Podhradie

V prípade, že zo strany samosprávy a obstarávateľa územno-plánovacej dokumentáciu bude platná ÚPD prehodnocovaná a aktualizovaná, je potrebné uplatniť ďalšie kritéria pre novú Zástavbu Podhradia, ktoré budú rámcovo definovať nielen urbanistickú štruktúru a maximálne výškové nivelety striech, ale aj hmotovo-priestorovú štruktúru zástavby a architektúr tak, aby jej mierka a členenie zodpovedalo prirodzenému vývoju zástavby hradného vrchu vrcholiaceho v dominantnej architektúre hradného paláca Bratislavského hradu.

G. NEHNUTEĽNOSTI (OBJEKTY) NA ÚZEMÍ PR

G.1. Kategorizácia nehnuteľností v pamiatkovom území

G.1.1. Kategória A - NKP

(Národné kultúrne pamiatky)

Na tieto objekty sa okrem vyššie uvedeného ustanovenia vzťahuje aj §27, §28, §32 zákona NR SR 49/2002 Z.z. Viď Tabuľka 01.

V PR Bratislava sa nachádza 198 nehnuteľných národných pamiatok evidovaných v ÚZPF (výpis k 28.09.2010). Na tieto objekty sa vzťahuje §27, §28, §32 pamiatkového zákona.

Tabuľka 01 – Kategória A – Len vybrané nehnuteľné NKP s poukázaním na vhodné/nevhodné riešenia v prostredí pamiatkovej rezervácie (zoznam - viď textová príloha → zoznamy nehnuteľností na území PR)

	Ulica	Č. orientačné	Číslo parc.	Názov objektu	Fotografia	Poznámka
	Michalská	5	380	Meštiansky dom		Realizované vikiere opticky preťažujú strechu a nevhodne ovplyvňujú celkový výraz objektu. Nevhodná úprava dvorovej časti

						
	Ventúrska	5	479	Meštiansky dom		Predimenzované nevhodne osadené vikiere
	Michalská	1	347	Univerzitná knižnica		Nevhodná úprava historického portálu
	Michalská	19-21	390 391	Meštiansky dom		Predimenzované a zle osadené vikiere
	Panská	26	486	Meštiansky dom		Predimenzované a zle osadené vikiere
	Panská	24	487	Meštiansky dom		Predimenzované a zle osadené vikiere
	Rudnayov o nám.		487	Meštiansky dom		Potrebná zmena krytiny. (V súčasnosti asfaltový šindel). Predimenzované vikiere.

	Ventúrska 3		485	Meštiansky dom		Nevhodné úpravy dvorovej časti objektu
	Kapitulská	22	453	Meštiansky dom		Potrebné je stlmiť farebnosť objektu
	Kapitulská	20	452	Meštiansky dom		Príklad vhodného riešenia vikierov
	Župné nám.	7	409/1	Polyfunkčný dom		Nevhodná farebnosť vikierov
	Ventúrska	7	478, 1620	Meštiansky dom		Nevhodné riešenie prestrešenia dvorovej časti objektu
	Kapitulská	14	439	Meštiansky dom		Nevhodný tvar vikierov. (Veľkosť vikierov je primeraná)
	Na vřšku	4	424	Meštiansky dom		Objekt po obnove – stavbe dominuje fasáda pôsobiaca silne umelým, formalistickým výrazom.

G.1.2. Kategória B- Nehnutelnosti vytypované na vyhlásenie za NKP

Nehnutelnosti s pamiatkovými hodnotami vytypované na zápis do ústredného zoznamu pamiatkového fondu. (Vyhlasovanie kultúrnej pamiatky – vid' §15 zákona NR SR 49/2002 Z.z.)

Tabuľka 02 - Kategória B - Nehnutelnosti s pamiatkovými hodnotami vytypované na vyhlásenie za NKP (zoznam - vid' textová príloha →z oznamy nehnuteľností na území PR)

	Ulica	Č. orientáčné	Číslo parc.	Názov objektu	Fotografia	Poznámka
1	Laurinská	5	5	Dom bytový		Vo dvore súvisí s Primaciálnym palácom, patrí k nemu nádvorie sv. Jána Nepomuckého
2	Laurinská	12		dom bytový		Nevhodná úprava parteru
3	Nedbalova	14	92	dom bytový		
4	Panská	6	318	dom bytový		Je po obnove
5	Panská	10	320	dom bytový		
6	Panská	12	321	dom bytový		
7	Rybárska brána	1	310	dom bytový		Secesno eklektický, nevhodná úprava parteru
8	Zelená	3		Meštiansky dom		

9	Biela	5		27	Meštiansky dom		
10	Ventúrska	8			Meštiansky dom		
12	Nedbalova	2		73	Kláštor, škola		
13	Nedbalova	6		71	škola		
14	Rybárska brána	1		312	Meštiansky dom		
15	Rybárska brána	6		311	Meštiansky dom		
16	Ventúrska	4			Dom bytový		Nevhodné vikiere
17	Kapitulská	2		432	Meštiansky dom		
18	Kapitulská	5		365	Meštiansky dom		
19	Kapitulská	24		455			Objekt – súčasť katolíckeho seminára
20	Rudnayov o nám.	2		484			

21	Prepoštská	5	474	Fara RKC		Vytypovaná na zápis do ÚZPF je časť objektu (brána, prejazd). (ostatné časti objektu sú NKP)
22	Prepoštská	8	351	Meštiansky dom.		
23	Klariská	8	375	Meštiansky dom		
24	Klariská	10	374	Meštiansky dom		
25	Klariská	12	373	Meštiansky dom		
26	Klariská	14	371	Meštiansky dom		Nevhodné vikiere
27	Baštová	9	372			
28	Župné nám.	2	402	Bytový dom		

29	Župné nám.	3		403	Bytový dom		
30	Hurbanov o nám.	8		397	Polyfunkčný dom		

G.1.3. Kategória C- Nehnutelnosti s pamiatkovou hodnotou.

Tabuľka 03 - Kategória C - Nehnutelnosti s pamiatkovou hodnotou (zoznam - vid' textová príloha → zoznamy nehnuteľností na území PR)

	Ulica	Č. orientačné	Číslo súpisu	Číslo parc.	Názov objektu	Fotografia	Poznámka – hodnota
1	Laurinská	18		106	Dom bytový		Urbanistická – rešpektuje uličnú čiaru, hodnotná fasáda a parter pôvodného objektu, nevhodná nadstavba
2	Zelená	6			Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru a rímsu
3	Kapitulská	3		366	Meštiansky dom		Hmota, fasáda
4	Klariská	4		377	Meštiansky dom		Hmota, fasáda

5	Klariská	6		376	Meštiansky dom		Hmota, fasáda
6	Klariská	16		416	Mestská knižnica		Hmota, fasáda
7	Kapucínska	3		416	Mestská knižnica		Hmota, fasáda
8	Kapucínska	5		419	Polyfunkčný dom		Hmota, fasáda
9	Kapucínska	7		421	Polyfunkčný dom		Hmota, fasáda. Nevhodné vikiere
10	Kapucínska	9		412	Polyfunkčný dom		Hmota, fasáda
11	Župné námestie	1		401, 400	Polyfunkčný dom		Hmota, fasáda

12	Hurbanovo námestie	10		399	Polyfunkčný dom		Hmota, fasáda Parter je potrebné prispôsobiť troj osovej fasáde
13	Mikulášska ulica			650/5 650/9 650/7	?		Hmota, fasáda. Objekty pod východnými hradbami hradu. Na objekte je potrebné upraviť farebnosť (stlmiť). Drobné historické objekty sú navzájom prepojené nevhodnou presklenou konštrukciou
14	Ventúrska	16			Dom bytový		Je po obnove, nie je isté, či sa nejedná o značnú prestavbu. V objekte sú zachované stredoveké murivá a trámový strop z konca 18. stor.

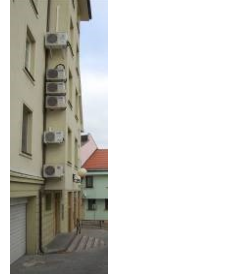

G.1.4. Kategória D -Nehuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia.

Tabuľka 04 - Kategória D - Nehuteľnosti rešpektujúce pamiatkovú hodnotu

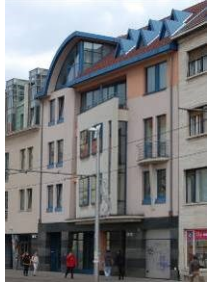

	Ulica	Číslo orient.	Č. parcely	Názov objektu	Fotografia	Špecifikácia hodnoty
1	Nám. SNP	5	56	Dom bytový		Urbanistická- – hmotovo priestorovo vhodný do PR
2	Nám. SNP	31-32	77	Dom odievania		Urbanistická – rešpektuje uličnú čiaru a výšku rímsy
3	Nám. SNP	28	82	ČSOB		Urbanistická – čiastočne rešpektuje uličnú čiaru a výšku rímsy ,nevhodne riešený parter otvorením
4	Nám. SNP	23	99/1	Manderla		Objekt je nositeľom historicko-technických hodnôt

5	Nám. SNP	22	100	Dom bytový		Urbanistická –rešpektuje uličnú čiaru, nevhodný parter
6	Nám. SNP	21	101	Dom bytový		Urbanistická –rešpektuje uličnú čiaru
7	Nám. SNP	20	102	Dom bytový		Urbanistická –rešpektuje uličnú čiaru, nevhodná fasáda a parter
9	Laurinská	15	93/1	Dom bytový		Urbanistická -rešpektuje uličnú čiaru, nevhodný parter
10	Laurinská	13	94	Dom bytový		Urbanistická -rešpektuje uličnú čiaru, architektonicky hodnotný objekt
11	Laurinská	11	89	Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, nevhodná úprava parteru. V múroch zachované fragmenty staršieho objektu
12	Laurinská	4	116	Budova administratívna		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, architektonicky hodnotné riešenie vnútorného dvora
13	Laurinská	2	118/3, 118/4	Budova administratívna		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, nevhodne zapustený parter, architektonicky upraviť
14	Gorkého	1	119,120	Budova administratívna		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, architektonicky hodnotný objekt
15	Gorkého	3	116	Budova administratívna		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru
16	Gorkého	11		Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, nevhodná rustikalizujúca úprava parteru
17	Gorkého	13	107/1	Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru
18	Straková	1,3, 5	21390	Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, nevhodne dominujúca nadstavba vikierov

19	Hviezdo slavovo nám.	19		Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru
20	Hviezdo slavovo nám.	20		Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru
21	Hviezdo slavovo nám.	21		Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, nevhodná dominujúca nadstavba
22	Hviezdo slavovo nám.	24	308/2	Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, nerešpektuje pôvodnú výškovú hladinu námestia, bez architektonických hodnôt
23	Panská	8	319	Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, bez architektonických hodnôt
24	Panská	39	497	Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru, nevhodné vikiere, bez architektonických hodnôt
26	Ventúrska	12	337	Dom bytový		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru a rímsu, replika originálu
28	Františk ánske nám	3	64	banka		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru a rímsu, nevhodný parter
29	Nedbalova	4	73	škola		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru a rímsu, bez architektonických hodnôt
30	Zelená	5	331	Bývalá Perugia		Urbanistická rešpektuje uličnú čiaru a rímsu
31	Zelená 10	10		Dom bytový		Urbanistická - replika originálu v exteriérovom výraze
32	Západná terasa Bratislav ského hradu		876/5	Kancelárie NR SR		Replika barokového objektu (v exteriérovom výraze)

33	Zámocká (východná resp. južná zástavba ulice)			Polyfunkčné objekty		Novodobá zástavba - približná replika historickej urbanistickej štruktúry. Architektonická hodnota jednotlivých objektov je problematická
34	Židovská	19 až 21	680, 678/1,2	Bytový dom		Bez architektonických hodnôt
35	Židovská	27 až 29	675/6, 675/1, 675/5, 668/2, 662/12	Polyfunkčný dom		Novodobý objekt hmotou vcelku rešpektujúci mierku zaniknutej historickej zástavby. Potrebne je stlmiť farebnosť objektov (uličných aj dvorových fasád)
36	Židovská		652/1-4	Bytové domy		
37	Mikulášska		651/1	Bytový dom		Novostavba rešpektujúca historický urbanizmus a hmotovú štruktúru jestvujúcej zástavby
29	Ventúrska	3		484		Nutnosť preriešiť hmotu objektu
38	Mikulášska	1a	647/1	Bytový dom		Nevhodná inštalácia prvkov TZB na južnej fasáde objektu
39	Mikulášska		636/5-8	garáž		Potrebná úprava fasády

40	Beblavé ho	3	597/3,	Polyfunkčný dom		Nevhodné vikiere
41	Beblavé ho	5	597/3	Polyfunkčný dom		Nevhodné vikiere
42	Beblavé ho	7	602	Polyfunkčný dom		
43	Židovská	1	597/3	Polyfunkčný dom		
44	Židovská	3	597/3	Polyfunkčný dom		
45	Židovská	2a	596/5	Polyfunkčný dom		
46	Zámocké schody	1	885/12	Bytový dom		Potrebné odstrániť veľkoplošnú reklamu z južnej štítovej steny
47	Kapitulská	18	440	?		Dvorové krídlo. Novostavba rešpektujúca historický urbanizmus a hmotovú štruktúru jestvujúcej zástavby
48	Kapitulská	5	365	?		Objekt vo dvore
49	Kapitulská	7	363/2	?		Objekt vo dvore vhodne dopĺňajúci historickú zástavbu
50	Na vršku	1	368	Meštiansky dom		Predimenzovaná nadstavba strechy
51	Na vršku	6	422/4	Polyfunkčný dom		Novostavba rešpektujúca historický urbanizmus a hmotovú štruktúru jestvujúcej zástavby

52	Na vřšku	8	418/1	Polyfunkčný dom		
53	Na vřšku	10	417/4, 417/5	Polyfunkčný dom		Novostavba rešpektujúca historický urbanizmus a hmotovú štruktúru jestvujúcej zástavby
54	Klariská	7	418/2	Polyfunkčný dom		Nevhodné vikiere
55	Baštová	10	414/1	Bytový dom		Predimenzovaný vikier v dvorovej časti
56	Baštová	12	414/2	Bytový dom		
57	Župné námestie	5	405	Úrad práce SR		Riešenie strechy nevhodné
58	Župné námestie	6	406	Úrad práce SR		Agresívny tvar vikierov
59	Hurbano vo námestie	7	396	Polyfunkčný dom		

60	Hurbano vo námestí e	9	398	Polyfunkčný dom		Potrebná úprava parteru. Nadmerne dominujúce reklamy. Bez architektonických hodnôt
----	----------------------	---	-----	-----------------	--	--

G.1.5 Kategória E - Nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Objekty, ktoré svojou hmotou alebo charakterom narúšajú pamiatkové hodnoty PZ.

Tabuľka 05 - Kategória E - Nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty

	Ulica	Číslo orient	Číslo parc.	Názov objektu	Fotografia	Bližšie určenie
1	Nedbalova	3,7	77,79	Obchodný dom		Rušivá fasáda č.3 a parter oboch objektov
2	Laurinská	14	10-9	Administratívna budova		Nerešpektuje uličnú čiaru, ani výšky ríms susedných objektov
3	Nám. A.Dubčeka		2145 2/2, 2145 2/7	Objekty parlamentu		Objekty nerešpektujú historickú urbanistickú štruktúru a nevhodne ovplyvňujú siluetu hradného kopca s palácom hradu a hradbami. Objekty vytvárajú konkurenciu ústrednej kompozičnej dominanty PR (a celého mesta) hradu a hradieb
4	Beblavého		636/5 až 8, 636/10 až 13, 631/6	garáže		Garáže v zadných traktoch objektov NKP Beblavého č.6 až 12. Objekty v súčasnom stave vytvárajú dojem provizória. Funkcia garáží v danej polohe je možná (len v hmotovom rozsahu súčasných objektov). Nutné je architektonické preriešenie. Garážové vráta – realizovať ako jednoduché, drevené. Vylúčenie možnosti veľkorozmerných vrát (dvojgaráže a pod.). Garáže musia byť riešené jednotne.

I. SPOLUPRÁCA NA REGENERÁCII PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

V zmysle platných legislatívnych noriem Slovenskej republiky sa na ochrane a regenerácii chráneného územia Pamiatkovej rezervácie spolupodieľajú tiež orgány štátnej správy a miestnej samosprávy.

Samosprávny kraj vo svojom územnom obvode utvára podmienky na ochranu pamiatkového fondu, vyjadruje sa o návrhoch na vyhlásenie a zrušenie pamiatkových území a spolupracuje s orgánmi štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu pri záchrane, obnove a využívaní kultúrnych pamiatok a pamiatkových území.

V zmysle § 2 ods. 1 zákona SNR č.369/1990 Z.z. o obecnom zriadení obec utvára všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu obce. Pri koordinácii predovšetkým stavebnej činnosti v pamiatkovej rezervácii je nutná spolupráca a informovanosť zainteresovaných orgánov tak, aby boli zachované všetky dôvody a hodnoty, pre ktoré sa stalo územie predmetom pamiatkového záujmu v zmysle Zákona č.49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

Pri ochrane pamiatkového fondu majú spolupracovať vlastníci so samosprávou, štátnou správou a záujmovými združeniami, vytvorenými aj na tento účel (v Bratislave je zaregistrovaných okolo 5000 občianskych združení). Niektoré z nich sa konkrétne podieľajú na ochrane, záchrane, obnove a prezentácii kultúrnych pamiatok mesta.

V záujme skutočnej spolupráce je potrebné, aby mesto (samospráva) úzko kooperovala s KPÚ pri schvaľovaní zámerov na zmenu využitia pamiatkového územia, keďže s touto zmenou sú spojené možné i negatívne dopady na zachovanie hodnôt pamiatkového fondu. Táto spolupráca je nevyhnutná nielen pri obvyklých činnostiach (obstarávanie ÚPD, schvaľovanie PD), ale najmä pri prijímaní zmien a doplnkov ÚPD a pri dodatočných schvaľovaniach zmien stavieb pred dokončením, ktoré sa týkajú pamiatkového územia.

Základná ochrana pamiatkového územia nemôže byť úspešná bez aktívnej spoluúčasti a podpory obyvateľov celého mesta.

J. PREHĽAD V SÚČASNOSTI PLATNÝCH AKO AJ ROZPRACOVANÝCH ÚPD

Pre samostatný celok PR nejestvuje v súčasnosti ucelená platná ÚPD. Bol spracovaný len Územný plán zóny Podhradie – júl 2006, autori Aurex, s r.o. v spolupráci s ateliérom BOGÁR KRÁLIK URBAN, schválený mestským zastupiteľstvom 6.7.2006. Tento územný plán je platný.

Pre Bratislavu je platný „Územný plán hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy 2007, v znení zmien a doplnkov (ZaD 01, ZaD 02), záväzná časť vyhlásená Všeobecne záväzným nariadením hlavného mesta SR Bratislavy č. 4/2007, v znení všeobecne záväzných nariadení č.12/2008 a č. 17/2011“.

KPÚ BA vyslovuje požiadavku na vypracovanie jednotlivých územných plánov zón, resp. jednotlivých sektorov. Pokiaľ táto ÚP dokumentácia nebude spracovaná, budú tieto zásady podkladom pre povoľovanie a usmerňovanie výstavby v danom území.

K. VYHODNOTENIE PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA A ODÔVODNENIE JEHO OCHRANY

Pamiatkové hodnoty pamiatkovej rezervácie sú komplexnou a mnohvrstevnou výslednicou zložitého vývoja štruktúr, ktoré spoluvytvárajú jednotlivé objekty, ich skupiny a priestranstvá. Sú autentickým dokladom historického rozvoja a významu územia.

Vymedzené územie pamiatkovej rezervácie je výsledkom kontinuálneho formovania podhradského, avšak právne slobodného mesta, ktoré prebiehalo od *stredoveku* v celom historickom období a ktorého všetky etapy zanechali v jeho štruktúre výrazné doklady a pamiatky.

Historické jadro Bratislavy sa od 17. storočia začalo pretvárať z typu stredoeurópskeho, podunajského mestečka na reprezentatívne sídlo s významnou úlohou v súdobom politicko-spoločenskom usporiadaní Uhorska. Vzrastajúci význam mesta najmä v 18. a 19. storočí vniesol do jeho historického jadra prevládajúci charakter, spojený s výraznou morfológiou reprezentatívnej architektúry *baroka*, *klasicizmu*, *neoslohov* i *secesie*, ako aj mestotvorných prvkov súvisiacich so vývojom spoločnosti a moderného občianstva. Tento proces sa uskutočnil dvoma zásadnými spôsobmi: adaptáciou existujúcej architektúry, vrátane jej prefasádovania, alebo úplnou novostavbou, v rozsahu pripúšťanom okolnosťami a možnosťami konkrétneho miesta. Postup prvým spôsobom umožnil zachovanie početných reliktov starších (stredovekých, renesančných) stavebných etáp, pričom ich fragmenty rôzneho rozsahu vo forme architektonických článkov i výtvarnej výzdoby sú nálezi v rámci pamiatkových výskumov predchádzajúcich obnovením aj v nedávnom období. Napriek osudom a často devastáčnym premenám mesta vo väčšej časti 20. storočia sa v jeho historickom jadre – pamiatkovej rezervácii zachoval základný princíp priestorového usporiadania historických sídelných a funkčných celkov, a aspoň vo vizuálnom obraze ostal zachovaný vzťah hlavných súčastí: *hradu — kostolov — mestskej zástavby v štruktúre opevnenej hradbami*.

Všetky sústredené pamiatkové hodnoty hmotnej ako aj nehmotnej povahy potvrdzujú autenticitu hmotovo-priestorovej štruktúry. Miera jej zachovania je podstatná pri koncepcii stanovovania požiadaviek v rámci zásad ochrany a pri regulácii stavebnej a inej činnosti. Jednoznačne definované je územie so zachovanou pôvodnou štruktúrou zástavby historického jadra (sektor A) a areálu hradu s opevnením (sektor B.1), je najhodnotnejšie z hľadiska miery zachovania jeho autenticity a kontinuálneho stavebno a urbanisticko-historického vývoja s dosiahnutou maximálnou mierou zastavania z konca 18. storočia. Územie Podhradia je definované ako hodnotné, napriek výraznému zásahu do jeho štruktúry. Jeho hodnota spočíva najmä v bezprostrednom súvisi s kryštalizačným jadrom vzniku osídlenia, ako aj v nadväznosti na krajinnú dominantu hradu.

Jednotlivé pamiatkovo chránené objekty v historicko-urbanistickej štruktúre bratislavskej pamiatkovej rezervácie sú nositeľmi samostatných pamiatkovo chránených hodnôt. Každý objekt predstavuje svojbytný, historicky vyvinutý „organizmus“ dokumentujúci nielen vývoj nadradeného celku, ale aj históriu jeho konkrétnych obyvateľov či užívateľov, vývoj stavebno-architektonických foriem a výtvarno-estetického cítenia. Jeho základnou hodnotou je hodnota originálu, nenahraditeľnosti a neopakovateľnosti, tak v rovine celku aj detailu. Všetky objekty s pamiatkovými hodnotami svojimi slohovými architektonickými a umelecko-historickými znakmi prispievajú k nezameniteľnému geniuloci územia a tvoria jeho svojbytnú štruktúru, súčasť jeho sústredených hodnôt. Objekty, ktoré sú v pamiatkovom území celkom cudzorodé, a objekty predstavujúce neblahé výsledky niektorých pamiatkových obnov, túto štruktúru narúšajú. Vybrané objekty (v území percentuálne väčšia časť stavebného fondu, postaveného pred rokom 1945) sú nositeľmi charakteristických a autentických pamiatkových hodnôt, pre ktoré boli vyhlásené za kultúrne pamiatky a sú predmetom pamiatkovej ochrany. Časť územia pamiatkovej rezervácie tvoria plochy, ktorých historická zástavba bola v čase účinnosti jej zriadenia *odstránená* v celom rozsahu. Napriek tomu predstavuje územie pamiatkovej rezervácie sústredené jedinečné pamiatkové hodnoty, svojím významom presahujúce širšie hranice regiónu.

Zásady

3. POŽIADAVKY

NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA, NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE OBJEKTOVEJ SKLADBY, VÝŠKOVÉHO A PRIESTOROVÉHO USPORIADANIA OBJEKTOV, PRVKOV INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU, CHARAKTERISTICKÝCH POHLADOV, SILUETY A PANORÁMY, ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK A ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT MESTSKEJ PAMIATKOVEJ REZERVÁCIE V BRATISLAVE

Poznámka: Nižšie uvedené „požiadavky“ sa netýkajú sektorov C1-3 (južné Podhradie) vzhľadom na to, že pre toto územie boli vypracované osobitné materiály v rokoch 2002-2005. Zásady stanovené v uvedených materiáloch boli zahrnuté do návrhu zadania pre Územný plán zóny Podhradie, na základe ktorého bol následne vypracovaný ÚPN – zóny Podhradie schválený mestským zastupiteľstvom 6.7.2006.

Taktiež sa nižšie uvedené „požiadavky“ v princípe nezaoberajú areálom hradu (sektor B1) vzhľadom na to, že areál ako celok je kultúrnou pamiatkou z čoho vyplýva potreba individuálneho prístupu pri stanovení požiadaviek jeho ochrany a obnovy v súlade s §32 pamiatkového zákona.

I. ZÁKLADNÉ POŽIADAVKY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

- Podľa § 29 pamiatkového zákona je základná ochrana pamiatkového územia súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.
- Každý zásah v pamiatkovom území musí byť zároveň kvalitatívnym prínosom pre územie z hľadiska jeho pamiatkových hodnôt.
- V zmysle §4 zákona SNR č.369/1990 Z.z. obec pri výkone samosprávnych funkcií najmä:
 - f) zabezpečuje výstavbu a údržbu a vykonáva správu miestnych komunikácií, verejných priestranstiev, obecného cintorína, kultúrnych, športových a ďalších obecných zariadení, **kultúrnych pamiatok, pamiatkových území** a pamätihodností obce
 - o) **zabezpečuje ochranu kultúrnych pamiatok** v rozsahu podľa osobitných predpisov a dbá o zachovanie prírodných hodnôt,
- Povinnosť chrániť kultúrne dedičstvo vyplýva aj z nasledovných základných dokumentov:
 - V zmysle Ústavného zákona z 9. januára 1991, Listina základných práv a slobôd v Čl. 11 uvádza:
 - (3) Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránených zákonom.
 - Čl. 35 uvádza:
 - (3) Nikto nesmie pri výkone svojich práv ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje, druhové bohatstvo prírody a kultúrne pamiatky nad mieru ustanovenú zákonom.
 - Podobne vyplýva aj z Ústavy SR z 1. septembra 1992 zčl.20, (3) že vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami

chránenými zákonom. Výkon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom.

Zo 6. oddielu Ústavy vyplýva povinnosť: (2) Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. (3) Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.

- K ochrane pamiatkových hodnôt v pamiatkovej rezervácii Bratislava sa pristupuje diferencovane, v súlade s predchádzajúcou analýzou, ktorá vyhodnotila nasledujúce vybrané sektory (mapa sektorov je v kapitole **D. URBANISTICKÁ ŠTRUKTÚRA PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA**):

sektor A - zástavbu **vnútorného mesta** ako kompaktné zachovanú a preto základná metodika pamiatkovej ochrany bude formou konzervácie. Predpoklad novej výstavby sa vzťahuje výlučne k rezervným plochám.

sektor B1 (areál hradu) v areáli prebieha obnova, ktorá sa riadi osobitne v súlade so zákonom NR SR č. 49/2002 v znení neskorších predpisov.

sektory A2, B2, B3 - (zástavbu priestorov Zámockej a Židovskej a Staromestskú ulicu) ako čiastočne revitalizovaný priestor. Dotvorenie a zjednotenie tohto územia si bude vyžadovať značné úpravy s cieľom doriešenia nevhodne riešených, alebo nedoriešených častí (dvory novostavieb na Zámockej smerom k hradnému kopcu, priestor zaniknutej hradobnej priekopy a pod.). Vzhľadom na predchádzajúce zásahy do prostredia a zmeny sa bude v tomto území uplatňovať metóda revitalizácie.

sektor B3 (v časti Beblavého, Zámocké schody) v miestach, kde je zástavba zachovaná metodika pamiatkovej ochrany vychádza z požiadavky konzervácie pamiatok a ich prostredia. U novo navrhovanej zástavby na rezervnej ploche R8 v tejto časti územia je všeobecná požiadavka rešpektovania dominantnosti a mohutnosti hradu a domu, predovšetkým však požiadavka dodržiavania primeraného merítka vo vzťahu k monumentálnosti hradu. Pri ostatných požiadavkách (zmeny farebnosti, úpravy exteriérov, reklamy a pod.) je potrebné vychádzať pri novotvorbe z princípov metodiky reanimácie prostredia najmä v situáciách, keď sa tieto návrhy týkajú bezprostredného okolia pamiatok.

- K jednotlivým riešeným celkom PR (sektory A,B,C) je potrebné aj pri riešení čiastkových urbanistických problémov (pri štúdiách a pod) pristupovať ako k nedeliteľným štruktúram, vzhľadom na potrebu funkčného a komunikačného prepojenia jednotlivých sektorov.
- V rámci pamiatkovej rezervácie je jedným z ťažiskových problémov otázka riešenia súčasného dopravného koridoru a mimoúrovňovej križovatky pretínajúcej územie PR (predmostie Nového mosta, Staromestská) a tiež otázka rehabilitácie zaniknutých peších ťahov (pešieho prepojenia územia PR smerom k nábrežiu Dunaja a prepojenia východnej /mesto/ a západnej /hrad/ časti PR).
- Jednou z priorít ochrany urbanistických vzťahov v rámci PR je ochrana historickej štruktúry a jedinečnej krajinno-morfologickej a prírodnej situácie, ktorú vytvára hradný kopec (a rieka Dunaj v bezprostrednom dotyku s územím PR). Prírodný charakter hradného vrchu, najmä jeho južné svahy musia byť zachované v pôvodnom (prírodnom, neurbanizovanom) charaktere ako súčasť jedinečného obrazu historickej urbanistickej štruktúry a krajiny.

II. POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA REŠPEKTUJÚCE HODNOTY ÚZEMIA A PAMIATOK NACHÁDZAJÚCICH SA NA TOMTO ÚZEMÍ

- Historické jadro mesta má byť organickou súčasťou vyššieho systému mestotvorných funkcií. Má plniť najmä kultúrno-spoločenskú a sídelnú funkciu.

- Kultúrne pamiatky aj ostatné historické nehnuteľnosti v pamiatkovom území (najmä objekty kategórie B a C) majú byť prednostne využité pre ich pôvodnú historickú funkciu. (Kategorizácia objektov je v kapitole **G.1.Kategorizácia nehnuteľností v pamiatkovom území**)
- V prípade požiadavky na umiestnenie nových funkcií do objektov kategórie A,B,C sú za vhodné považované len také, ktorých nároky sa dajú zosúladiť s pamiatkovými hodnotami objektov a zároveň vyžadujú minimálne zmeny či zásah do budovy a jej prostredia.
- Pri riešení nových funkcií je potrebné prihliadať na riešenie problému statickej dopravy najmä pre sektor A (vnútorné mesto) a sektory B2, B3 (Zámocká, Židovská) tak, aby nedochádzalo k devastácii pamiatkového územia, ani ku znepriechodňovaniu ulíc a chodníkov.
- Pri budúcej eliminácii nevhodného pôsobenia dopravnej funkcie v oblasti Staromestskej ul. – sektor A2 –, kde sa do organizmu pamiatkovej rezervácie v 70-tych rokoch 20. stor. vtiahla zberná komunikácia, je situáciu potrebné riešiť tak, aby sa naďalej zachovala resp. skvalitnila prezentácia stredovekej hradobnej priekopy a hradieb. Zároveň je potrebné riešiť prepojenie „hradu“ a „mesta“ t.j. sektorov A a B.
- Efektívne riešenie neuspokojivej situácie PR v sektore C4 (zastávka MHD Nový most a predmostie) nie je možné bez celkového (koncepčného) preriešenia systému dopravy a MHD v širších súvislostiach mesta.
- Medzi sektormi B5 a C2,3 (oblasť južného podhradia a hradu) je potrebné obnoviť prepojenie pešími komunikáciami v líniách historických komunikácií.
- Pamiatková rezervácia má nenahraditeľné kultúrne poslanie pre celé sídlo. Preto je nevyhnutné chápať ju ako súčasť širšieho súboru, obsahujúceho všetky ďalšie potrebné funkcie mestského centra, ktoré nie je žiaduce násilne umiestňovať v pamiatkovom území.
- Vkladanie novej funkcie do objektu v pamiatkovom území je prípustné len vtedy, ak nespôsobí úbytok výpovedných pamiatkových hodnôt objektu. Nová funkcia pritom musí zaručovať vhodný spôsob údržby a prezentácie pamiatkových hodnôt.
- Pri využívaní objektov a priestranstiev v pamiatkovom území je nutné prihliadať k ich kapacitným a stavebno-technickým možnostiam tak, aby výsledné riešenie nenarúšalo pohľadovo, prevádzkovo alebo svojím technickým riešením hodnoty pamiatkového územia.

III. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU APARCELÁCIE

- Základnou požiadavkou ochrany pamiatkového územia je zachovať historický pôdorys vnútorného mesta (sektor A) a Hradného areálu a okolia (sektor B) a z nich vyplývajúce urbanistické vzťahy.
- Predmetom ochrany pamiatkového územia v jeho zachovaných častiach sú vzťahy a proporcie medzi rôznymi mestskými priestormi a zeleňou.
- Asanácia stavieb v pamiatkovej rezervácii, najmä kategórie A, B, C, je v princípe vylúčená. Asanovať je možné iba objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia a provizórne objekty. Na novú zástavbu sú prioritne určené len rezervné plochy.
- Pôdorysné a priestorové riešenie prípadnej novej výstavby musí korešpondovať s historickou priestorovou štruktúrou a parceláciou.
- Existujúce stavebné čiary je potrebné zachovať vrátane ich nepravidelností, ktoré vznikli postupným vývojom zástavby mesta do roku 1945.

- Novostavby, resp. prístavby dvorových traktov sa môžu realizovať len na rezervných plochách prípadne na mieste zaniknutej dvorovej historickej zástavby.
- Zachovať priechodnosť tradičných dvorov a prejazdov objektov.
- Historické parcely rešpektovať v ich nepravidelnostiach.
- Nezriaďovať okenné a vetracie otvory v štítových murivách pamiatok a nehnuteľností s výnimkou otvorenia pôvodných historických otvoroch súvisiacich s dominantnou architektonickou fázou výstavby objektu.
- Predmetom regenerácie je celé prostredie pamiatkového územia.
- Pôvodnú parceláciu a pôdorys pamiatkového územia, t.j. historický obrys stavieb rešpektovať, v prípade potreby regenerovať.
- Zastrešovanie dvorov je prípustné len v prípade jednotnej výšky korunných ríms dvorových fasád pri vylúčení zásahu do architektonických tvaroslovných prvkov a deštruktívneho zásahu do pôvodnej konštrukcie krovu. Konštrukcia zastrešenia nesmie presahovať výšku hrebeňa strechy.
- V prípade palácovej, kláštornej a významnej meštianskej architektúry (napr. Bratislavský hrad, Primaciálny palác, Apponyiho palác, Palác Motešických, Miestodržiteľský palác, Kutschersfeldov palác, Mirbachov palác, Esterházyho palác na Kapitulskej, Zichyho palác, Uršulínska 6, Laurinská 3, Kapitulská 26, Františkánske námestie 9 a 10, kláštor uršulínok, kláštor františkánov a pod.) je zastrešovanie nádvorí neprípustné.
- Zástavba plôch v minulosti nezastavaných, ktoré ani v minulosti neboli určené na zástavbu nie je prípustná.
-
- Otázku opätovného prepojenia západnej (hrad – sektor B) a východnej (mesto – sektor A) časti historickej štruktúry PR je potrebné riešiť, vzhľadom na nutnosť rešpektovania mestského hradobného systému, prepojením prostredníctvom uzlových bodov pri zachovaní vizuálnej dominantnosti mestského hradobného systému. Za uzlové body prepojenia považujeme: a) Panská ↔ Vydrica; b) Dóm sv. Martina ↔ Zámocké schody, resp. Mikulášska; c) Kapitulská ↔ Kapucínska ↔ Zámocká /v oblasti SZ nárožia hradieb/. Opätovná (komplexná) zástavba hradobnej priekopy je neprípustná.

IV. POŽIADAVKY NA VÝŠKOVÉ A HMOTOVO PRIESTOROVÉ USPORIADANIE OBJEKTOV V PAMIATKOVOM ÚZEMÍ

IV.1. Požiadavky na zachovanie tradičnej objektivej skladby

- Na území PR, v sektoroch A a B, je potrebné rešpektovať tradičnú objektívnu skladbu zástavby tak ako je definovaná v kapitole E v časti „Spôsob zástavby, hmotová skladba, urbanistická kompozícia“.
- Na rezervných plochách v sektore A bude uplatnená zástavba v zaužívanom pôdorysnom tvare rešpektujúca historickú priestorovú štruktúru a parceláciu, i keď s novým funkčným využitím.

IV.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominant a kompozície výškového zónovania

- V prípade akejkoľvek činnosti na území PR je nutné rešpektovať ústrednú dominantu PR hradný areál s opevnením, je nutné rešpektovať princíp vertikálnych dominant sektoru A (vnútorné mesto) najmä Dóm sv. Martina, vežu Starej radnice, veže klariského kostola, františkánskeho kostola a ďalšie historické dominanty stavebnej štruktúry a je nutné rešpektovať hmotovú a líniiovú dominantu - západnú časť systému mestského opevnenia na Staromestskej ulici.
- Pre zachovanie a ochranu výškového zónovania zástavby je neprípustná výstavba novodobých dominant v podobe výškových objektov.
- Predmetom ochrany je zachovaná podlažnosť, výšky hrebeňov striech a tým členitosť štruktúry zástavby, nakoľko dokladá historický vývoj zástavby územia.
- Je neprípustné zvyšovať podlažnosť realizáciou nadstavieb existujúcich objektov, zvyšovať hrebene striech, meniť proporcie stavby v dôsledku využitia podkrovia zmenou pomúrnice krovovej konštrukcie, ktoré sa odzrkadlia v aplikácii novej korunnej rímsy.
- Pre prezentáciu hradného areálu v siluete mesta a Žigmundovej brány ako súčasti fortifikácie v polohe solitéru je existujúcu štruktúru objektov na Beblavého ulici resp. Zámockých schodoch možné dopĺňať len v rozsahu definovanej rezervnej plochy R.8 za podmienok stanovených pre zástavbu tejto rezervnej plochy.

IV.3. Zásady zachovania a ochrany strešnej krajiny pre kategórie objektov A,B,C

(Kategorizácia objektov vid' kapitolu G. **Pre objekty NKP - kategória A – prednostne platí režim ochrany podľa príslušných ustanovení pamiatkového zákona**)

- Nové funkcie podkroví sú akceptovateľné, avšak adaptácie sú prípustné len ak nedôjde:
 - k porušeniu historickej krovovej konštrukcie
 - k nevhodnej perforácii strešného plášt'a
 - k nežiaducim novotvarom v strešnej krajine.
- Za negatívne zásahy do strešnej krajiny sa považujú zmeny tvaru a sklonu striech.
- Už existujúce nadstavby v strešnej krajine, zrealizované ako zbytné podkrovia, resp. administratíva je neprípustné ďalej dotvárať v zmysle rozširovania a zvyšovania podlažnosti.
- Adaptácia podkrovia je prípustná len v takom prípade, ak strecha má dimenzie vyhovujúce k zmene funkcie.
- Adaptácia podkroví pre účely administratívy, resp. bývania v sakrálnych objektoch je neprípustná. Tieto priestory musia ostať bez zmeny využitia.
- Dodržiavania zásad ochrany strešnej krajiny by malo minimálne viesť k zachovaniu jej dnešného stavu s postupným eliminovaním negatívnych zásahov. Ideálnym riešením by bolo trvalé odstránenie rušivých elementov – neproporčných vikierov, nevhodnej krytiny, svetlíkov, zariadení vzduchotechniky, vysielačov a pod.
- Na existujúcich plochých strechách s dostatočnou výškou atiky, resp. zábradlia je možné realizovať pobytové terasy s uplatnením extenzívnej zelene, avšak bez vytvárania nových vstupov na strechy, resp. architektonickej úpravy existujúcich vstupov a bez uplatňovania stálych tieniacich prvkov a konštrukcií.

Krytina

- Potrebné je preferovať pálenú krytinu červenej farby, tradičných tvarov a spôsobu kladenia.

- Podľa stavu pôvodnej škridlovej krytiny z 18. a 19. storočia je nutné trvať na jej podrobnej dokumentácii a uskladnení vzoriek.
- Podľa stavu pôvodnej škridlovej krytiny z 18. a 19. je nutné trvať na jej zachovaní in situ a doplnení vhodnou novodobou škridlou.
- Podľa možnosti zachovávať tvarové variácie škridiel a nepravidelné línie hrebeňov
- V prípadoch keď je to možné preferovať sanáciu pôvodnej krytiny.
- Celoplošná výmena je prípustná v prípade druhovo nevhodnej alebo nekvalitnej krytiny.
- Použitie krytiny s umelou patinou je možným riešením, preferuje sa však sanácia pôvodnej, resp. tradičnej krytiny.
- V odôvodniteľných prípadoch, ak to vyžaduje statika historického krovu, alebo ak to vyplýva z celkového charakteru objektu, postaveného na konci 19. stor., je možné použiť ľahké krytiny cementovo – vláknej bázy.

Krovy

- V prípade novej konštrukcie krovu na objektoch kategórie A, B, C a D je potrebné:
 - vyhodnotiť krov a hľadiska architektonicko-historického špecialistom na krovové konštrukcie,
 - zachovať pôvodný, resp. tradičný tvar striech a dodržať symetrickosť sklonu strešných rovín, pokiaľ nie je pôvodné riešenie asymetrické,
 - zachovať pultové strechy dvorových krídel, nenahradzovať ich dvojspádovými strechami dodržiavať proporcionalitu, nezdvíhať hrebeň strechy.

Štíty

- Štítové múry ponechať prioritne bez oplechovania.
- Pri rekonštrukcii ich ukončovať stupňovitým kladením mrazuvzdorných tehiel, ktoré môžu alebo nemusia byť omietnuté. Historicky je opodstatnené aj prekrytie radom škridiel.
- Nevytvárať nové štítové múry, resp. nemeniť ich tvar a sklon nadstavovaním.
- Neperforovať štítové múry oknami, len v prípade obnovy historických otvorov, nezwäčšovať už existujúce okná.
-
- Napojenie strechy a štítu riešiť kladením krytiny do maltového lôžka, plechový pás používať v minimálnej miere (šírka do 20 cm).

Vikiere a perforácia striech

- Podkrovia všeobecne neboli využívané na plnohodnotné bývanie. Z tohto dôvodu je potrebné predpokladať, že ich využívanie bude musieť rátať s obmedzeniami, vyplývajúcimi z limitovaných priestorov podstrešia a obmedzeniami v možnostiach priameho presvetlenia.
- Otázka prípadného presvetľovania podkroví sa musí riešiť u každého objektu individuálne s ohľadom na jeho pamiatkové hodnoty, ale aj s ohľadom na pamiatkové hodnoty pamiatkovej rezervácie.

- V prípade riešenia presvetlenia strešnými oknami je potrebné ich navrhovať ako individuálne otvory primeraných rozmerov pri rešpektovaní existujúcej konštrukcie krovu (nevytvárať súvislé plochy spájaním okien).
- V prípade riešenia presvetlenia vikiermi je základnou požiadavkou ich vhodné umiestnenie v rovine strechy (nie rovno v pokračovaní obvodového múru), ich minimalizovaná veľkosť, nevytvárať združené vikiere a vhodné proporcie. Pri umiestnení vikierov je potrebné rešpektovať existujúcu konštrukciu krovu.
- Vikiere svojím umiestnením nemôžu narúšať základný tvar a celistvosť strechy, t.j. nesmú narúšať podstrešnú resp. korunnú rímsu, úžľabia, náročia a hrebeň strechy, musí byť zachovaná dominantnosť strechy.
- Vikiere nemôžu byť umiestnené v radoch nad sebou, pokiaľ to nie je doložené historické riešenie.
- Tvar a proporcie vikiera musia vychádzať z bratislavských historických vzorov. Pokiaľ existujú historické doklady na jednotlivých objektoch o vzhľade vikierov pri jednotlivých objektoch treba vychádzať z nich.
- Je možné použiť aj klampiarsky riešené vikiere.
- V prípade absencie historických dokladov je potrebné použiť analógiu, pričom šírka vikiera nesmie byť väčšia ako vnútorná svetlosť okien horného poschodia.
- Vhodné je umiestňovať vikiere podľa historicky doložených situácií na základe výskumu, dobovej dokumentácie a pod. V minulosti vikiere neboli umiestňované v osiach okien fasád, ale nadväzovali na typ krovovej konštrukcie.
- Perforácie historickej strechy a narúšanie jej plášťa vývodmi technologických zariadení je potrebné obmedziť na minimum a je to možné len v prípade, keď nebude dotknutá pôvodná konštrukcia strechy.
- Výrezy striech sú akceptovateľné len vo výnimočných prípadoch, v malých plochách (napr. umiestnenie vzduchotechniky) a na vizuálne neexponovaných plochách, pričom je žiaduce optické prekrytie žalúziou, ktorá bude splyvať s okolitou plochou strechy.
- V úrovni strechy sú vylúčené vysunuté balkónové konštrukcie.

Komíny

- Zachovávať pôvodné komínové telesá v podkroví aj nad strechou, rekonštruovať komínové hlavice do pôvodných, resp. tradičných historicky doložených tvarov. Nefunkčné komíny možno použiť pre vyústenie vzduchotechniky.

Klampiarske prvky

- Maximálne chrániť pôvodnú, resp. tradičnú klampiarsku dekoráciu striech, prípadne ich nahradzovať tvarovými a materiálovými kópiami.

IV.4. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu systému mestského opevnenia

- Udržiavať zachované časti opevnenia v dobrom stavebnotechnickom stave.
- Zachovať existujúce časti mestského opevnenia, ktoré sa fragmentárne nachádzajú na jednotlivých parcelách a sú predmetom pamiatkovej ochrany.

- Zachovať a regenerovať historickú parceláciu v pásme opevnenia, ktorá odráža pôdorys jednotlivých pásiem fortifikácie.
- Vyhľadávať, identifikovať, dokumentovať autentické stavebné prvky mestského opevnenia, zachované v hmote mladších objektov, prípadne pod terénom.
- Tam, kde je to možné, prezentovať novoodkryté časti opevnenia.
- V rámci obnovy jednotlivých objektov je nutné rešpektovať zachovanú hmotu mestského opevnenia - v maximálne možnej miere ho zachovať ako súčasť stavebných konštrukcií.
- Na vnútorných (dvorových) fasádach je žiaduce prezentovať nálezy súvislejších častí hradbového a parkánového múru. Prezentovať mestské opevnenie v interiéroch v prípade, že tieto sú využité pre obchodné, kancelárske účely a sú prístupné verejnosti.

IV.4.1. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu ucelených častí opevnenia, viditeľných nad úrovňou terénu

- Súčasný spôsob prezentácie komplexu Michalskej brány je v zásade vyhovujúci a je potrebné ho zachovať.
- Je potrebné v zásade zachovať spôsob prezentácie hmôt hradbového a parkánového múru v objekte Zámočnícka 5 (súčasť NKP). Ďalej je potrebné vykonať revíziu kvantity zachovania pôvodných resp. tradičných omietok.
- Na dvorovej fasáde objektu Obuvnícka bašta (v objekte Hviezdoslavovo nám. 13 - súčasť NKP) je potrebné analyticky prezentovať murivo bašty v plnom rozsahu.
- Fragment Vydrickej brány (v objekte Rudnayovho nám. 4 - súčasť PR) bude prezentovaný analyticky (konzervácia) bez doplnenia zachovanej pôvodnej hmoty.
- Západný úsek hradieb /hradbový a parkánový múr, veže, bašty na Staromestskej ulici (č. ÚZPF 120/7 a 120/11). Pri prezentácii západného úseku opevnenia boli počas dlhodobej pamiatkovej obnovy využité viaceré metodické prístupy. Zrejma metodická heterogenita prezentácie architektúry opevnenia vyžaduje zjednotenie výrazu tejto fortifikačnej stavby v súlade s jej stavebno-historickým vývojom a pamiatkovými hodnotami. Z hľadiska prezentácie je nutné rešpektovať a považovať za platnú východiskovú koncepciu pamiatkovej obnovy - prezentovať celý západný úsek opevnenia ako jedinečnú celistvú časť systému stredovekého opevnenia /hradbový múr, parkán, parkánový múr a priekopa/, vizuálne dominujúcu tejto časti mestskej pamiatkovej rezervácie. Tento kontext zohľadniť pri stavebných zásahoch do tohto územia, avšak je vylúčené **komplexne** zastavať priestor Staromestskej ulice a nárožie Staromestskej a Kapucínskej ulice. Pri obnove hradieb dodržať metodiku obnovy podľa spracovaného architektonicko-historický výskumu „Bratislava – opevnenie mestské, Staromestská ul. (č. ÚZPF 120/7), autori: Ing. Miroslav Matejka, PhDr. Zuzana Zvarová, Mgr. D. Gáher, PhD., Mgr. P. Buday, PhD., dátum spracovania 2014-2016.
- Vežu v SZ nároží mestského opevnenia ponechať vo forme prezentovanej a upravenej ruiny. Tvarovo upraviť prezentáciu k veži prilahlých hradobných úsekov po stránke výšky a tvaru koruny ich muriva. Upraviť tvarovo zjednotiť formu prezentácie novodobých prierezov v hradobných úsekoch. Pri obnove hradieb dodržať metodiku obnovy podľa spracovaného architektonicko-historický výskumu „Bratislava – opevnenie mestské, Staromestská ul. (č. ÚZPF 120/7), autori: Ing. Miroslav Matejka, PhDr. Zuzana Zvarová, Mgr. D. Gáher, PhD., Mgr. P. Buday, PhD., dátum spracovania 2014-2016.

- V súčasnosti prezentované líce muriva hradbového múru na Nedbalovej ulici (č. ÚZPF120/10) je výsledkom úprav v prvej pol. 20.stor. Upraviť povrch muriva v polohe deštruovanej murovanej ochodze.
- Prípadné požiadavky na sprístupnenie vodnej priekopy resp. čítárne Červený rak riešiť samostatným komunikačným prvkom len pri objekte Baťa.

IV.4.2. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu ucelených častí opevnenia, viditeľných pod úrovňou terénu

- Pri obnove objektu Michalská 26 (vnútorný most Michalskej brány - súčasť NKP) je potrebné zistiť možnosť zachovania a prezentácie východnej časti vnútorného mostu v suteréne. Koruny murív mostu sú situované pod uličnou dlažbou. V prípade zásahov do telesa cesty je potrebné zvážiť možnosť prezentácie v dlažbe.
- Obuvnícku baštu (súčasť NKP) v objekte Hviezdoslavovo nám. 13 prezentovať v čo najväčšom rozsahu v suteréne objektu.

IV.5. Požiadavky diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov v pamiatkovom území

- Objektovú skladbu Pamiatkovej rezervácie v Bratislave tvoria kultúrne pamiatky a ďalšie nehnuteľnosti (viď kategorizácia objektov na území PR, kapitola G).
- Základným princípom, ktorý je nutné rešpektovať pri zásahoch do objektov v pamiatkovom území, je princíp autenticity a reverzibility.
- Objekty kategórie A, B, C a D nie je možné nadstavovať, je nutné zachovať proporcie zástavby, podlažnosť, v prípade úpravy objektov kategórie E je potrebné postupovať v súlade s podmienkami v kapitole IV. POŽIADAVKY NA VÝŠKOVÉ A HMOTOVO PRIESTOROVÉ USPORIADANIE OBJEKTOV, aby boli odstránené negatívne vplyvy týchto stavieb a boli prispôsobené okoliu..
- Pri stavebných úpravách objektov v PR je žiaduca úprava prípadných rušivých prvkov objektov, tak aby sa eliminoval ich nepriaznivý vplyv na pamiatkové hodnoty PR a NKP.
- Každý objekt v pamiatkovom území je považovaný za fyzický doklad historického vývoja územia. Zmeny, ako je pridanie vymyslených znakov alebo architektonických prvkov z iného historického obdobia či objektu, ktoré neodôvodnene vytvárajú falošný dojem historického vývoja, sú neprijateľné.
- Väčšina kultúrnych pamiatok a nehnuteľností v priebehu času podlieha zmenám. Tie zmeny, ktoré predstavujú stopy vývoja štruktúry, majú byť zachované a chránené ako autentický doklad ich vývoja a časového navrstvovania.
- Prípadný zásah, nová konštrukcia, susedná alebo súvisiaca novostavba majú byť realizované takým spôsobom, aby ich bolo možné v budúcnosti odstrániť bez poškodenia kultúrnej pamiatky alebo nehnuteľností v pamiatkovom území.
- **Objekty kategórie A. - národné kultúrne pamiatky-** majú najvyšší stupeň ochrany v zmysle pamiatkového zákona pre svoje zachované významné architektonicko-historické, umeleckohistorické a urbanistické hodnoty. Pri ich ochrane, obnove alebo údržbe je nutné dôkladne poznať ich stavebný vývin, rozlišovať mieru zachovania originálu stavebných konštrukcií a detailov, ako aj potenciál a dôsledky ich súčasného alebo plánovaného využitia. Z týchto dôvodov je nutné zámer obnovy hodnotiť z hľadiska realizovaných výskumov alebo

podmieniť ho vypracovaním výskumov v zmysle pamiatkového zákona a Vyhlášky MK SR č.253/2010. V mnohých prípadoch je tiež nutné vypracovať prípravné dokumentácie ako statický posudok, posudok biotického poškodenia dreva, posudok vlhkosti alebo posúdenie vlhkosti. Až na základe získaných poznatkov je možné pristúpiť k optimálnemu posúdeniu navrhovaných zámerov, architektonických a stavebných riešení vrátane sanácie porúch. Najvhodnejšou metódou pri obnove NKP je metóda konzervačná, rešpektujúca a prezentujúca maximum jej pamiatkových hodnôt.

- **Objekty kategórie B. - nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP** - objekty so zachovanými pamiatkovými hodnotami, pre ktoré budú (po ďalšom, podrobnejšom, posúdení pamiatkovým úradom) spracované návrhy na vyhlásenie objektov za kultúrne pamiatky. K ochrane a obnove týchto objektov je potrebné pristupovať tak, aby ich pamiatkové hodnoty zostali zachované.
- **Objekty kategórie C. - nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou** - predstavujú pôvodný, resp. tradičný typ objektov so zachovaným tradičným hmotovo - priestorovým riešením (podlažnosť, výška objektu, tvar strechy) a historickým architektonickým riešením exteriéru (fasáda, strešná krytina a pod.) aj interiéru príp. so zachovaným tradičným funkčným využitím. V prípade týchto objektov je potrebné zachovať hmotovo-priestorové členenie objektu a ostatné pamiatkové hodnoty exteriéru aj interiéru.
- **Objekty kategórie D. - nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia** - pôvodný typ objektov bez individuálnych pamiatkových hodnôt exteriéru alebo interiéru, ale v princípe rešpektujúcich hmotovo-priestorové riešenie okolitých historických objektov (podlažnosť, výšku objektu prípadne aj tvar strechy), alebo novodobé stavby v princípe rešpektujúce hmotovo – priestorové riešenie tradičných objektov alebo aspoň historickú uličnú čiaru, čiže urbanistické hodnoty pamiatkovej rezervácie.
- **Objekty kategórie E. - nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia**- realizácie s nevhodným architektonickým a stavebným riešením, ktoré nerešpektujú dané prostredie chráneného pamiatkového územia. Novodobé hmotové alebo výškové dominanty, novotvary v rozpore s okolitou historickou zástavbou, aplikácia nevhodných materiálov. Pri ich úprave je žiaduce eliminovať nepriaznivé pôsobenie a je potrebné sledovať ich zosúladovanie s hodnotným prostredím pamiatkovej rezervácie.

IV.5.1. Základné požiadavky na zachovanie a údržbu kultúrnych pamiatok (NKP)

- Podľa §27 pamiatkového zákona je základná ochrana kultúrnej pamiatky súhrn činností a opatrení vykonávaných na predchádzanie ohrozeniu, poškodeniu, zničeniu alebo odcudzeniu kultúrnej pamiatky, na trvalé udržiavanie dobrého stavu vrátane prostredia kultúrnej pamiatky a na taký spôsob využívania a prezentácie, ktorý zodpovedá jej pamiatkovej hodnote a technickému stavu.
- Obnova kultúrnych pamiatok je jedinečný proces, založený na individuálnom prístupe ku konkrétne zdokumentovaným hodnotám, overeným a zisteným archívnym, pamiatkovým a iným výskumom, prípadne historickou dokumentáciou.
- Výtvarné a umelecko-remeselné prvky kultúrnych pamiatok sú predmetom osobitného druhu obnovy – reštaurovania.
- Obnova kultúrnej pamiatky sa riadi podľa príslušných ustanovení §32 pamiatkového zákona, pričom ku každej z nich sa pristupuje individuálne.
- Podľa ods. 1 až 4 §32 pamiatkového zákona:

(1) **Obnova kultúrnej pamiatky** (ďalej len „obnova“) je súbor špecializovaných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia a rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti. **Obnova kultúrnej pamiatky** (ďalej len „obnova“) podľa tohto zákona je súbor špecializovaných umelecko-remeselných činností a iných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia alebo rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti s cieľom zachovať jej pamiatkové hodnoty. Obnovou na účely tohto zákona sa rozumejú aj činnosti, ktoré nepodliehajú ohláseniu ani povoleniu podľa osobitného predpisu. (t.j. Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov).

(2) **Pred začatím obnovy je vlastník kultúrnej pamiatky povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy. Ak vlastník začne obnovu bez právoplatného rozhodnutia o zámere obnovy, krajský pamiatkový úrad začne konanie o obnove vydaním oznámenia o začatí konania o obnove, ktoré doručí vlastníčkovi kultúrnej pamiatky a vyzve ho, aby práce až do vydania rozhodnutia zastavil.**

(3) **K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy priloží vlastník zámer obnovy, ktorý obsahuje identifikačné údaje o kultúrnej pamiatke, majetkovoprávne údaje o kultúrnej pamiatke, plánované budúce využitie kultúrnej pamiatky a špecifikáciu predpokladaných zmien kultúrnej pamiatky.**

(4) **V rozhodnutí o zámere obnovy podľa odseku 2 krajský pamiatkový úrad uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov chránených týmto zákonom prípustný, a určí podmienky, za ktorých možno predpokladaný zámer obnovy pripravovať a vykonávať tak, aby sa kultúrna pamiatka neohrozila, nepoškodila alebo nezničila, najmä či tento zámer obnovy možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie a projektovej dokumentácie. V rozhodnutí o zámere obnovy podľa odseku 2 krajský pamiatkový úrad zároveň uloží vlastníčkovi kultúrnej pamiatky povinnosť oznámiť krajskému pamiatkovému úradu vopred začiatok obnovy a predpokladaný koniec obnovy.**

IV.5.2. Požiadavky na zachovanie a údržbu nehnuteľností v pamiatkovom území, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami

- Podľa § 28 pamiatkového zákona ods.4, písm. b) je vlastník nehnuteľnosti, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou a ktorá sa nachádza v pamiatkovej rezervácii, povinný s nehnuteľnosťou nakladať a užívať ju tak, aby neohrozil pamiatkové hodnoty pamiatkového fondu.
- Úprava nehnuteľnosti na území pamiatkovej rezervácie, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, sa riadi podľa príslušných ustanovení §32 pamiatkového zákona.
- Pri úprave objektov, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami (ale najmä v prípade objektov kategórie B a C) je potrebné:
 - Zachovať pôvodnú (historickú) hmotu objektov, vrátane stratigrafie úpravy povrchov exteriéru a interiéru (vrstvy omietok, stierok, náterov a pod.).
 - Zachovať pôvodný (historický) výraz exteriéru a interiéru, hmotnú a priestorovú skladbu objektov. Objekty, resp. ich časti nenadstavovať o ďalšie podlažia.
 - Zachovať historické detaily exteriéru a interiéru (najmä: architektonickú výzdobu, štýlotvorné prvky, výplne otvorov, dlažby, umelecko-remeselné a remeselné prvky, dekorácie, komínové hlavy a podobne).
 - Pri novodobom zásahu, úprave, adaptácii zasahujúcej do exteriéru a interiéru objektu klásť dôraz na kvalitu realizácie a prioritne používať tradičné materiály typické pre územie pamiatkovej rezervácie. Použitie novodobých materiálov nesmie narúšať historický charakter prostredia pamiatkovej rezervácie a je posudzované v kontexte s vhodnosťou architektonického riešenia stavby.
- Pri úprave objektov, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami (ale najmä v prípade objektov kategórie B a C) je vhodné:

- Návrh úprav nehnuteľností realizovať na základe podrobného zamerania a v odôvodnených prípadoch aj na základe pamiatkového výskumu.
 - Rešpektovať historický nosný systém objektu, pri jeho nevyhnutnej sanácii aplikovať totožné alebo príbuzné technológie, minimalizovať mokré procesy.
 - Rešpektovať základné komunikačné riešenia a dispozíciu objektu, akékoľvek zmeny v tejto oblasti prinášajú značný úbytok pôvodnej hmoty.
 - Pri zmene spôsobu využitia a prezentácie prispôbiť nový režim charakteru objektu.
- U nehnuteľností s pamiatkovými hodnotami a rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia (kategória B a C a D) je potrebné tieto hodnoty zachovať a prípadne vhodne dotvárať.
 - U nehnuteľností nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia (kategória E) je žiaduce negatívne pôsobenie eliminovať.

IV.6. Požiadavky pre novostavby, dostavby v pamiatkovej rezervácii

- Novostavby, dostavby na území PR sú možné len na vyznačených rezervných plochách (viď mapa zásad).
- Pri návrhoch novostavieb a úprav objektov je nutné harmonicky osadiť stavbu do existujúceho kontextu pamiatkovej rezervácie. Stavba sa nesmie svojim pôsobením negatívne alebo dominantne presadzovať na úkor historického prostredia. Je potrebné uplatniť princíp kontextuálneho prístupu, nie je možné použiť také povrchy a štruktúry materiálov, ktoré svojim pôsobením atakujú okolité objekty NKP a ich pamiatkové hodnoty a hodnoty pamiatkovej rezervácie.
- Novostavba na mieste zaniknutej stavby a každý zásah do pamiatkovému fondu má rešpektovať vzájomný vzťah medzi starým a novým, nemá vytvárať ich protirečenie. Koexistencia modernej architektúry (novostavieb) a pamiatok sa má zakladať na vzájomnom súlade. Nová architektúra nemá byť budovaná tak, aby sa mohla stať dôvodom a argumentom pre následné likvidovanie okolitej historickej zástavby.
- Umiestnenie novostavieb na mieste zaniknutých stavieb musí zodpovedať urbanistickému a architektonickému charakteru prostredia. Základnou otázkou je dôkladné zváženie toho, akým spôsobom sa má novostavba na základe poznania vyrovnáť s odkazom zaniknutej stavby alebo jej časti. Táto požiadavka platí predovšetkým pre prieluky.
- Smerom do dvora je možné realizovať len prístavby formou ľahkých reverzibilných konštrukcií (napr. výťah)
- Novostavba nesmie byť kapacitne predimenzovaná voči možnostiam prostredia saturovať plošné požiadavky naň (napr. parkovacie miesta).
- Výška korunnej rímsy novostavby bude naviazaná na korunné rímsy objektov v bezprostrednom susedstve, alebo sa určí na základe historických dokumentov, preukazujúcich pôvodnú výšku zaniknutej stavby. Novostavba má zároveň rešpektovať aj charakter a výškové usporiadanie okolitých historických objektov.
- Novostavba musí zároveň zohľadniť charakteristickú výškovú gradáciu (stupňovanie) objektivej skladby v jej bezprostrednom okolí. Neodôvodnené spájanie korunných ríms do jednej úrovne je nežiaduce.
- Tradičné architektonické princípy, najmä zastavovacia schéma, celková kompozícia, pôdorysné a priestorové usporiadanie, orientácia, základný tvar strechy, materiálová skladba, farebnosť sú záväzné pre celé hmotné a priestorové usporiadanie dostavby alebo novostavby.

- Zástavbe prieluky nesmie a priori brániť okolnosť, že v štítových stenách objektov, susediacich s prielukou, boli druhotne prerazené nové okná, smerujúce do prieluky.
- Okrem celkového objemu dostavby alebo novostavby je nutné dodržať aj zásadu charakteristického osadenia (úrovne prízemnia, prejazdu, priechodu a pod.) voči terénu, teda najčastejšie k chodníku alebo vozovke.
- Pred fasádami, orientovanými do verejného priestranstva, neumiestňovať predstavané vstupné schodiská, vjazdy do suterénnych garáží ap.
- Navrhované novostavby je nutné vyhodnocovať na základe overovania v predkladaných alternatívach, resp. architektonických štúdiách.

IV.6.1. Rezervné plochy

(Konkrétne požiadavky voči predpokladanej výstavbe na voľných plochách, vzniknutých asanáciou)

- R1. Župné nám. č.4, parc.č. 404* rezervná plocha predstavuje prieluku v uličnej zástavbe, nachádza sa na vonkajšom okraji priekopy mestského opevnenia. Nakoľko vybúranie pôvodného barokového objektu narušilo celistvosť zástavby Župného námestia, je nutné nahradiť ho novým objektom, ktorý objemovo, výškovo, situovaním a architektonickým riešením fasád a strechy bude vychádzať z pôvodnej situácie. Vzhľadom na koncepciu plánovaného vytvorenia oddychovej zóny v priestoreestskej priekopy prispôbiť výšku zadnej fasády zadným fasádam susediacich objektov. Je možné vytvoriť komunikačné prepojenie Župného námestia a priekopy v rámci navrhovaného objektu.
- R2. Kapitulská ul., parc.č. 437/2* rezervná plocha vznikla asanáciou časti uličného krídla Esterházyho paláca. Navrhovaná dostavba bude objemovo, situovaním, architektonickým riešením fasád a strechy prispôbená zachovanému hmotovo-priestorovému a architektonicko-historickému riešeniu objektu Esterházyho paláca. Výška zástavby neprekročí kótu +17,450 m od úrovne ulice.
- R3. Gorkého ul., parc.č. 115/2 (možnosť prepojenia j nerešpektujúcim objektom na Laurinskej ulici parcelné číslo115/1)*
- objekt bude dotvárať radovú zástavbu (z Gorkého aj Laurinskej ulice) bloku s lícuujúcou stavebnou a uličnou čiarou,
 - Uličné fasády z Laurinskej a Gorkého ulice budú diferencované s prihliadnutím na možnosť vytvorenia pohľadového akcentu z Radničnej ulice,
 - tvar strechy bude zohľadňovať historické prostredie so sklonom podľa striech v lokalite, hrebeň strechy nebude prevyšovať hrebene striech susediacich objektov zo západnej strany, v rovine strechy bude vylúčené použitie plochej strechy,
 - styk štítov nového a vedľajších objektov bude detailne riešený,
 - hmotovo-priestorové a architektonické riešenie bude zohľadňovať exponovanú polohu parcely v rámci územia pamiatkovej rezervácie s nadväznosťou na existujúcu štruktúru historickej zástavby (uličné fasády: steny plné s otvormi, akcentácia vstupu v rámci kompozície stavby, pasáž),
 - požadované je uplatnenie tradičných stavebných materiálov resp. ich súčasných ekvivalentov používaných na našom území,
 - výsledky vykonaného požadovaného archeologického výskumu budú posúdené vo vzťahu k prípadnej prezentácii v rámci navrhovaného riešenia,
- R4. Kapucínska č.9 – Staromestská ul., parc.č. 461/1*
- Parcelu je potrebné chápať ako súčasť prezentácie hradobnej priekopy a opevnenia v SZ nároží hradieb.
 - Narušenú štruktúru zástavby (18.-19. stor.) na území severnej priekopy je možné a vhodné uzavrieť „ukončujúcim“ objektom napojeným na existujúcu zástavbu Kapucínskej ulice vrátane jej architektonickej koncepcie, v pôdorysnom rozsahu umožňujúcom zodpovedajúcu prezentáciu a vizuálne vnímanie hradieb (najmä pohľad zo Židovskej ulice) v ich jestvujúcom odkrytom rozsahu, maximálna plocha zástavby

približne 1/3 parcely. Novostavba nesmie mať dominantný charakter ani dominantne pôsobiace detaily (arkiere, vikiere, tvary striech, fasádnych otvorov a pod.). Ostatnú časť parcely je potrebné v zásade ponechať v nivelete bývalej hradobnej priekopy a sadovnícky upraviť. Navrhovanú zástavbu preveriť overovacou štúdiou.

- Úpravu parcely je potrebné riešiť s previazanosťou na ostatné časti priestoru západných hradieb a tiež s previazanosťou na pešie komunikácie na Kapucínskej ulici (resp. komunikáciu Kapucínska – Zámocká) a na Kapitulskej ulici.
- Možnosť budovania podzemných garáží, resp. parkovacích miest na parcele 460/1 posúdi KPÚ individuálne, na základe podrobnej urbanistickej štúdie. Kritériami posudzovania vplyvu predpokladaného zámeru bude súlad s nasledovnými požiadavkami pamiatkovej ochrany: **a)** požiadavka opätovného prepojenia západnej a východnej časti historickej štruktúry PR, **b)** eliminácia nepriaznivého vplyvu dopravného koridoru na Staromestskej ulici, **c)** prezentácia SZ nárožia hradieb a priekopy, **d)** prezentácia archeologických nálezov okolia SZ nárožia hradieb a **e)** už spomínaná obnova, resp. vytvorenie pešieho prepojenia - Kapitulská – Kapucínska, resp. Zámocká v oblasti SZ nárožia hradieb.

R8. Beblavého ul., (južná strana), časť parc. č. 570

- stanovená max. výška zástavby 1.N.P. + podkrovie s jednou úrovňou využitia (orientované do ulice), rešpektovať absolútnu výšku hrebeňa strechy na úrovni výškovej kóty max. do úrovne 172 m.n.m.
- hmotovo-priestorová a architektonické riešenie bude zohľadňovať mimoriadne exponovanú polohu parcely v rámci územia pamiatkovej rezervácie vrátane tvaru strechy a presvetľovacích prvkov s návaznosťou na existujúcu štruktúru historickej zástavby ulice,
- požadované je uplatnenie tradičných stavebných materiálov resp. ich súčasných ekvivalentov používaných na našom území,

IV.7. Dočasné objekty v pamiatkovom území (stánky)

- V priestore námestí je možné umiestňovať dočasné objekty - stánky pri príležitosti konania sezónnych trhov. K umiestňovaniu stánkov musí byť zo strany vlastníka spracovaná koncepcia, ktorá bude počas spracovania prerokovaná na KPÚ BA a po spracovaní predložená na schválenie na KPÚ BA. Po schválení bude táto koncepcia záväzná pre umiestňovanie stánkov.
- Dočasné objekty – stánky nesmú znehodnotiť pamiatkové územie najmä svojím situovaním, architektonickým stvárnením, objemovými parametrami, vzhľadom, dôsledkami prevádzky (užívania) a použitými materiálmi.
- Dočasné objekty - stánky môžu byť umiestnené len v priestore námestí, v priestore ulíc, záhrad a parkov sú neprípustné.

V. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKEJ ZELENÉ, ZÁHRAD, PARKOV, VEREJNEJ ZELENÉ, STROMORADÍ

Všeobecne platné zásady pri návrhu, úprave a umiestňovaní zelene na území Pamiatkovej rezervácie:

- Projekt rekonštrukcie, alebo úpravy budovy musí zároveň riešiť využitie a úpravu dvora so zameraním predovšetkým na jeho úpravu výsadbou zelene.
- Zeleň využívať k eliminácii nepriaznivých javov resp. k zdôrazneniu priaznivých javov historického a architektonického prostredia.
- Zeleň musí vytvárať jednotne koncipovaný celok s architektonickým objektom.
-
- V trvalých výsadbách uprednostňovať tradičný sortiment domácich druhov drevín v súlade s hmotovo-priestorovým a architektonickým riešením.

- Obnovovať výsadbu solitérne rastúcich stromov najmä tam, kde sú predpoklady pre ich dlhodobé uplatnenie. Tento princíp predstavuje historicky opodstatnenú formu uplatňovania zelene už od najstarších vývojových fáz mesta.
- Vo výsadbách v dvorových priestoroch používať predovšetkým menšie formy listnatých stromov resp. ovocné stromy, alebo ich okrasné formy, ktoré evokujú pôvodné, okrasnoúžitkové poslanie zelene v opevnenom historickom jadre mesta.
- Pri riešení dispozično-prevádzkových vzťahov venovať pozornosť správne umiestneniu a ochrane nespevnených plôch tak, aby v budúcnosti nedochádzalo k ich znehodnocovaniu.
- Do záhrad a parkov nevkladať funkcie komerčného charakteru.

V súlade s členením plôch zelene uvádzaným v predchádzajúcich častiach materiálu, sú ďalšie podmienky pre zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene, záhrad, parkov, verejnej zelene a stromoradií určené nasledovne:

Sektor A (vnútorné mesto)

- V historickom jadre mesta, predovšetkým v priestoroch námestí, v ktorých je ich prítomnosť zelene podložená historickým vývojom mesta, v blízkosti kašien a fontán, zachovať a obnovovať výsadby solitérnych stromov a menších skupín stromov s prirodzeným tvarom koruny.
- Zachovať plochu a všetky prvky cennej sadovníckej úpravy na Rudnayovom námestí a zabezpečiť aj naďalej ich primeranú údržbu.
- Súčasťou úpravy námestí nemôže byť trvale inštalovaná mobilná zeleň a dominantná novodobá sochárska výzdoba.
- Po prehodnotení jestvujúcich dvorových priestorov na ploche bývalej **mestskej priekopy** je potrebné sprístupniť čo najdlhší pôvodný úsek pre verejnosť. Sprístupnenie a dotvorenie priekopy musí rešpektovať jej pôvodné poslanie (ochrana mesta) a z toho vyplývajúci prírodný charakter prostredia, ktorý nesmie byť potlačený novodobými stavebno-technickými úpravami a prvkami resp. trvalou sochárskou výzdobou. Vo výsadbách musia dominovať domáce druhy drevín. Komunikačná sieť musí mať prírodný charakter s povrchom so zavalcovanej drte, prípadne z minerálneho betónu. Prvky drobnej architektúry (lavičky, odpadové koše, picia fontána a pod.) musia byť v súlade s celkovým riešením úprav.
- Pri obnove a údržbe **zelene dotvárajúcej NhKP** je nutné v plnej miere rešpektovať funkciu a kompozičné riešenie patriace k poslednej historicky doloženej, prípadne najhodnotnejšej vývojovej etape objektu. Zároveň je nutné rešpektovať hmotovo-priestorové a architektonické riešenie objektu (kláštor súčasný a bývalý, záhrady meštianskych a cirkevných objektov). Projekt rekonštrukcie, alebo revitalizácie každého objektu musí vychádzať zo samostatne spracovaného Návrhu pamiatkovej obnovy.
- **Zeleň meštianskych a bytových nájomných domov** má čiastočne charakter dvora a čiastočne charakter rozšíreného obytného priestoru. Môže ale aj nemusí byť oplotením vymedzená pre jeden objekt resp. dvorové priestory sa môžu spájať do jednotného celku. Sem patria aj súkromné objekty, v ktorých parteri sú verejnosti prístupné prevádzky. Napriek oplateniam dvorov ju možno charakterizovať ako vnútroblokovú zeleň so všetkými jej prvkami. Podľa veľkosti priestoru a svetelných podmienok ju tvoria nenáročné domáce druhy ovocných, alebo okrasných drevín stromov, popínavých drevín, ale aj kvetinovej výzdoby balkónov a okien. Výsadby v týchto priestoroch musia byť realizované na základe projektovej dokumentácie, ktorá musí rešpektovať jednotlivé body horeuvedených všeobecne platných zásad a musí byť súčasťou projektu obnovy alebo úpravy objektu situovaného na území Pamiatkovej rezervácie.

Sektor A2

- Využiť zeleň v jej rôznych formách (plošná, vertikálna zeleň, skupinové výsadby) pri eliminácii nepriaznivých javov v záujmovom území, predovšetkým v časti Žižkova a Staromestská. Prvky narúšajúce historický charakter prostredia predstavujú najmä technické stavby patriace k cestnej komunikácii (oporné múry). Všetky výsadby musia byť riešené koncepčne, na základe spracovanej projektovej dokumentácie.

Sektory B 4, B 5 a B7 (územie Hradného kopca)

- po obvode hradného múru až po hranicu pôvodnej parcelácie sa musí rešpektovať historický charakter prostredia a z toho vyplývajúci spôsob úpravy. Z obranných dôvodov sa na hradnom návrší neuplatňovala vysoká zeleň. V súčasnosti je potrebné tento charakter priestoru po obvode hradných múrov zachovať najmä z hľadiska zachovania atraktivity dominanty hradu. Druhové zloženie sadovníckeho materiálu musí rešpektovať rajonizáciu domácich druhov drevín. Vo výsadbách nesmú byť použité stromy a farebne nápadné formy jednotlivých druhov krovín. Jestvujúce výsadby stromov musia rešpektovať požiadavku zachovania pohľadov z jednotlivých hradných terás, t.j. ich výška musí byť priebežne udržiavaná rezom. Jestvujúca vysoká náletová zeleň bude upravená spôsobom prebierky a ponechaná na dožitie. Vysoké dreviny musia byť postupne nahradené výsadbou nižších krov a popínavej resp. pokrývnej zelene. Komunikačné sprístupnenie celého hradného návršia musí rešpektovať vrstevnicové usporiadanie a po stavebno-technickej stránke nesmie byť rušivým momentom v danom prírodnom prostredí. Jestvujúca komunikačná sieť bude ponechaná a v prípade nutnosti doplnená parkovými chodníkmi s mlatovou povrchovou úpravou. Kamenné odpočívadlá, ktoré tvoria dominantu daného priestoru musia byť adekvátnou výsadbou včlenené do okolitého prírodného prostredia (pokryvné a popínavé dreviny). Prvky drobnej architektúry (lavičky, odpadové koše, pícia fontána a pod.) musia byť v súlade s prírodným prostredím, nesmú byť jeho dominantou. V úpravách nesmie byť použitá mobilná zeleň.

Sektor B7

- samostatným priestorom podhradia sú skalné masívy pozdĺž južnej hranice hradného návršia. Tieto musia byť ponechané vo svojej prirodzenej forme. Nie je prípustné členenie tejto plochy oplotením, alebo terasami s cestnou sieťou mimo plochy bývalých záhrad. V prípade nebezpečia zosuvov je potrebné skalný masív spevniť danému prostrediu primeraným spôsobom. Použité druhové zloženie prípadných dosadiel musí rešpektovať charakter lokality a požiadavku na jej prírodný charakter. Oblasť je potrebné zachovať v pôvodnom stave. Akákoľvek zástavba mimo pôvodných historických hraníc je vylúčená.

VI. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE PRVKOV ULIČNÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU

Uličný interiér spoluvytvárajú typické prvky daného prostredia - ploty, malá architektúra, dlažby, fontány, plastiky, pútače, lavičky a iný mobiliár.

VI.1. Uličné interiéry

- Potrebné je zachovať a rešpektovať hodnotné prvky uličného interiéru, najmä historické fontány a pomníky.
- Na území PR, najmä v časti sektoru A (vnútorné mesto), je potrebné obmedziť individuálne vkladanie nových prvkov malej architektúry, novodobých plastík, replík zaniknutých prvkov, predajných automatov a pod. Prípadné odôvodnené nové vkladania takýchto prvkov je potrebné riešiť koncepčne vo vzťahu k celkovému prostrediu, ostatným prvkom a genia loci miesta. Umiestnenie takýchto prvkov je podmienené súhlasom KPÚ.

- Je neprípustné umiestňovať v priestore ulíc, medzi objektmi, siete, plachty alebo podobné zariadenia nesúce rôzne predmety, nápisy a pod. Len v prípade umiestnenie kultúrnej inštitúcie (napr. galéria) v súvisiacom objekte je možné krátkodobé umiestnenie obdobného zariadenia, za účelom propagácie kultúrneho podujatia. Takéto zariadenie musí byť vopred schválené na KPÚ BA.
- Zábrany vstupu motorovým vozidlám do pešej zóny je potrebné riešiť jednotne a koncepčne vo vzťahu k iným prvkom uličného mobiliáru.
- Prvky drobnej architektúry a ostatného vybavenia mestského interiéru (lavičky, koše, informačné zariadenia, stojany na bicykle...) uplatniť ako dotvárajúce prvky uličného interiéru, ktoré však nesmú narúšať integritu architektonického historického prostredia a možnosti jeho vnímania. Pri návrhu prvkov drobnej architektúry vychádzať z tradičných tvarov, foriem, materiálov a ich farebnosti. V prostredí pamiatkovej rezervácie zachovať historizujúce liatinové lavičky, lucerny a kandelábre, na odlíšenie územia s najvyššou pamiatkovou hodnotou od ostatného územia sídla.
- Realizácia dočasných prezentácií a výstav v priestore uličného interiéru je možná v prípade, že nedôjde k trvalému poškodeniu pamiatkových hodnôt PR.
- Letné sedenia (terasy) sú chápané ako sezónny prvok, pri ktorom nie je potrebné osobitné vyjadrenie KPÚ v prípade, ak si ich inštalácia resp. sprievodné technické prvky nevyžadujú zásah do historických objektov a zároveň sú v súlade s nasledujúcim:

Exteriérové sedenia ako dočasné zariadenia svojím architektonickým stvárnením a objemovými parametrami, použitými materiálmi nesmú narúšať integritu architektonického historického prostredia a budov a možnosti ich vnímania. Nesmú znehodnocovať pamiatkové územie a negatívne ovplyvňovať architektonický výraz fasád.

Exteriérové sedenia (nábytok a tienenie) ako sezónne zariadenie musia byť z ľahkých konštrukcií tak, aby vo výraze nepotláčali historický charakter uličného parteru pamiatkovej rezervácie Bratislava.

Exteriérové sedenia nesmú mať podestu s výnimkou sedení umiestnených na Michalskej ulici a ulici Na vŕšku v časti so sklonom brániacim ich využitiu, alebo v prípade ich umiestnenia na plochách s rozdielnou výškovou úrovňou, pričom umiestnenie takýchto podest pri objektoch je podmienené záväzným stanoviskom Krajského pamiatkového úradu Bratislava v zmysle § 30 ods. 4 zák. č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“).

Ohradenie sedení kompaktnou zábranou (dosky, textil, sklo a pod.) alebo súvislým radom nádob na zeleň je neprípustné.

Nábytok (stoličky, stoly) by mal byť vyrobený zo subtilných profilov v tradičných prírodných materiáloch (drevo, kov), v prípade výrobkov s výnimočnou dizajnovou a remeselnú kvalitou nie je vylúčené ani použitie súdobých materiálov. Lavicové sedenie je zakázané. Umiestnenie a stvárnenie exteriérových sedení musí rešpektovať a vhodne dopĺňať celkové architektonické riešenie súvisiaceho verejného priestranstva z hľadiska priestorového, architektonického a funkčného konceptu.

Na zatienenie sedení sú vhodné markízy a slnečníky s textilným poťahom bez použitia výrazných reklamných prvkov predovšetkým v prírodnom, alebo svetlom odtieni v jednofarebnom prevedení bez ostro kontrastných odtieňov (biela, svetlo béžová, krémová a pod.), zatienenie sedení samostatne stojacimi markízami je neprípustné, vhodným spôsobom zatienenia sedení v historickom prostredí sú jednotlivé slnečníky. Slnečníky presahujúce pôdorys sedenia ako aj veľkoplošné slnečníky zaberajúce celú šírku komunikácií sú neprípustné.

Markízu je možné použiť len na fasáde v parteri objektu, a to len za predpokladu, že bude typologicky zodpovedať charakteru nehnuteľnosti a vyhovie tiež priestorovým možnostiam dotknutej lokality. Umiestnenie markíz na objektoch je podmienené záväzným stanoviskom Krajského pamiatkového úradu Bratislava v zmysle pamiatkového zákona.

Prípadné reklamné logá (označenia prevádzok) na plochách markíz a slnečníkov možno pripustiť iba v prípade, že budú len o stupeň tmavšie alebo svetlejšie ako základná farebnosť tieniacich prvkov, logá je vhodné umiestňovať predovšetkým na ledoch slnečníkov a markíz, pričom markízy a slnečníky v iných ako svetlých a prírodných farbách môžu mať reklamu umiestnenú iba na ledoch.

Prevádzka, ktorá je umiestnená vo dvore a nemá kontakt s uličným priestorom môže mať na ulici umiestnený 1 ks reklamného pútača (tzv. áčko). Prevádzky, ktoré sú umiestnené v kontakte s uličným priestorom, nemajú povolené umiestnenie voľne stojacich reklamných pútačov.

Umiestňovanie fixných alebo mobilných stojanov resp. pultov s propagačným materiálom alebo tovarmi určenými na predaj nie je v priestore pamiatkovej rezervácie prípustné. Uvedené sa nevzťahuje na mobilný stojan s ponukovým lístkom, výlučne v textovej podobe, umiestneným na ploche exteriérového sedenia.

Umiestňovanie typového plastového nábytku a doplnkového mobiliáru (výčapné a chladiace pulty, grily, pokladne, osvetlenie, televízne obrazovky, koberce, a pod.) je neprípustné.

Umiestňovanie presklených celoročne využívaných sedení v podobe samostatnej stavby je zásadne neprípustné, takto riešené exteriérové sedenia nerešpektujú ich sezónny charakter a vytvárajú nové špecifické stavby na plochách, ktoré nie sú určené na zástavbu.

Zásady pre umiestňovanie exteriérových sedení vychádzajú z dokumentu „Zásady pre umiestňovanie exteriérových sedení nachádzajúcich sa v mestskej pamiatkovej rezervácii Bratislava Staré Mesto“ spracovaných mestskou časťou Bratislava – Staré Mesto a dokumentu ROZHODNUTIE č. 11/12016 starostu mestskej časti Bratislava- Staré Mesto z 5.2.2016 o určení zásad pre umiestňovanie exteriérových sedení nachádzajúcich sa v pamiatkovej rezervácii Bratislava.

VI.2. Uličné partery

- Parter je potrebné vnímať ako neoddeliteľnú estetickú a kompozičnú súčasť fasády a zároveň ako súčasť verejného priestoru.
- Pri obnovách a úpravách fasád objektov je potrebné zachovať a regenerovať pôvodné, resp. tradičné výplne, vrátane ich historickej povrchovej úpravy a farebnosti a dodržať pôvodné osadenie výplní v osteniach.
- Zmeny osadenia výplní (brán, vstupných dverí, okien, výkladov) a utilitárne stavebné úpravy ostenia (bez poznania stavebného vývoja objektu) sú neprípustné.
- Historicky doložené výklady majú plniť svoje prioritné poslanie – zabezpečovať vizuálny kontakt prevádzky s ulicou.
- Všeobecné požiadavky diferencovaného prístupu k riešeniu parteru obchodných prevádzok:
 - ak v objekte neboli v historicky riešené obchodné prevádzky, novovložená funkcia nesmie narušiť historický vzhľad objektu a pamiatkové hodnoty objektu dané architektonickým riešením,
 - ak v objekte boli v historicky riešené obchodné prevádzky, nie je prípustné meniť historickú skladbu otvorov a ich materiálového riešenia,
 - parter obchodných prevádzok musí byť riešený v súlade s pamiatkovou obnovou objektu.

(Podkladom pre obnovu parterov je aj dokument „Historický exteriérový dizajn Obchodné partery“ MÚOP, Bratislava 12 / 1992 spracovaný na základe objednávky Hlavného mesta SR Bratislavy.)

- Potrebné je rešpektovať a obnoviť zachované (historické) súčasti prvkov uličného parteru, s výnimkou utilitárnych a neestetických riešení typizovanej veľkovýroby z obdobia druhej polovice 20. storočia.

- Pri obnove parteru je potrebné uplatňovať tradičné materiály. Rovnako dôležité ako materiál je i adekvátne spracovanie povrchov. To znamená, že je potrebné používať také materiály a postupy, ktoré sú pre danú stavbu známe z pamiatkového výskumu, alebo ktoré je možné predpokladať na základe slohových a miestnych analógií.
- Pred stavebnými úpravami, ktoré vyžadujú stavebné zásahy do fasády alebo jej parteru, je potrebné vhodnosť predpokladaných zásahov overiť cieleným pamiatkovým výskumom. Obnovu alebo úpravu pripravovať v súlade s rozhodnutím KPIÚ k zámeru alebo k výskumu ako prípravnej dokumentácii. Nosný systém fasády a parteru je prípustné korigovať len pri komplexnej obnove a na základe výsledkov pamiatkového výskumu.
- Pri obnove a úprave parteru je nevyhnutné zachovať vetracie otvory suterénu. Zamurovaným vetracím otvorom je potrebné prinavrátiť ich pôvodnú funkciu.
- Pri obnove a úprave parteru je potrebné zachovať a regenerovať členenie, tvar a materiál sokla na základe poznania objektu.
- Súčasné požiadavky na bezbariérové vstupy je potrebné riešiť v prípade historických objektov s ohľadom na zachovanie a prezentáciu pamiatkových hodnôt. V prípade požiadavky na bezbariérový prístup konštrukcia rámp musí využívať tradičné materiály (kameň, drevo, železo, mosadz), nie hliník ani plasty.
- Názvy prevádzok na fasáde a v parteri je potrebné riešiť koncepčne v rámci celkového architektonicko-výtvarno-remeselného riešenia podľa individuálnych hodnôt objektu. Názov má označovať konkrétnu prevádzku; názvy či reklamy sortimentu predávaných výrobkov sú neprípustné.
- Reklamné označenie prevádzky – názov konkrétnej prevádzky v objekte – môže byť v uličnom parteri objektu (t.j. v jednom pohľadovom kuželi) uplatnený pre jednu prevádzku najviac raz, pričom maximálna výška písmen môže byť najviac 60cm, pri rešpektovaní architektonického členenia parteru. Rovnako aj vývesný štít môže v uličnom parteri objektu (t.j. v jednom pohľadovom kuželi) uplatnený pre jednu prevádzku najviac raz, pričom maximálna plocha vývesného štítu je 0,5m², s výnimkou historických vývesných štítov. Reklamné označenie prevádzky a umiestnenie vývesného štítu musí rešpektovať tvary, dimenzie a proporcie architektonických prvkov a článkov na fasádach.
- Je neprípustné zoskupovať informačné a reklamné stojany na verejných priestranstvách (uličný parter, pasáž, prechodový dvor, prejazd).
- Informačné a reklamné tabuľky a nápisy na fasádach musia rešpektovať tvary, dimenzie a proporcie architektonických prvkov a článkov na fasádach.

VI.3. Povrchy komunikácií, verejných priestranstiev a dvorov

- Je potrebné, aby úprava verejných plôch, priestranstiev a komunikácií zodpovedala historickej povahe pamiatkového územia.
- Princíp úprav prírodným štiepaným kameňom na území sektoru A predstavuje vhodné riešenie, nadväzujúce na historické tradície miesta.
- Pozostatky starších spôsobov dláždenia, ktoré sú súčasťou pamiatkovej hodnoty územia v priestore Baštovej, Františkánskej a i. je potrebné zachovať, obnovovať, príp. rekonštruovať v rámci danej plochy ulice a iného priestranstva.
- Návrhy nových dláždených plôch musia mať svoje historické opodstatnenie a musia sa opierať o výsledky poznania územia.

- Ostatné konštrukcie v rovine dlažby, najmä: kryty kanálov, mriežky kanalizačných vpustí, kovové mreže okolo stromov a pod. sa považujú za rovnocennú súčasť úpravy povrchov PR. V prípade individuálnej pamiatkovej hodnoty týchto objektov je potrebná ich ochrana a regenerácia. Nové doplnky dlažby – vpuste, kovové mreže okolo stromov a pod. majú byť riešené ako kovové, tvarované na základe historických analógií, bez použitia nevhodných prefabrikovaných alebo typizovaných prvkov a cudzorodých materiálov.
- Existujúce novodobé drobné informačno-výtvarné prvky v dlažbe (Stolpersteine, napr. kráľovská cesta) je potrebné rešpektovať. V prípade zámeru riešiť ďalšie označenia v dlažbe je tieto veci riešiť koncepčne a nie čiastkovo, t.j. na KPÚ BA predložiť zámer s celkovou koncepciou značenia na celom území pamiatkovej rezervácie, ktorá sa bude postupne realizovať. Jednotlivo zvyšovať počet týchto prvkov nie je vhodné.
- Pri riešení bezbariérových prístupov je nutné rešpektovať historické pamiatkové hodnoty, najmä v dochovaných historických povrchoch.

VI.4. Osvetlenie verejných priestorov, iluminácia objektov

- Súčasný stav verejného osvetlenia ulíc (v sektore A) so sietidlami s historizujúcou morfológiou je treba považovať za stabilizované a trvalé riešenie. V sektore A sú prvky verejného osvetlenia realizované ako historické kópie stojanových (kandelábre) a konzolových sietidiel (lucerny) z konca 19. storočia, ktoré sú v súlade s koncepčným riešením prvkov drobnej architektúry. Ich nedostatočný počet na území je prípustné dopĺňať len ako opakovanie existujúcich tvarov a foriem.
- Vylúčiť použitie sietidiel v dlažbe komunikácií, výnimočne je možné tento typ osvetlenia uplatniť pri nasvetlení solitérov drobnej architektúry, sôch a pod.
- V pamiatkovom území je prípustné osvetľovať architektonicky hodnotné stavby svojim výrazom dominujúce v interiéroch námestí a ulíc. Slávnostné osvetlenie musí byť riešené koncepčne a musí byť navzájom zosúladené s bežným osvetlením a osvetlením výkladov. Osvetlenie jednotlivých objektov je potrebné riešiť aj s ohľadom na ich kultúrno-spoločenský význam. Je neprípustné na objektoch riešiť osvetlenie formou farebných svetiel zdôrazňujúcich jednotlivé architektonické prvky.
- Je neprípustné ilumináciu pamiatkovej rezervácie a objektov dopĺňať premietaním reklamných nápisov a reklamných log,
- Osvetlenie uličných interiérov je primárne funkčno-účelovým prvkom a svojim stvárnením je estetickým doplnkom ulice. Je nutné vypracovať koncepčnú štúdiu iluminácie zo strany vlastníka verejných komunikácií, ktorá bude v rozpracovanosti prerokovaná s KPÚ BA a následne predložená na vydanie záväzného stanoviska KPÚ BA.

VI.5. Požiadavky na zachovanie pôvodných stavebných materiálov

- Autenticita kultúrnych pamiatok a ostatných nehnuteľností, čiže pôvodnosť, resp. tradičnosť v materiáli a jeho pôvodné remeselné spracovanie, je chránená a musí byť zachovaná. Je nutné vyhnúť sa odstraňovaniu a neopodstatnenej náhrade historických materiálov alebo úprave znakov a priestorov, ktoré pamiatku a nehnuteľnosť charakterizujú.
- Architektonické prvky, povrchové úpravy a stavebné techniky alebo doklady umeleckoremeselnej a remeselnej zručnosti, ktoré sú pre kultúrnu pamiatku a nehnuteľnosť charakteristické, sú chránené.

- Poškodené historické prvky kultúrnej pamiatky a nehnuteľnosti musia byť pri obnove opravené a nie vymenené. Výmena je možná len v prípade vážneho a nezvratného poškodenia originálu. Vymenené prvky alebo kópie sa musia s originálom zhodovať dizajnom, farbou, textúrou, členením, materiálom, konštrukciou a ostatnými vizuálnymi vlastnosťami. Potreba náhrady chýbajúcich prvkov musí byť podložená dokumentáciou, exaktnými dôkazmi. Čiastočné opotrebovanie a patinu týchto prvkov je vhodné chrániť ako doklad ich veku a autenticity.
- Také chemické alebo mechanické ošetrovanie, ktoré poškodzuje historický materiál alebo výsledok jeho pôsobenia na konkrétnom druhu historického materiálu nie je overený, nesmie byť použité.
- Fyzikálne procesy, spojené s obnovou, úpravou alebo prevádzkou objektu, nesmú zničiť alebo nadmerne opotrebiť historický materiál. Pri údržbe nepoužívať agresívne chemické prostriedky, ktorých vplyv na daný historický materiál nie je overený, a ktoré môžu objekt poškodiť.
- Jedným z prioritných kritérií KPÚ pri posudzovaní vhodnosti zámeru obnovy NKP a úpravy nehnuteľnosti v PR je zachovanie a dôsledná obnova pôvodných konštrukcií a prvkov s použitím tradičných materiálov charakteristických pre dané územie resp. objekt.

VI.6. Požiadavky na riešenie infraštruktúry a technických zariadení

- Odstrániť nefunkčné technické zariadenia a sieťové pripojenia.
- Pri obnove alebo úprave objektu preriešiť existujúce esteticky rušivé trasovania rozvodov. Odstrániť neesteticky osadené technické zariadenia – antény, rozvodné skrine, resp. premiestniť ich na menej rušivé miesto.
- Pri riešení infraštruktúry je potrebné minimalizovať nové prierazy v historických konštrukciách.
- Rozvodné elektroskrine, plynomery a podobné zariadenia nie je prípustné umiestňovať na hlavných fasádach objektov.
- Pri obnove, resp. výmene nevyhovujúcich rozvodov pod povrchom je žiaduce nové rozvody viesť v trase pôvodných. Novonavrhané rozvody umiestniť pod omietku tak, aby nedošlo k nadmernému poškodeniu pôvodných, resp. tradičných omietkových vrstiev a murív – minimalizovať šírku a hĺbku rýh, neumiestňovať ich v pätách klenby, vyhnúť sa prierazom v klenbách. Je žiaduce umiestniť nové rozvody do nefunkčných prieduchov komínových telies.
- Rozvody plynu viesť v maximálnej možnej miere pod omietkou.
- Na technické zariadenia (el. rozvádzače, plynomery ap.) aplikovať farebnú úpravu, ktorá nebude pôsobiť rušivo, kontrastne, ani nebude vytvárať farebné akcenty. Na rozvody inštalácií (plynu, ústredného kúrenia) je potrebné aplikovať zhodnú (totožnú) farebnú úpravu s konštrukciou popri ktorej sú vedené.
- Použitie slnečných kolektorov, veterných turbín, Trombeho stien, fotovoltaických systémov a podobných energetických zariadení, netypických pre pamiatkové územie, je potrebné riešiť tak, aby neboli viditeľné z verejného priestoru a v chránených pohľadoch a neznehodnocovali pamiatkové hodnoty územia a pamiatok. V prípade NKP je umiestnenie neprípustné.
- Umiestňovanie technických zariadení je prípustné len v obmedzenom rozsahu, a to predovšetkým na plochých strechách nehnuteľností ak svojou hmotou budú minimálne vnímateľné z chránených pohľadov a priehľadov, z verejných priestorov a z pohľadov verejne prístupných. Jednotlivé telekomunikačné zariadenia patriace rôznym operátorom je potrebné zdieľať za účelom zníženia počtu nosičov s anténami na jednotlivých objektoch, t.j. je potrebné, aby dané zariadenia využívali viacerí operátori spoločne. Max. výška antény môže byť 3,5 m od úrovne strechy, na ktorej je anténa umiestnená, ak to umožňujú objemové a výškové parametre stavby, t. j. nebude týmto umiestnením narušená architektonická kompozícia stavby. Nosiče

antén na streche nesmú vytvárať zhluky. Technológiu k anténam (kabinety) umiestňovať prioritne do hmoty stavby, resp. tak, aby neboli vnímateľné s verejných priestorov. Antény môžu byť umiestnené aj na fasádach objektov rešpektujúcich a ostatných, v prípade, že zásadným spôsobom nebudú narúšať architektonické riešenie fasády.

- Vonkajšie jednotky klimatizácie umiestňovať prioritne v objeme stavby, resp. na vizuálne neexponovaných miestach.

VI.7. Požiadavky pre umiestnenie reklamy

- Podľa § 30 ods. 3 pamiatkového zákona je prípustné umiestniť reklamné, informačné, propagačné alebo akékoľvek technické zariadenie na nehnuteľnej kultúrnej pamiatke alebo v pamiatkovom území len na základe rozhodnutia krajského pamiatkového úradu. Ak umiestnenie povoľuje stavebný úrad v zmysle ustanovení stavebného zákona, krajský pamiatkový úrad vydá záväzné stanovisko a je v konaní stavebného úradu dotknutým orgánom.
- V pamiatkovej rezervácii je možné umiestňovať len označenia prevádzky v zmysle živnostenského zákona, reklamné označenia prevádzok vo forme vývesného štítu, tabule alebo nápisu. nápisu na fasáde a informačné zariadenia – smerovníky. Je neprípustné umiestňovať reklamné nápisy mimo parteru.
- Pri umiestňovaní označení prevádzky, reklamných označení prevádzky a informačných zariadení musí byť rešpektovaný architektonický výraz a historické tvaroslovie fasád objektov, nesmie byť prekrytá architektonická kompozícia fasáda a jej dôležité detaily (napr. vstupné kamenné portály, rímsy, pilastre, balkónové zábradlia, kazety na drevených bránach).
- V prípade sídla viacerých prevádzok v jednom objekte je potrebné ich označenie a reklamné označenie riešiť koncepčne, pričom koncepcia tohto značenia bude predložená na KPÚ na schválenie.
- Maximálna výška tabule alebo samostatných písmen v reklamnom označení prevádzky môže byť najviac 60cm, pri rešpektovaní architektonického členenia parteru a maximálna plocha vývesného štítu je 0,5m², s výnimkou historických vývesných štítov. Označenie prevádzky a reklamné označenie prevádzky môže byť umiestnené v pohľadovom kuželi len raz.
- Na štítovej stene je možné umiestniť reklamné označenie prevádzky formou maľovaného nápisu ale len v prípade naviazanosti na konkrétnu prevádzku v danom objekte.
- Nápisy, maľované priamo na fasáde, s vhodnou typológiou písma, prípadne priestorové nápisy na presklených plochách výkladov s vyváženými líniami a tvarmi sú prípustné. Veľkosť nápisov a kompozičné usporiadanie má byť úmerné a harmonické, rešpektujúce proporcie parteru - fasády.
- Svetelné typy reklamných označení prevádzky je možné uplatniť len vo forme štítov orientovaných do ulice a nápisov na fasáde s možnosťou primeraného neoslňujúceho osvetlenia.
- Vo výkladoch a v oknách objektov je neprípustné umiestňovať obrazovky s reklamou a svetelné reklamné tabule.
- Umiestnenie reklamných označení prevádzok, označení prevádzok a informačných zariadení na území pamiatkovom území je neprípustné:
 - na strechách objektov,
 - na stĺpoch verejného osvetlenia,
 - na výtvarných dielach, drobnej architektúre a na zeleni,
 - na kovových zábradliach pavlačí, balkónov a loggií, v parapetoch okien,
 - v polohách, ktoré by obmedzovali pohľad na architektúru objektov alebo jej hodnotnú časť,

- vo vyšších poschodiach objektov nad úrovňou parteru (výška parteru je obvykle vymedzená kordónovou rímsou nad prízemím) s výnimkou primerane umiestnených vývesných štítov a s výnimkou objektov múzeí a galérií,
 - propagácia výstav na fasádach jednotlivých objektov galérií a múzeí musí byť riešená tak, aby bol rešpektovaný architektonický výraz a historické tvaroslovie fasád objektov, nesmie byť prekrytá architektonická kompozícia fasáda a jej dôležité detaily, koncepcia umiestňovania propagačných zariadení musí byť vopred prerokovaná a schválená na KPÚ.
- Ostatné reklamné stavby ako veľkoplošné reklamy, billboardy, backlighty, citylighty a pod. je neprípustné umiestňovať na území pamiatkovej rezervácie
 - Názvy či reklamy sortimentu predávaných výrobkov sú neprípustné.
 - Typizované, sériovo vyrábané, resp. s hliníkovými eloxovanými rámami, neónové (trubicové i škatuľové) svetelné zariadenia ktorých účinok deformuje a potláča žiaducu plasticitu a objemy architektonického členenia a po zotmení vytvára svetelnú clonu pri pohľade na celú fasádu sú vylúčené.
 - Celoplošné farebné výlepy zo samolepiacich fólií na presklených plochách výkladov, okien a brán, sú vylúčené.
 - Vzhľad historickej uličnej zástavby a významných budov z diaľkových pohľadov je potrebné dôsledne chrániť. Plocha veľkoplošných reklamných zariadení, textilných transparentov a rôznych propagačných objektov nesmie zasahovať do dôležitých pohľadových kužeľov, panorámy a siluety pamiatkového územia s výnimkou prekrytia lešení počas obnovy. (Vid' kapitolu VII. Požiadavky na ochranu siluety a panorámy územia a na zachovanie charakteristických pohľadov a priehľadov.)

(Pri riešení reklamy je potrebné vychádzať aj z Územného plánu hlavného mesta SR Bratislavy- zmeny a doplnky 07 z 20.12.2021)

VII. POŽIADAVKY NA OCHRANU SILUETY A PANORÁMY ÚZEMIA A NA ZACHOVANIE CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV A PRIEHĽADOV

Pre plnohodnotnú prezentáciu pamiatkovej rezervácie je potrebné zachovať vizuálne väzby prostredia a diaľkové pohľady na siluetu a panorámu historického jadra z určených oblastí (vid'. Mapa širších vzťahov).

- Pre vnímanie vonkajšieho obrazu pamiatkovej rezervácie sú najdôležitejšie pohľady z:
 - Petržalskej strany Dunaja A-02
 - Pohľady zo Slavína a z okolitých ulíc (najmä z ulice Stará Vinárska)
 - Pohľady z mostov, najmä zo Starého mosta a Mosta SNP, mosta Apollo, Prístavného mosta A-03
 - Pohľad na hrad z Obchodnej ulice a Žilinskej ulice A-07
- Pre vnímanie význačných dominant mimo PR v rámci priehľadov zvnútra územia rezervácie je najdôležitejší
 - Priehľad na Slavín zo Staromestskej ulice B-03
- Novostavby (prípadné dostavby) v pamiatkovej rezervácii nesmú rušivo ovplyvňovať pôsobenie historických dominant a charakteristickej panorámy a nesmú rušivo zasahovať do hodnotnej charakteristickej siluety mesta vnímanej z petržalského nábrežia Dunaja.
- Hodnotná silueta pamiatkovej rezervácie musí byť rešpektovaná pri plánovaných výškových budovách, umiestňovaných síce mimo nej, avšak svojou predpokladanou hmotou zasahujúcich

do celkovej siluety a panorámy historického jadra. V tejto súvislosti je potrebné z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt posudzovať vizuálny dopad takýchto projektov už pri posudzovaní súladu s územným plánom.

- V prípade chráneného pohľadu z petržalskej strany Dunaja A-02 ide o líniový pohľad, kde musí byť medzi jednotlivými kotviacimi plavebnými zariadeniami zabezpečený priehľad na siluetu pamiatkovej rezervácie.
- Nenarúšať a neznehodnocovať uličné priehľady reklamnými zariadeniami.
- Nenarúšať uličné priehľady káblovými a drôtovými rozvodmi sietí vzduchom (na konzolách).
- Rešpektovať najhodnotnejšie vnútorné priehľady na najvýznamnejšie architektonické urbanistické a historické dominanty rezervácie, ktoré predstavujú najcharakteristickejšie pohľady, najmä:
 - Pohľady na Michalskú vežu – predovšetkým z Baštovej ul., Kapucínskej ul., z mostu nad hradobnou priekopou na Michalskej ul., od Univerzitnej knižnice na Michalskej ul. C-10, C-11, C-13,
 - Pohľady na Bratislavský hrad – predovšetkým z Farskej ul., Kapucínskej ul., Prepoštskej ul., Židovskej ulice C-06, C-21,
 - Pohľady na Dóm sv. Martina – predovšetkým ako záver Kapitulskej ul. s kaplnkou sv. Jána Nepomuckého a hmotou presbytéria, z Rudnayovho námestia, z Rybného námestia, z Beblavého ul., zo Staromestskej ul., zo Zámockých schodov, zo Židovskej ul. C-04, C-02, C-03,
 - Pohľady na vežu Starej radnice – z Primaciálneho námestia, z Klobučnickej ul., z Hlavného námestia C-18, C-14, C-15,
 - Pohľady na vežu kostola Klarisiek – z Farskej ul., z Kapitulskej ul. C-07,
 - Pohľady na vežu františkánskeho kostola z ústí ulíc Zámočnícka, Nedbalova C-08, C-09,
 - Pohľady na Kostol sv. Mikuláša – z Panskej, východného svahu hradného kopca C-20, C-21,
 - Pohľady na Primaciálny palác – z Klobučnickej ul., z Primaciálneho námestia C-16, C-17, C-18

Zoznam chránených pohľadov je uvedený vo fotografických prílohách. Jednotlivé chránené pohľady sú vyznačené vo výkrese zásad, resp. vo výkrese širších vzťahov.

VIII. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE A PREZENTÁCIU PRÍPADNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK A NA ICH ZAČLENENIE DO ORGANIZMU SÍDLA ALEBO ÚZEMIA

- K stavebnej činnosti, v rámci ktorej sa počíta so zasahovaním do terénu, je prípustné pristúpiť po realizácii pamiatkového – archeologického výskumu. O nevyhnutnosti výskumu rozhodne Krajský pamiatkový úrad.
- V odôvodnených prípadoch sa pripúšťa realizovať pamiatkový – archeologický výskum paralelne so stavebnou činnosťou, prípadne zabezpečiť odborný dozor prostredníctvom oprávnenej osoby.
- Všetky výkopové práce na území mestskej pamiatkovej rezervácie musia byť sledované Krajským pamiatkovým úradom.
- Projektovú dokumentáciu stavby je v princípe nutné vyhotovovať až na základe výsledkov pamiatkového – archeologického výskumu.
- Prezentované archeologické náleziská je potrebné udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave.

- Archeologické náleziská určené na prezentáciu je potrebné udržiavať v súlade s výsledkami archeologického pamiatkového výskumu.
- Jednotlivé časti archeologických nálezísk – nehnuteľné archeologické nálezy, ako prezentovaná torzálne zachovaná historická architektúra – originál, sú súčasťou územia pamiatkovej rezervácie v rámci objektovej skladby národných kultúrnych pamiatok alebo ako solitér. Prezentácia vychádza z dôslednej konzervácie originálnej hmoty.
- V prípade prezentácie archeologického nálezisku v exteriéri je prípustná krycia stavba, ktorej architektonické a stavebné riešenie je nutné konzultovať počas spracovania návrhu, vzhľadom na ostatné zásady stanovené pre územie pamiatkovej rezervácie.
- Pri zemných prácach, spojených s údržbou a prestavbou inžinierskych sietí, je stavebník povinný všetky práce prerokovať s Krajským pamiatkovým úradom z dôvodu vysokej pravdepodobnosti výskytu častí historického vodného a kanalizačného systému (najmä v prípadoch, kde sa budujú nové trasy) alebo iných archeologických nálezov a nálezísk.
- Významné archeologické náleziská a nálezy, ktoré sú dotknuté realizáciou nejakého projektu, musia byť zapracované do projektovej dokumentácie a musia byť zachované a chránené.

PRÍLOHY

Textové :

1. Zoznamy nehnuteľností na území PR
Zoznam NKP(výpis z ÚZPF k 28.09.2010)
Zoznam nehnuteľností vytypovaných za NKP
Zoznam nehnuteľností s pamiatkovou hodnotou
2. Zoznam archívnych dokumentácií a literatúry

Grafické :

1. Výkres širších vzťahov
2. Výkres Zásad ochrany pamiatkového územia; M 1:1000
3. Výkres Zásad ochrany pamiatkového územia –časť zeleň; M 1:1000

Fotografické:

1. Chránené pohľady
2. Porovnanie súčasných a historických záberov
3. Podrobná fotodokumentácia územia Pamiatkovej rezervácie Bratislava (len na CD)